

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra dějepisu

Kombinace oborů: dějepis

německý jazyk

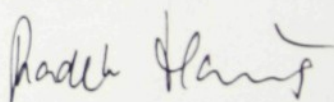
Cechy ve Frýdlantu v 16. až 18. století

Craft Guilds in Frydlant in the 16.th till 18.th century

Diplomová práce 98 – FP – KAD – 043

Autor:

Radek Hanuš

Podpis:

Adresa:

Valteřická 953

543 01 Vrchlabí

Vedoucí práce: dr. František Palacký

Počet:

stran	obrázků	tabulek	příloh
94		6	4

V Liberci dne 29. dubna 1999

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hádkova 6 Tel.: 42.48.5227111 Fax: 42.48.5227332

Katedra: dějepisu

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(závěrečného projektu)

diplomant: Radek H a n u š

adresa: Valteřická 953, 543 01 Vrchlabí

obor: dějepis - německý jazyk

Název DP: Čechy ve Frýdlantu /v. Čechách/ od 16. do 19. století

Vedoucí práce: PhDr. František Palacký, CSc.

Termín odevzdání: prosinec 1998

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž specifikují zadání: východiska, cíle, předpoklady, metody zpracování, základní literaturu (zpravidla na rub tohoto formuláře). Zásady pro zpracování DP lze zakoupit v Edičním středisku TU v Liberci a jsou též k dispozici v UK TU, na katedrách a na Děkanátu Fakulty pedagogické.

V Liberci dne 4. listopadu 1997 19..

.....
vedoucí katedry ..

.....
prodekan

Převzal (diplomant):
Datum:

Podpis:

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

Univerzitní knihovna

Voronežská tř. 1, Liberec 1

Tato diplomová práce je zaměřená na rozvoj cechovní malovýroby na Frýdlantsku. Jejím cílem bylo vypátrat detaily procesu vývoje řemeslné výroby a určit faktory, které ho ovlivňovaly. Zároveň se snaží odhalit úlohu řemeslných organizací v historickém vývoji města a regionu. Dostatek primárních pramenů umožnil i podrobný výzkum struktury a charakteru jednotlivých cechů a statistické zpracování získaných údajů.

This diploma thesis is focusing on the development of the guild manufacture in Frydlant. The aim is to search the details of the craft manufacture process and define the factors which influence it. It also shows the role of the craft manufactures according to the historical development of the region and the town. Plenty of primary sources enable to look into the structure and characteristics of each guild in details and work from the obtained information of available.

Diese Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Entwicklung der Zunftskleinproduktion im Bereich Frýdlant. Ihr Ziel war, Details vom Prozeß der Handwerksproduktion auszuforschen und Faktoren zu bestimmen, die diese Entwicklung beeinflussten. Zugleich strebt die Arbeit nach der Entdeckung der Rolle, die in dieser geschichtlichen Stadt- und Regionentwicklung die Handwerkorganisationen spielten. Genügende Menge der Primarquellen ermöglichte auch ausführliche Forschung der Struktur und des Charakters bei den einzelnen Zünften und statistische Bearbeitung der gewonnenen Angaben.

Prohlášení o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, a že jsem uvedl veškerou použitou literaturu.

Liberec, 29. 4. 1999

Prohlášení k využívání výsledků diplomové práce:

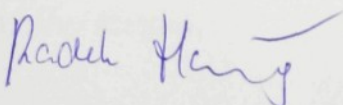
Jsem si vědom následujících skutečností:

- a) Diplomová práce je majetkem školy
- b) s diplomovou prací nelze bez svolení školy disponovat
- c) diplomová práce může být zapůjčena či objednána (kopie) za účelem využití jejího obsahu.

Beru na vědomí, že po pěti letech si mohu diplomovou práci vyžádat v knihovně Technické univerzity v Liberci, kde bude uložena.

Radek Hanuš
Valteřická 953
543 01 Vrchlabí

Podpis:

Děkuji panu PhDr. Františku Palackému za trpělivost při našich vzájemných konzultacích a jeho ochotu s jakou mi pomáhal při tvorbě mé práce.

Rovněž děkuji panu Mgr. Bockovi z libereckého archivu a panu Mgr. Černému z frýdlantského muzea.

Obsah:

1. Úvod	1
2. Rozbor literatury a pramenů	3
2.1. Dosavadní zpracování problematiky v odborné literatuře	3
2.2. Dochované prameny	10
3. Stručné dějiny města a panství	17
4. Vývoj městské řemeslné výroby v Čechách	25
4.1. Otázka vzniku cechovní organizace	25
4.2. Počátky a vrcholné období cechů v Čechách	26
4.3. Řemeslné cechy v novověku	32
5. Cechy ve Frýdlantu	38
5.1. Cech soukeníků	38
5.2. Cech tkalců	49
5.3. Cech krejčí	57
5.4. Cech ševců	60
5.5. Cech kovářů, zámečníků a kolářů	63
5.6. Cech truhlářů, bednářů, tesařů, sklenář a řezbářů	65
5.7. Cech mlynářů	67
5.8. Cech pekařů	71
5.9. Cech řezníků	73
5.10. Frýdlantští hrnčíři	75
6. Struktura řemeslné výroby ve Frýdlantu	77
Závěr	84
Seznam příloh, tabulek a grafů	85
Seznam zkratk	86
Soupis použitých pramenů a literatury	87

1. Úvod

Řemeslná výroba sehrála důležitou historickou úlohu při vzniku a formování průmyslové výroby na území českého státu a byla určujícím progresivním činitelem ve vývoji našich měst. Významnou roli v tomto procesu hrály cechovní organizace, na jejichž půdě docházelo k integraci jednotlivých výrobců a k vytváření výrobní strategie daných řemeslných odvětví. Poznání vývoje řemeslné výroby tak poskytuje první krok k pochopení dějin města Frýdlantu a jeho blízkého okolí. Oblast Frýdlantska a její historický vývoj působí tak trochu tajemným dojmem. Svou polohou představovalo toto území prostor, na němž se střetávaly různé evropské kultury, a který umožňoval místním obyvatelům ojedinělé hospodářsko-společenské kontakty se sousedními lužickými a polskými zeměmi. Historie Frýdlantu skrývá ještě v současné době spoustu nezodpovězených otázek. To byl také důvod, proč jsem se rozhodl vybrat si tuto problematiku za téma mé diplomové práce.

Ve své práci jsem se snažil nastínit charakteristické rysy vývoje řemeslných organizací na území českého státu, které nám mohou pomoci při studiu vzniku a tvoření cechů ve Frýdlantu. K tomu, abychom získali celkový obraz a představu o rozvoji řemeslné výroby v 16. až 18. století na Frýdlantsku, bylo nezbytně nutné si přiblížit stručný obraz hospodářského vývoje v daných letech v českých zemích i na frýdlantském panství. Tím se vysvětluje také rozbor této problematiky v úvodních kapitolách. Pokusil jsem se též vypátrat, jakou roli hrála v rozvoji řemeslné malovýroby ve městě frýdlantská vrchnost, zeměpisná poloha města a další mimoekonomické faktory.

Při popisu vývoje řemeslné výroby jsem se zaměřil na období od 16. do 18. století, protože tehdy se začíná utvářet řemeslná struktura města a cechy fungují jako klíčový faktor pro růst měšťanské životní úrovně. Vývoj a hospodaření cechovních malovýrobců pak sleduji do prvního desetiletí 19. století, neboť v té době již řemeslná malovýroba začala ustupovat rozvíjejícím se manufakturám. Zároveň mě zajímalo, v jaké podobě vstupovaly jednotlivé cechy do nového století, ve kterém ztratily účel své existence a dominantní postavení v oblasti průmyslové výroby.

Primárním cílem mé práce bylo zjištění parametrů jednotlivých cechů, kapacita jejich produkce, výrobní a odbytové možnosti, prosperita a obchodní bilance. Dále jsem chtěl vysledovat, zda se vyskytují mezi cechy určité zásadní odlišnosti, a zda cechy měly pouze funkci hospodářských seskupení malovýrobců, nebo jestli měly i další efekt pro městskou společnost. Položil jsem si také otázku, jaké místo v životě cechů měla charitativní a veřejně prospěšná činnost. V neposlední řadě jsem chtěl ve své práci zachytit, jak se jednotlivá řemeslná společenství podílela na správě města, a jaké bylo společenské postavení jednotlivých cechů a jejich členů.

Úkolem této práce však nebyl pouhý popis struktury a dějin jednotlivých cechů. Snažil jsem se charakterizovat strukturu řemeslné výroby města Frýdlantu, určit jeho hospodářský charakter a zmapovat výrobní sílu jednotlivých řemeslných odvětví na základě statistického zpracování údajů z primárních a tištěných pramenů.

2. Rozbor literatury a pramenů

2.1. Dosavadní zpracování problematiky v odborné literatuře

Základní kámen této práce tvoří odborná literatura, týkající se buď přímo tématu rozvoje cechů na Frýdlantsku, nebo alespoň obecně historie řemeslné malovýroby. Snažil jsem se čerpat informace především z nejnovějších publikací, mnohdy jsem však pro nedostatek či úplnou absenci mladší odborné vědecko-historické literatury musel sáhnout po práci starších, často dodnes nepřekonaných, autorů. Vycházel jsem výhradně z prací, u nichž jsem přesvědčen o jejich objektivnosti a snaze autora nezkreslovat fakta. Při tvorbě své práce jsem postupoval od nejobecnější roviny, tedy charakteristiky prostředí, popisu historie panství a vývoje cechovní organizace na území českého státu, k detailnímu rozboru řemeslné struktury města a jednotlivých řemeslných odvětví. Použitou literaturu je tak možno rozdělit na několik skupin, na regionálně-historické práce, obecné publikace zabývající se dějinami průmyslu a řemesel v Čechách a na práce zaměřené na vývoj určitého řemeslného oboru.

Základní obrysy historie panství, obecný informační přehled o prostředí a vývoji celé oblasti frýdlantského výběžku nám podává německy psané dílo **A. Ressela Geschichte des Friedländer Bezirkes** (1). Autor se snažil o objektivní, stručný a ucelený popis historických událostí frýdlantského panství. Velice zajímavé a netradiční je uspořádání dějin této oblasti do čtyř kapitol, ve kterých se zaměřil na osídlení a kolonizaci regionu („Besiedlung der Friedländer Gegend“), historii frýdlantské vrchnosti („Die Besitzer der Herrschaft Friedland“) a na dějiny jednotlivých usedlostí panství. Vedle těchto částí obsahuje kniha ještě velice originální část, nazvanou „Die Leidengeschichte der Friedländer Gegend“, ve které autor popisuje poddanské vztahy, válečné události, protireformační tlak, sociální a ekonomické postihy jako zdražování, hladomory či epidemie, přírodní katastrofy jako bouře, vichřice, povodně, zemětřesení, požáry a další události „běžného dne“, které měly k tématu mé práce bezprostřední vztah.

Dalším historikem, který se věnoval dějinám Frýdlantska byl **Julius Helbig**. Ve svém obsáhlém čtyřsvazkovém díle **Beiträge zur Geschichte der Stadt und des Bezirkes Friedland in Böhmen** (2) dokázal shromáždit obrovské množství konkrétních faktů. Práce poskytuje

základní údaje o místopisu a dějinách celé oblasti, zejména pak podrobné informace o historii městské správy, zprávy o běžném dění ve městě a zásadních meznících v životě jeho obyvatel. Ve snaze vytvořit rozsáhlý a ucelený přehled o dějinách Frýdlantu a jeho okolí, neváhal autor použít i údaje nepodložené prameny. Týká se to především popisu osidlování oblasti a legendárních počátků města, informace o mladších dějinách Frýdlantu, které se bezprostředně vztahují k tématu mé práce, však mají reálný pramenný základ, a můžeme je tedy považovat za věrohodné. Nejdůležitější body pak J. Helbig shrnul ve své mladší práci **Umriß der Stadtgeschichte** (3), která vyšla jako zvláštní příloha měsíčníku „Deutsche Arbeit“ v roce 1917. Ačkoliv dílo J.Helbiga bylo v mnohých směrech překonáno mladšími historiky, tvoří logicky jeden ze základních kamenů mé práce, neboť stále obsahuje řadu podrobných informací.

Velmi cenné pro moji studii o frýdlantské řemeslné malovýrobě byly vlastivědné práce **E.A.Seeligera**. V **Heimatkunde des Bezirkes Friedland** (4) uvádí spoustu podrobností, týkajících se přímo řemeslné malovýroby a struktury cechů na území města a jeho okolí. Nacházíme zde velice přesné údaje o počtu řemeslníků jednotlivých výrobních oborů i o výrobní produkci cechů. Výsledky bádání E.A.Seeligera jsem doplnil svůj výzkum stavu řemeslné výroby ve Frýdlantu pro starší období, u kterých jsem se potýkal s nedostatkem archivních materiálů. Obdobně zpracoval Seeliger i dějiny dalších měst a obcí frýdlantského okolí, pro svoji práci jsem použil autorovu vlastivědu **Geschichte des Reichenberger Bezirkes** (5), neboť umožňuje v mnohých případech zajímavé porovnání kapacity produkce řemeslné výroby obou měst, jejichž hospodářské a ekonomické vztahy byly velice těsné.

Z novější literatury nelze přehlédnout německy psanou práci **A.Schicketanze, Die Geschichte des Kreises Friedland** (6), obsahující látku vesměs již zpracovanou předchozími autory. Důležitou roli v historii celé frýdlantské oblasti hrály bezesporu vztahy se sousední Horní Lužicí. Otázkou vzájemných historických vazeb na česko-lužickém pomezí se zabývá česky, srbsky a německy psaná publikace **Z.Boháče, České země a Lužice** (7).

Jestliže dnešní badatel studující historický vývoj Frýdlantu nemá příliš na výběr ze starší regionálně-historické literatury, může se opřít o rozsáhlé dílo současného historika **Rudolfa Anděla**, který se dějinám Frýdlantu, resp. oblasti severních Čech, intenzivně a podrobně věnuje. Základní stručné údaje o důležitých meznících historického vývoje města nalezneme v knize R.Anděla a J.Kubíčka, **Hrady a zámky severočeského kraje** (8). Svým širokým záběrem se však toto dílo jeví jako výjimka mezi dalšími úzce tematicky zaměřenými studiemi autora. Kniha

Husitství v severních Čechách (9) sice nekoresponduje přímo s časovým záběrem mé práce, ale je důležitá pro pochopení hospodářského, sociálního a politického vývoje oblasti v období 15. století, který měl přímý vliv na ekonomický rozvoj města. Podobný mezník v českých dějinách, jakým bylo husitské hnutí, zpracoval autor v knize **Třicetiletá válka na Českoluzickém pomezí** (10). Mimo jiné zde najdeme informace o úbytku obyvatelstva, o strašlivém ekonomickém dopadu protestantské emigrace či o historicky určujících změnách v majetkovém vlastnictví na území regionu. Dějinami 17. století se zabývá i další publikace R. Anděla **Poddaný lid na drobných šlechtických velkostatech** (11), zaměřená nejen na poddanské nepokoje v 70. letech 17. století, které ve svých důsledcích ovlivnily život Frýdlantu, ale i na poměry na venkově.

17. století patří mezi nejbizardějši kapitoly v historii Frýdlantu. Jednu z nejpozoruhodnějších a nejosobitějších etap tvoří dozajista vláda císařského vojevůdce Albrechta z Valdštejna na Frýdlantu v letech 1621-1634. Osobnost talentovaného vojevůdce a hospodáře a motivy, vedoucí ho k založení mocného dominia, rozebírá studie **Josefa Janáčka Valdštejn a jeho doba** (12). Neobsahuje sice žádné konkrétní údaje o stavu a vývoji městského řemesla ve Frýdlantu, nýbrž všeobecné informace zásadní pro pochopení hospodářského vývoje celé oblasti. Hospodářskými poměry na území našeho státu v období třicetileté války se zabývá práce **T. V. Bílka, Dějiny konfiskací** (13), která velice podrobně mapuje majetkové přesuny na území Čech po smrti Valdštejna a jeho přívrženců. Bílkova dvoudílná studie je pro nás stále dosud nepřekonanou publikací, bez jejíchž informací se na poli českých hospodářských dějin dnešní badatel jen obtížně orientuje.

Určujícím faktorem v dějinách českých měst byla silná vlna protestantské emigrace po skončení třicetileté války v polovině 17. století. Toto těžké, a pro další vývoj určující, období historie frýdlantské oblasti je naštěstí velice dobře a podrobně zpracováno. Postup násilné rekatolizace na Frýdlantsku se snaží mapovat hned několik historických prací, které nám umožňují poskládat si poměrně přesný a objektivní obrázek o náboženské struktuře a změnách ve složení městského obyvatelstva. Na prvním místě je třeba jmenovat publikaci sudetoněmeckého autora **Franze Pohla, Die Exulanten aus der Herrschaft Friedland** (14). Tato práce obsahuje nejen poměrně přesný detailní přehled o emigraci obyvatel z frýdlantského panství, ale i podrobné informace o počtu a profesním složení exulantů a základní osobní údaje těchto lidí a jejich rodin. Autor při svém pátrání dozajista čerpal ze seznamů poddaných podle víry, které byly nuceni krajští hejtmani v polovině 17. století vypracovat a předložit císařské kanceláři. Tyto

podrobné, a pro moji práci zásadní dokumenty zpracovala a vydala současná historička **Alena Pazderová** v dvoudílné publikaci, **Soupis poddaných podle víry z roku 1651** (15). Jedná se o první globální soupis poddaných v historii českého státu, na jehož základě získáme objektivní přehled o náboženské, sociální a řemeslné struktuře města. Dovoluje nám utvořit si přesnou představu o složení a funkci městské správy, o počtu řemeslníků a o početnosti jednotlivých řemesel v celém panství k přesně datovanému časovému bodu, kterým je rok 1651.

Ve výčtu literatury týkající se historického vývoje frýdlantského panství nesmíme opomenout ani diplomovou práci **A.Pazderové, Frýdlantské panství, jeho správa a písemnosti v raném novověku** (16), ve které autorka přináší podrobný přehled a rozbor práce vrchnostenské kanceláře. Zajímavé a podrobné informace k historii řemesel a průmyslové výroby nám mohou poskytnout také další dvě diplomové práce vypracované rovněž na půdě VŠ v Ústí nad Labem. Jedná se o studii **M.Procházkové, Vývoj průmyslu na Frýdlantsku** (17), která je však spíše orientovaná na období manufakturní průmyslové výroby a zakládání továren v regionu, a o časově mladší práci **D.Štefanové, Sociální dějiny frýdlantského panství** (18).

Pro zpracování tématu struktury řemeslné malovýroby ve Frýdlantu je zcela zásadní pochopení obecného hospodářského vývoje v zemi. Základní informace se dočteme v obsáhlé dvoudílné historické studii k českým a slovenským dějinám **Přehled dějin Československa** (19). Poznatky o hospodářském rozvoji na našem území v letech 1792-1848 pak shrnuje publikace **J.Lněničkové, České země v době předbřeznové** (20).

Jedním z metodických vodítek této diplomové práce byla studie **O.Fajtové, Ekonomická a sociální struktura lounských měšťanů v době předbělohorské** (21). Reálně a objektivně sice není možné srovnávat strukturu a zázemí Loun a Frýdlantu, neboť se jedná o města s rozdílnými přírodními podmínkami, a tudíž i jinou řemeslnou základnou. Rovněž i svým statutem se výrazně liší, zatímco Frýdlant je typickým poddanským městem, Louny patří mezi města královská. Ačkoliv svým obsahem je práce O.Fajtové ve vztahu k našemu tématu irelevantní, po formální stránce se stala teoretickým základem mé práce, neboť naznačuje velice zajímavé a efektivní možnosti zpracování pramenných údajů o hospodářské struktuře měst. Podoba mé práce a především její zpracování bylo ovlivněno i článkem **F.Kafky**, otištěném v Historickém sborníku. V příspěvku **Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v 1. polovině 16. století** (22) uvádí další možné varianty statistického zpracování hospodářských údajů.

Zkoumání vzniku a vývoje cechovního hospodaření na území Čech a Moravy má v české historiografii dlouhou tradici. Se zvětšujícím se počtem badatelů však lineárně zvyšuje i množství názorů a teorií o příčinách a okolnostech vzniku cechovních organizací na území našeho státu, stejně jako jsou mnohdy diametrálně odlišné názory vědců a renomovaných historiků na historický vývoj řemeslné výroby u nás. Jednou z prvních prací zabývajících se popisem rozvoje cechovní malovýroby v Čechách je kniha **F.Melichara Dějiny cechovníctví v Čechách** (23), vydaná na počátku 19. století. Po obsahové stránce již byla bezesporu překonána a nejedná se ani o historické pojednání v pravém slova smyslu, ale představuje nám pohled člověka z konce 18. století na funkci a perspektivu vývoje cechů v rámci novověkého hospodářství.

Prvním historikem, který se problematikou dějin řemeslné výroby u nás vědecky a seriózně zabýval, byl **A.Gindély**. Jeho studie **Das Zunftwesen in Böhmen von 16. bis 18. Jahrhundert** (24), má pro obsahové zpracování tématu mé práce zásadní význam, zejména pak autorovo zpracování stavu cechovní malovýroby v 18. století a popis účinků císařských předpisů, vydaných Karlem VI. a Marií Terezií.

Dalším renomovaným historikem, zabývajícím se problematikou cechovní výroby v českých městech, byl **Zikmund Winter**. I když spousta jeho hypotéz a souvislostí byla mladšími historiky vyvrácena či poopravena, zůstává jeho dílo v mnohých směrech i v současné době aktuální a velice cenné. Z.Winter dokázal ve svých knihách shromáždit obrovské množství prameny podložených informací. Je pravdou, že ne vždy dokázal autor vyvodit ze zjištěných údajů správné souvislosti, ale i pro současného badatele představuje Winterovo rozsáhlé dílo svým širokým faktografickým záběrem nesporný přínos. Nevýhodou z pohledu mé práce je orientace autora na období počátků cechovní organizace u nás, čímž obsahově příliš nekoresponduje s časovým zaměřením mé studie. Ve svém díle **Dějiny řemesel a obchodu** (25) tak zpracovává látku z období 14. a 15. století, ale zároveň předkládá i velice pravděpodobnou hypotézu o příčinách a procesu vzniku cechů v českých městech, a popisuje strukturu cechovní organizace. Obecnou charakteristiku vývoje cechů v rámci středověkého města obsahuje kniha **Zlatá doba měst českých** (26), která je nepochybně důležitá pro objasnění procesu formování nového politického determinantu středověké éry, ale svým zaměřením na vývoj především královských měst je přece jen obsahu mé práce poněkud vzdálena. Poměrně bližší souvislost s mou studií má další Winterova kniha **Řemeslnictvo a živnosti 16. věku** (27), ve které nalézáme vedle popisu charakteru řemesel na našem území v daném období i konkrétní údaje, týkající se

cechovní výroby na Frýdlantsku v 16. století. Další autorovou prací, která svým časovým zaměřením koresponduje alespoň se spodní časovou hranicí mé studie je kniha **Český průmysl a obchod v 16. věku** (28). Tato publikace je především zaměřena na strukturu, funkci a povahu cechů a jejich vzájemné vztahy s vrchností. Její největší předností, ostatně jako většiny Winterových knih, je podrobný rejstřík literatury a odkazy na prameny. Jedním z autorů, kteří podrobili Winterovo dílo objektivní kritice, byl **B.Mendl** ve svém příspěvku v meziválečném Českém časopisu historickém, nazvaném **Počátky našich cechů** (29).

Dalším autorem, který zásadně ovlivnil podobu mé práce, byl **Josef Janáček**. Jeho závěry a objektivní hypotézy v oblasti dějin české řemeslné výroby považuji za dosud nepřekonané a ztotožňuji se s nimi. Janáčkovu knihu **Řemeslná výroba v českých městech** (30) jsem pojal jako jeden z metodických ukazatelů ve zpracování řemeslně-hospodářských údajů. Ve své studii používám nejen autorovo velice účelné a zajímavé kvalitativní rozdělení cechů podle oborů, ale stejně tak i jeho odbornou terminologii. Janáček v mnohých směrech opravil závěry Zikmunda Wintera. Na rozdíl od jiných historiků nahlíží na proces formování a vývoje řemeslné výroby v Čechách z přísně ekonomicko-historického pohledu a snaží se své teorie vytvářet korektně a objektivně na základě dostupných pramenů ve spojitosti s platnými teoriemi hospodářského vývoje. Svůj ucelený názor na vývoj řemeslné malovýroby prezentuje ve své publikaci **Přehled vývoje řemeslné výroby** (31). Velice osobitou a rozporuplnou kapitolou se autor zabývá v práci **Zrušení cechů** (32). Tato odborná monografie je však více zaměřena na situaci v královských městech, která v tomto období dosáhla pomyslného horizontu své politické moci, a pro moji práci neposkytuje žádné faktografické údaje. Podstatně více informací, týkajících se konkrétně cechovní výroby a obchodu Frýdlantska, obsahuje kniha **Dějiny obchodu** (33). Mimo jiné zde nalezneme i důkazy o exportu frýdlantského sukna na zemský trh v Praze. Další velice cenné podrobné údaje o kvalitě a produkci severočeského sukna zachytil autor ve své odborné studii **Rudolfinské drahotní řády** (34), kde jsou vedle obecných informací zaznamenány na základě pražských ungeltních registrů i ceny frýdlantského exportního sukna.

Obdobím druhé poloviny 17. století, která byla poznamenána vlnou tzv. merkantilistické hospodářské filozofie, se zabývá historická studie **J.E.Schindlera Merkantilismus a státní praxe v Rakousku** (35). Publikace obsahuje na jedné straně stručný přehled o názorech prvních rakouských merkantilistů, a především o bezprecedentní snaze centrálních úřadů vyvést státní ekonomiku z dlouhotrvající krize, na straně druhé naznačuje usilovný odpor cechovních

řemeslníků vůči novým nařízením a snahám státních ekonomů. Ačkoliv se jedná o dílo staršího data je pro naše téma velmi přínosné, neboť autor se zaměřil na v pozdějších dobách poměrně málo zpracovanou oblast dějin hospodářství rakouské monarchie, na počátky procesu postupného odbourávání „zlořádů“ cechovní instituce a nuceného prosazování manufakturní výroby na území monarchie.

Větší prostor je v odborné literatuře věnován hospodářskému rozvoji zemí habsburské monarchie v 18. století. Obdobím prvních třiceti let 18. století se zabývá nenápadná, ale velmi odborně a korektně napsaná studie **J.Šmídy Privilegia jako prostředek hospodářské politiky státu** (36). Autor sleduje postupné vytváření hospodářské strategie rakouské monarchie a snahu císařských úřadů o narušení hegemonie cechů na poli průmyslové výroby. V neposlední řadě se na stránkách této monografie setkáváme s příklady úporné, až křečovité, snahy cechovních řemeslníků vzepřít se nezadržitelnému vývoji. Dosud nepřekonanou historickou publikací, zabývající se dějinami hospodářství u nás v 18. století je dílo **A.Klímy, Manufakturní období v Čechách** (37), které poskytuje současnému badateli ucelený přehled a hodnocení období, v němž dochází k zásadním změnám a kvalitativním přesunům na poli české průmyslové výroby a trhu. Kniha sleduje nejen merkantilistickou ekonomickou strategii monarchie a nutné hospodářské zákroky vlády proti cechům, které měly otevřít cestu novému efektivnějšímu hospodářskému fenoménu - manufaktuře, ale i měnící se strukturu a funkci cechovní malovýroby.

Ve své diplomové práci jsem se nechtěl omezit pouze na popis struktury řemeslné výroby města Frýdlantu, ale snažil jsem se rozebrat strukturu a specifika jednotlivých výrobních odvětví. Protože frýdlantská textilní výroba patřila k nejprogresivnějším v zemi a ve Frýdlantu byla početně nejsilnějším výrobním odvětvím, použil jsem ve své studii především knih, zabývajících se problematikou českého, resp. severočeského, soukenictví a tkalcovství. Metodický návod, jak je možné zpracovat faktografické údaje o textilní výrobě, podává historik **J.Lukášek** ve své knize **Dějiny soukenického průmyslu v Humpolci** (38). Ačkoliv autor věnuje pozornost městu, které se kapacitou produkce své textilní výroby, sociální strukturou i geografickými podmínkami výrazně liší od Frýdlantu, svým zpracováním představuje jeho kniha pro moji práci velký přínos. Obecnou podobou českého soukenictví se zabývá studie již několikrát zmiňovaného renomovaného historika **J.Janáčka, České soukenictví v 16. století** (39), ve které nacházíme

celou řadu podrobností o frýdlantské textilní produkci, odkazů na prameny a odbornou literaturu, stejně jako hodnocení soukenné výroby ve Frýdlantu z hlediska globální zemské produkce.

Rozvojem textilní výroby v severních Čechách, resp. na Liberecku a česko-lužickém pomezí, se zabývá odborná publikace **J.Jozy, Z minulosti textilního průmyslu (40)**. Tato práce je více zaměřená na výrobu plátna v regionu a především na produkci textilního zboží v Liberci, citelně v ní chybí bližší zmínka o výrobě frýdlantských soukeníků na přelomu 16. a 17. století, kdy Frýdlant patřil svou produkcí levného sukna k největším tuzemským vývozcům. Další publikací orientovanou na historický vývoj soukenné malovýroby v libereckém kraji je **Geschichte des Kleingewerbes und Verleges (41)** německy píšícího regionálního odborníka **W.Hawelky**, obsahující široký výběr odkazů na odbornou literaturu.

Při zpracování rozvoje města a oblasti frýdlantského panství jsem se opíral samozřejmě i o vydané prameny. K dokreslení následků třicetileté války pro oblast Frýdlantska je velmi cenná **Berní rula (42)**, na jejímž základě se dozvídáme mimo jiné např. počet prázdných a zpustošených usedlostí v panství.

Podobné informace nám pak předkládá i **Tereziánský katastr (43)**, který obsahuje, kromě soupisu usedlostí a vyčíslení množství obdělávané půdy, pastvin, rybníků a lesů na území panství, i velice podrobné údaje o struktuře řemeslné výroby jak ve městech, tak na venkově. Vedle toho nám Tereziánský katastr poskytuje i množství topografických údajů.

Stejně jako bez zmíněných vydaných pramenů bych se při orientaci na území panství neobešel bez základních topografických studií severočeského území. Na prvním místě je třeba uvést **Palackého Popis království českého (44)**. Protože je však tento přehled na několika místech přinejmenším nejistý, je vhodné Palackého Popis konfrontovat s topografickými studiemi **J.Schallera (45)** a **J.G.Sommerera (46)**.

2.2. Dochované prameny

K podrobnému prozkoumání struktury a charakteru cechů ve Frýdlantu jsem použil archiválii z fondu MÚ ve Frýdlantu uložené v Státním okresním archivu v Liberci – Machníň. Vzhledem k velikému rozsahu tohoto fondu jsem využil jen tu část, která byla nezbytně nutná pro zachycení nejdůležitějších detailů jednotlivých cechů a vytvoření základního přehledu jejich vývoje ve Frýdlantu. Fond frýdlantských cechů je rozdělen do 23 kantonů, které obsahují nejen listinný

materiál, ale také jednotlivé knihy, což umožňuje pohodlnější práci s archiváliemi. Kartony jsou přehledně tematicky seřazeny, materiály týkající se stejného cechu jsou většinou uspořádány společně do jednoho kartonu. Bohužel, přes veškeré mé úsilí, i přes snahu pracovníků SOkA v Liberci, se mi bohužel nepodařilo nalézt část archivních materiálů. Zejména absence kartonu, který měl obsahovat mistrovskou knihu a knihu hospodaření řeznického cechu, velice zkomplikovala mé zkoumání.

Velice hodnotný pro moji práci byl karton č. 16, který obsahuje zakládací listiny, resp. udělení privilegií, jednotlivých cechů.⁽⁴⁷⁾ Tyto prameny jsem zvláště nezkoumal, ale použil jsem pro svou práci jejich dataci. Stejně rozmanitý obsah má i karton s č. 15. Najdeme v něm fascikl s výučními protokoly (Tabella) různých cechovních mistrů. Jednotlivé protokoly jsou velice dobře čitelné a obsahují celou řadu zajímavých podrobností o délce výučního období, počtu mistrů ve městě v té době a také o mistrovské kusu, který museli kandidáti při závěrečné zkoušce předložit.⁽⁴⁸⁾

Největší pozornost při svém zkoumání jsem věnoval cechu soukeníků. Jeho archiválie jsou uloženy ve dvou kartonech (č. 25 a 26). Nejvíce jsem z těchto kartonů využil cechovní kroniku⁽⁴⁹⁾, která obsahuje zápisy z let 1594 – 1723. Kniha obsahuje 348 popsaných a neoznačených stran. Byla dopisována zpětně patrně na počátku dvacátých let 17. století, protože zápisy z těchto let jsou psány stejným pečlivým a pravidelným rukopisem. Záznamy obsahují zprávy z ročního zasedání představenstva cechu, společně se jmény jednotlivých starších cechu, a roční majetkovou bilanci. Ve dvacátých letech se u zápisů objevuje i podrobnější vyúčtování. U zpráv ze třicátých let a z mladší doby se čitelnost textu rapidně snižuje. Další velice cennou dochovanou soukenickou památkou je kniha hospodaření cechu z let 1782 – 1816 ⁽⁵⁰⁾, která má typickou standardní podobu většiny cechovních účetních knih z druhé poloviny 18. století.^(viz. Příloha č. I.) Většina těchto knih vykazuje dvě položky, příjmy (Debet, Empfang) a výdaje (Credit, Ausgaab). Účelem ročního vyúčtování u cechovních organizací pak je, aby tyto položky při závěrečném součtu byly shodné. Soukenická kniha hospodaření má 186 popsaných, ale neočíslovaných, stran, které jsou čitelné bez nejmenších potíží. Obě již jmenované knihy doplňuje ještě mistrovská kniha z let 1709 – 1846, která má funkci jakési matriky cechu.⁽⁵¹⁾ Byli do ní zapisováni jednotliví mistři při vstupu do organizace. Kniha obsahuje velmi málo praktických informací a na mnoha místech je její text naprosto nečitelný. Karton obsahuje také knížku s opisy privilegií cechu ⁽⁵²⁾, kterou jsem však při své práci téměř nevyužil, protože jsem

měl k dispozici originální listinu s cechovními stanovami udělenými v roce 1620 Kryštofem z Redernu.(53) Ačkoliv je tato listina značně poničená (přetržená), poskytla mi mnoho údajů o struktuře soukenického cechu, o vztazích mezi řemeslníky a cechovních zvycích.

Kartony č. 20, 21 a 22 obsahují archiválie cechu frýdlantských tkalců. Na prvním místě je nutné jmenovat knihu hospodaření s vyúčtováním z let 1786 – 1810, která nám poskytuje důležité údaje o stavu cechu na přelomu 18. a 19. století.(54) Formálně je velice podobná již uvedené soukenické knize, proto není nijak těžké se v ní orientovat. Kniha má 60 stran popsaných slabě viditelným inkoustem. Údaje z této knihy jsem doplnil informacemi z cechovní matriky se zápisy ze stejného období.(55) Stejně jako u soukeníků jsem použil i knihu opisů tkalcovských privilegií z let 1539, 1548 a 1588.(56)

Při zkoumání cechu frýdlantských krejčí jsem měl rovněž možnost opřít se o dochovanou účetní knihu.(57) Tato kniha zaznamenává hospodaření cechu v letech 1779 – 1838 a její nespornou předností pro mou práci bylo, že kromě ryze ekonomických faktorů poskytuje i přesné údaje o počtu členů cechu. Další důležitou knihou je tzv. kvartální kniha (Quartalbuch).(58) Nejedná se o knihu hospodářských záznamů, nýbrž o prezenční knihu z cechovních schůzí, která obsahuje seznam jmen členů cechu, který jsem nemohl ve své práci ani plně využít. Třetí dochovanou krejčovskou knihou, ze které jsem čerpal, je mistrovská kniha.(59) V této knize můžeme nalézt záznamy o přijímání učňů nebo o udělování mistrovského osvědčení novým členům cechu. V knize je celkem 68 popsaných stran, z nichž více než polovina je značně nečitelná.

Rovněž při popisu cechu obuvníků mi posloužila jeho kniha hospodaření.(60) Je psaná čitelným rukopisem a kromě ročního vyúčtování v letech 1782 – 1822 a výše jednotlivých cechovních poplatků dokládá i přesný počet mistrů v cechu v již zmíněném období. Nepodařilo se mi však objevit cechovní kroniku, která měla být uložena s ostatními dokumenty ševců v jednom kartonu. Ztráta tohoto dokumentu mě velmi mrzí, protože by nám mohl zřejmě poskytnout podrobný obraz o vývoji cechu od roku 1596 do 1875.

Pramenné pozůstatky spojeného cechu truhlářů, bednářů, sklenářů a dřevoobráběcích řemeslníků jsou uloženy v kartonu č. 24. Většina dokumentů pochází z 19. století, stejně jako kniha hospodaření, jejíž první záznam je z roku 1826.(61) Starší hospodářské doklady se nacházejí v kartonu ve formě volných listů (62), na kterých je zaznamenána roční bilance cechu. Nejstarší roční vyúčtování pochází z roku 1780, ale je vypracováno stejnou formou jako běžné

účetní knihy z tohoto období. Velkým pozitivem tohoto vyúčtování z pohledu mé práce jsou údaje o počtech členů cechu, které bychom dnes sotva zjistili na základě jiných dokumentů či literatury.

Dostatek pramenů dovolující nám prozkoumat blíže strukturu cechu mlynářů poskytuje karton č. 33. Nalezneme v něm v první řadě mistrovskou knihu (63), která pokrývá historii cechu od roku 1700 do 1810. Na začátku knihy je uveden jmenný seznam všech zakládajících členů cechu a dále pokračují záznamy o přijímání nových mistrů a o vydávání mistrovských osvědčení. Cech si vedl i kvartální knihu, která do jisté míry obsahovala i účetní vyhotovení.(64) Podrobnější ekonomické informace a nominální hodnoty jednotlivých poplatků se dozvídáme z knihy hospodaření.(65)

U tří frýdlantských cechů se mi nepodařilo na základě studia jejich dochovaných pramenů najít dostatečné množství informací a při zkoumání jejich struktury a vývoje jsem byl odkázán pouze na literaturu a vydané prameny. Prvním z těchto cechů jsou řezníci, o jejichž ztracených knihách jsem se již zmínil. Rovněž u společného cechu kovářů, zámečníků a kolářů se mi nepodařilo objevit mistrovské knihy. Jedinou pozůstalostí po tomto cechu jsou listiny v kartonu č. 31, které obsahují informace o příchodu nových členů do cechu.(66) A do třetice nám chybí pramenné materiály cechu pekařů.

Absenci mnohých ztracených pramenů se mi podařilo nahradit díky rozsáhlé rukopisné pozůstalosti J. Helbiga. Svě dílo *Collectanea* (67) koncipoval jako podklad pro pozdější kronikářské zpracování. Na stránkách tohoto třídílného dokumentu nacházíme kromě praktických přehledů majitelů panství, členů městských rad a kulturně-historických záznamů rovněž opisy důležitých dokumentů, které mají úzkou spojitost s naší problematikou. Prostřednictvím Helbigových rukopisů se nám například dochovaly cechovní stanovy frýdlantských pekařů. Ačkoliv svou povahou jsou *Collectanea* sekundárním pramenem, považuji je za velice přínosný dokument pro tuto práci.

Poznámky:

- 1) *Ressel, Anton, Geschichte des Friedländer Bezirkes. Friedlant i.B. 1902, 450 str.*
- 2) *Helbig, Julius, Beiträge zur Geschichte der Stadt und des Bezirkes Friedland in Böhmen. 1. – 4. Band, Friedland i. B. 1892 – 93, J. Weber, 312 str.*

- 3) Helbig, Julius, *Friedland in Böhmen: Umriß der Stadtgeschichte. Sonderdruck aus der Monatschrift Deutsche Arbeit, Prag 1916 – 17, str.598-642*
- 4) Seeliger, E.A., *Die Geschichte des Friedländischen bis zum Ausbruch des dreißigjährigen Krieges. Heimatkunde des Bezirkes Friedland i.B., III/2, Frýdlant 1926*
- 5) Seeliger, E.A., *Geschichte des Reichenberger Bezirkes bis zum Ausbruch des dreißigjährigen Krieges. Heimatkunde des Bezirkes Reichenberg in B., seš.III. 1936, 80 str.*
- 6) Schicketanz, Adolf, *Die Geschichte des Kreises Friedland. Isergebirge, Friedland 1965, 218 str.*
- 6) Boháč, Zdeněk, *České země a Lužice. Sursum, Budyšín 1993, 215 str.*
- 7) Anděl, Rudolf, Kabiček, Jan, *Hrady a zámky Severočeského kraje. Liberec 1962, STN, 326 str.*
- 8) Anděl, Rudolf, *Husitství v severních Čechách. Liberec 1961, 146 str.*
- 9) Anděl, Rudolf, *Třicetiletá válka na Českoluzickém pomezí a v přilehlém Pojizeří. Ústí n. L. 1991, Sb. sev. muzea, str. 27 – 48*
- 10) Anděl, Rudolf, *Poddaný lid na drobných šlechtických (velkostatcích) Frýdlantska v 17. století. Český lid – separát, Praha 1971, str. 168 – 173*
- 11) Janáček, Josef, *Valdštejn a jeho doba. Svoboda, Praha 1978, 587 str.*
- 12) Bílek, T.V., *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618. 1. a 2. díl, Praha 1882*
- 13) Pohl, Franz, *Die Exulanten aus der Herrschaft Friedland im Sudetenland. Görlitz 1939, 200 str.*
- 14) Pazderová, Alena, *Soupis poddaných podle víry k roku 1651. I a II, Praha 1994, 715 str.*
- 15) Pazderová, Alena, *Frýdlantské panství, jeho správa a písemnosti v raném novověku. dipl. práce, Ústí n. L. 1976, 164 str.*
- 16) Procházková, M., *Vývoj průmyslu na Frýdlantsku. dipl. práce, Ústí n. L. 1969, 92 str.*
- 17) Štefanová, D., *Sociální dějiny frýdlantského panství v 50. – 60. letech 17. století. dipl. práce, Ústí n.L. 1995, 203 str.*
- 18) *Přehled dějin Československa..1/2(1526-1848), Academia, Praha 1982*
- 19) Lněničková, Jitka, *České země v době předbřeznové 1782 - 1848. Praha, Libri 1999, 463 str.*
- 20) Fajtová, O., *Ekonomická a sociální struktura lounských měšťanů v době předbělohorské. Sborník OA v Lounech II / 1988, str. 36 – 58*
- 21) Kafka, František, Majetková, *sociální a třídní struktura českých měst v 1.polovině 16. století ve světle knih a rejstříků městské dávky. Hist. sborník 6 / 1959, str. 253 – 294*
- 22) Melichar, F., *Dějiny cechovnictví v Čechách. Praha 1803, 268 str.*
- 23) Gindely, Anton, *Das Zunftwesen in Böhmen vom 16. bis 18. Jahrhundert. Zprávy o zasedání České královské společnosti nauk v Praze, roč. 1884, str.55 – 83*
- 24) Winter, Zikmund, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v 14. a 15. století. Praha 1906, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 976 str.*

- 25) Winter, Zikmund, *Zlatá doba měst českých*. Praha 1913, 263 str.
- 26) Winter, Zikmund, *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách*. Praha 1909,
- 27) Winter, Zikmund, *Český průmysl a obchod v 16. věku.* Praha 1913, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 681 str.
- 29) Mendl, Bedřich, *Počátky našich cechů*. Český časopis historický 33/1927, str. 1 – 20 a 307 – 346
- 30) Janáček, Josef, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*. Praha 1961, 269 str.
- 31) Janáček, Josef, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. SPN, Praha 1963, 288 str.
- 32) Janáček, Josef, *Zrušení cechů r. 1547*. Český časopis historický 7/ 1959, str. 231 – 242.
- 33) Janáček, Josef, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955
- 34) Janáček, Josef, *Rudolfinské drahotní řády*. Rozpravy ČSAV seš. 4/1957.
- 35) Schindler, J.E., *Merkantilismus a státní praxe v Rakousku za Leopolda I.*, otisk z Obzoru národohospodářského, roč. 9, Praha 1904, 85 str.
- 36) Šmída, Jan, *Privilegia jako prostředek hospodářské politiky vlády v Čechách v letech 1700 – 1730*. Časopis společnosti přátel starožitností, 1951,č.2 , str. 87 – 93
- 37) Klíma, Arnošt, *Manufakturní období v Čechách*. Praha 1955, ČSAV, 523 str.
- 38) Lukášek, J., *Dějiny soukenického průmyslu v Humpolci*. Praha 1946, 517 str.
- 39) Janáček, Josef, *České soukenictví v 16. století*. Československý časopis historický 4 / 1956.
- 40) Joza, Jaroslav, *Z minulosti textilního průmyslu v libereckém kraji*. Liberec 1958, 147 str.
- 41) Hawelka, Walther, *Geschichte des Kleinengewerbes und Verlags in der reichenberger Tucherzeugung*. Reichenberg 1932, 164 str.
- 42) Doskočil, Karel, *Berní rula – Popis Čech r. 1654., 1. díl*, Praha 1953, SPN, 485 str.
- 43) *Tereziánský katastr český. Svazek 1*, Archivní správa ministerstva vnitra, Praha 1964
- 44) Palacký, František, *Popis králowstwí českého*. Praha 1848 , 608 str.
- 45) Schaller, Jaroslaus, *Topographie des Königreichs Böhmen*, Band IV. Bunzlauer Kreis, Prag und Wien 1790
- 46) Sommer, J.G., *Das Königreich Böhmen*, Band II., Bunzlauer Kreis, Prag 1834
- 47) SOKA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, kart. 16, privilegia
- 48) SOKA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 69, kart.15, Tabella
- 49) SOKA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 111, kart.25, cech. kronika
- 50) SOKA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 115, kart. 25, kniha hospodaření
- 51) SOKA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 114, kart. 25, mistrovská kniha
- 52) SOKA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 112, kart. 25, kniha opisů

- 53) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 123, kart. 26, listina 1620*
- 54) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 82, kart. 21, kniha hosp.*
- 55) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 85, kart. 21, matrika cechu*
- 56) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 73, kart. 21, opisy privilegií*
- 57) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 95, kart. 23, kniha hosp.*
- 58) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 96, kart. 23, kvartální kniha*
- 59) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 94, kart. 23, mistrovská kniha*
- 60) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 148, kart. 29, kniha hosp.*
- 61) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 104, kart. 24, kniha hosp.*
- 62) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 108, kart. 24, cechovní bilance*
- 63) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 163, kart. 33, mistrovská kniha*
- 64) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 169, kart. 33, kvartální kniha*
- 65) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 105, kart. 33, kniha hosp.*
- 66) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, kart. 31, listiny*
- 67) *SOkA Liberec, Collectanea zur Geschichte der Stadt und des Bezrkes Friedland i. B., rkp. Julius Helbig*

3. Stručné dějiny města a panství

Město Frýdlant v Čechách leží na česko-lužickém pomezí na ploše tzv. frýdlantského výběžku, který na mapě vyčnívá z hranic českého státu jako obří zub. Oblast Frýdlantska má několik geografických specifik, která citlivě ovlivňovala historii celého území. V nejstarších dobách označovali obyvatelé českých zemí tuto oblast jako tzv. Záhvozd. Jižní část oblasti totiž tvoří pás Jizerských hor, které byly před mnoha staletími pokryty hustými neproniknutelnými lesy. Ty spolu s kopcovitým terénem vytvářely neprostupnou bariéru mezi Frýdlantskem a českým vnitrozemím. Jediné spojení s českými zeměmi představovala obchodní stezka vedoucí údolím Lužické Nisy. Osady na severním úpatí Jizerských hor tak navazovaly úzké obchodní a kulturní kontakty s vyspělým lužickým prostředím, kde se úspěšně rozvíjela města v čele s Žitavou (Zittau) a Zhořelcem (Görlitz).

Izolace Frýdlantska rovněž určovala jeho politicko-správní uspořádání. Umožňovala neomezenou svrchovanost majitele panství nad celým územím. Nikdy v dějinách nedošlo k rozdělení oblasti, i když bylo spravováno několika vlastníky. V průběhu staletí se tak na frýdlantském panství vytvořila pevná vrchnostenská správa. Území frýdlantského výběžku mělo jen jednu strategickou dominantu, tou byl hrad ve Frýdlantu, který byl správním centrem celé oblasti a sídlem vrchnosti. Na panství se nacházel ještě opevněný hrad Hamrštejn, který však sloužil jako sídlo vrchnostenských úředníků a v rámci panství hrál druhořadou úlohu. Původní účel hradu byl zřejmý, střežit obchodní stezky vedoucí přes Frýdlant a spojující české vnitrozemí s bohatými lužickými městy. Frýdlantem vedly dvě obchodní cesty. První mířila do Žitavy (Zittau), obchodníci mohli jet buď přes Reichenau (dnešní Bogatynia) a Kleinschönau, nebo přes Vísku a Hirschau. Druhá stezka pak spojovala Frýdlant a Zhořelec (Görlitz). Obě představovaly pro oblast Frýdlantska životně důležité tepny.⁽¹⁾ Rozcestí důležitých obchodních cest a strategická poloha v centru území udělaly z Frýdlantu hospodářské centrum oblasti, kde se soustřeďovala řemeslná produkce. Město nemělo prakticky v rámci panství výrobního konkurenta. Na území frýdlantského výběžku existovalo do minulého století kromě Frýdlantu již jen jedno menší městečko, Nové Město (Böhmische Neustadt).

Původní osídlení oblasti bylo slovanské. Ve 13. století došlo k velké obměně národnostní struktury obyvatelstva. Území frýdlantského výběžku začali osidlovat přistěhovalci z německých zemí, kteří s sebou přinesli nové poznatky o budování měst a nové technologie řemeslné výroby.

Německé obyvatelstvo tvořilo na území panství jazykovou většinu vlastně až do konce 2. světové války. Otázka vlastnictví frýdlantské oblasti před příchodem německých kolonizátorů je velice složitá. Oblast Frýdlantska a Závidova (Seidenberg) spadala pod správu míšeňského biskupství, ve 13. století se stala majetkem rodu Ronovců, ale po nástupu krále Přemysla Otakara II. na trůn jim bylo panství odebráno. Roku 1257 došlo k politickému rozdělení Frýdlantu a Závidova na dvě správně samostatná území. Od českého krále odkoupili frýdlantské panství v roce 1278 **Biberštejnové**, kteří patřili k předním šlechtickým rodům v zemi, což dokazuje i úspěšná politická kariéra Bedřicha z Biberštejnu na dvoře krále Karla IV. Kromě Frýdlantu vlastnili Biberštejnové i panství nymburské a rozsáhlá území ve Slezsku a především v Lužici, o které vedli spory v 80. letech 14. století s Václavem IV. Konflikt byl ukončen obsazením města Frýdlantu zemskou hotovostí a Biberštejnové byli potrestáni pokutou 6 000 kop grošů.(2) Během husitských válek se plně projevil německý charakter oblasti. Frýdlantští majitelé, stejně jako oblast Lužice, se v husitských válkách přidali na stranu císaře Zikmunda. Přes frýdlantské panství se několikrát v letech 1427 až 1433 převalila válčící vojska husitů či lužické hotovosti. Důsledky ničivých válek poznali na vlastní kůži i frýdlantští měšťané. Kromě zničené úrody na venkově a ztrát na dobytku bylo samotné město obsazeno v roce 1427 vojsky Prokopa Holého při jeho útoku na Žitavu. V letech 1431 – 1433 pak bylo město dokonce dvakrát vypáleno, poprvé husity a podruhé od postupujících lužických vojsk.(3)

Po skončení husitských válek zůstali Biberštejnové nadále velice aktivními katolíky a v době vlády Jiřího z Poděbrad vystupovali jako horliví členové katolické opozice. V roce 1469 byl Ulrich V. z Biberštejnu jedním z mnoha šlechtických pánů, kteří zradili českého krále a přísahali věrnost uherskému králi Matyáši Korvínovi. Již v 15. století si Biberštejnové zřejmě začali uvědomovat důležitost Frýdlantu jako hospodářské a ekonomické základny. Již krátce po ukončení husitských válek v roce 1441 obdrželi frýdlantští soukeníci cechovní privilegia. Stali se tak prvním, a na dlouhou dobu také posledním cechem založeným na území Biberštejnského panství. Biberštejnové, jak se zdá, neměli v této době ještě představu o vytvoření prosperujícího hospodářského centra z města Frýdlantu. Na počátku 16. století však začaly v Čechách klesat v obecné míře příjmy z poddanských dávek a šlechta řešila tento stav podnikáním, zakládáním šlechtických velkostatků a budováním prosperujících výrobních středisek ze svých poddanských měst. Již v roce 1502 odělil Ulrich V. městu právo vymáhat poplatky a cla na obchodnících s obilím (Getreide-Zins Groschen).(4) Zvýšený zájem o rozvoj řemeslné výroby na svém panství

projevovali i Biberštejnové. Mezi nejaktivnější hospodáře z rodu Biberštejnů patřil nesporně Jáchym II. (1520 – 1540), jehož zájem se soustředil na rozvoj městské řemeslné výroby, především textilní. Roku 1534 zavedl Jáchym II. z Biberštejna na svém panství luteránství(5), což zřejmě vedlo k rozvoji hospodářských a obchodních vztahů frýdlantské a lužické oblasti. O čtyři roky později pak Jáchym II. udělil cechovní stanovy dalšímu řemeslnému odvětví, frýdlantským pláteníkům. V jeho stopách pak pokračoval na sklonku čtyřicátých let 16. století Kryštof z Biberštejnu, který podepsal v letech 1550 a 1551 zakládací listiny hned tří nových cechů na půdě města. Cechovní stanovy obdrželi frýdlantští krejčí, ševci a řezníci. V prosinci 1551 však Kryštof zemřel, a protože po sobě nezanechal přímé dědice a nároky jeho bratrů a synovců nebyly uznány, stalo se panství majetkem krále.

Frýdlantsko se záhy dočkalo nových majitelů, když v roce 1558 odkoupili od krále Ferdinanda I. panství **Redernové**. V době vlády tohoto severoněmeckého panského rodu na Frýdlantu v druhé polovině 16. a počátku 17. století kulminoval na panství obrovský rozmach řemesel a obchodu, který započal už za vlády posledních Biberštejnů. Redernové byly velice nadaní hospodáři, na svém území vybudovali silně prosperující režijní velkostatek. Podporovali rozvoj řemesel ve městech, zakládali nové pivovary, rybníky a po vzoru anglických podnikatelů se zaměřili i na chov ovcí. Zvelebování města bylo prvořadým zájmem Redernů. Již v roce 1560 založil Bedřich z Redernu (1558 – 1564) ve Frýdlantu špitál. Následujícího roku udělil městu právo várečné (Privilegium der Bräugerechtigkeit) a v roce 1562 mu potvrdil právo obilného cla.(6)

Redernové si uvědomovali nevýhodnou polohu svého sídla ve Frýdlantu, a proto se rozhodli vybudovat na svém panství nové centrum, které by bylo dostupnější z českého vnitrozemí. Volba padla na úspěšně se rozvíjející Liberec (Reichenberg). Nejmladší ze synů Bedřicha z Redernu, proslulý obránce varaždínské pevnosti v bojích s Turky Melichar (Melchior), nechal v Liberci postavit nový zámek, do kterého se v průběhu 17. století přestěhovala správa panství. Melichar se projevil jako aktivní a citlivý hospodář a jeho jméno můžeme nalézt na mnoha listinách ještě v době, kdy panství spravoval jeho bratr Kryštof. Druhou stránkou Melicharoví osobnosti byl však voják. V armádní hierarchii to dotáhl až na polního maršála císaře Rudolfa II. a prezidenta dvorské vojenské rady. Finanční náročnost Melicharoví vojenské kariéry se promítla do stavu frýdlantského panství. Po Melicharově smrti se ujala správa panství za jeho nedospělého syna Kryštofa manželka Kateřina, která na poli hospodářsko- politickém projevila stejnou bojovnost a

zarputilost jako její manžel v bojích proti Turkům. Panství bylo finančně vyčerpáno vojenskou kariérou jejího muže a Kateřina řešila tento stav zvýšením vrchnostenských požadavků a utužením nevolnictví. V letech 1604 – 1616 pak vedla vleklý spor s frýdlantskými občany o právo várečné, který dočasně ukončil až verdikt císaře Matyáše, který se postavil na stranu měšťanů.

Kryštof II. z Redernu se více než jako hospodář proslavil svou aktivní účastí na protihabsburském odboji. Po porážce na Bílé Hoře se na Frýdlantu skrýval Kryštofův strýc Ondřej Jáchym Šlik, který zde byl v březnu 1621 zajat a v červnu popraven na Staroměstském náměstí. Kryštof se podobnému osudu vyhnul útekem do Slezska. Císařským ediktem z roku 1622 byl prohlášen za zrádce majestátu a přišel o veškerý majetek na území monarchie. Na území svého bývalého panství se pak ještě několikrát vrátil s postupujícími protestantskými vojsky.

Novým majitelem panství se stal **Albrecht z Valdštejna**, racionálně uvažující muž, usilující o vytvoření dominia, které nemělo na území českého státu od dob rožmberského velkopanství v jižních Čechách obdoby. Frýdlantsko bylo začleněno do obrovského územního celku, který se rozkládal od Hořic na Královéhradecku a Kopidlna na jihu, Doks na západě až po frýdlantský výběžek na severu.⁽⁷⁾ Tento útvar nesl jméno Frýdlantské vévodství, ale jeho správní centrum se nacházelo v Jičíně. S Valdštejnovými gigantickými plány souvisela i všestranná podpora řemeslné malovýroby a budování silné průmyslové základny na území velkovévodství. Poddaní na jeho území nepocítili do roku 1634 přímé důsledky války. Díky dohodám, které Valdštejn uzavřel s protestantskými vojevůdci, nebylo panství napadeno a rabováno cizími vojsky. Rovněž rekatolizace neprobíhala na Valdštejnově panství tak dramaticky jako na jiných územích. Po vydání Obnoveného zřízení zemského v roce 1627 a vpádu chorvatské komanie do města v následujícím roce opustila město část jeho obyvatel, ale Albrecht z Valdštejna slíbil uprchlíkům milost a beztrestný návrat zpět do města. Valdštejna si ovšem nemůžeme představovat jako dobrotivého ochránce svých poddaných, byl především typem cílevědomého a v mnohých směrech bezohledného kariéristy, který za všemi svými činy viděl především svůj prospěch. I podpora městské výroby měla své hranice, stejně jako Liberci, i Frýdlantu odňal právo várečné, což pro město znamenalo obrovskou ztrátu příjmů. Proto, když v roce 1625 zorganizoval Kryštof z Redernu vzpouru poddaných na Frýdlantsku, většina měšťanů sympatizovala s tímto povstáním, které však bylo postupně potlačeno. Ve sporu o várky, právo výčepu piva a prodeje soli byl Albrechtem z Valdštejna úspěšnější než Kateřina z Redernu a město muselo ustoupit.

Poklidný rozvoj v době válek, umožněný vládou uznávaného císařského generalissima, byl ukončen atentátem na Valdštejna a jeho spolupracovníky v Chebu v roce 1634.(8)

Novými majiteli se stali na základě darovací listiny z 8. srpna 1634 **Gallasové**. Válečné hrůzy poznali obyvatelé Frýdlantska v plné míře za éry Matyáše z Gallasu (1634 – 1647). Již v březnu 1635 obsadily město čtyři jezdecké oddíly, přívrženci Albrechta z Valdštejna byli zatčeni a město potrestáno peněžitou pokutou. V letech 1634 – 1648 se na panství několikrát vystřídaly zneprátené armády. Kraj byl vystaven soustavnému drancování, bídě, hladu a neúrodě.

Čeho byli ušetřeni mnozí obyvatelé v době války, čekalo je často po jejím skončení, kdy si rekatolizace na území monarchie právem zaslouží přívlastek násilná. Nekatolické obyvatelstvo mělo v podstatě dvě možnosti, přijmout katolickou víru a smět zůstat, nebo urychleně odejít za hranice do jedné z nekatolických zemí. Již v roce 1638, kdy zjišťovali císařští úředníci náboženskou orientaci poddaných v Čechách, odešlo z Frýdlantu do lužického exilu nejméně 22 lidí. Většinou to byli mladí a svobodní řemeslníci, kteří hledali v Lužici pracovní uplatnění. Ostatní měšťané s odchodem vyčkávali, podporu jejich nadějí představovala i švédská protestantská vojska, která setrvala na panství až do roku 1649. Po odchodu švédských oddílů se však začala projevovat silná rekatolizační snaha úřadů. Obrovský exodus nekatolické části obyvatelstva českých zemí vyvolal císařský patent vydaný 1. ledna 1650, který nařizoval, aby se obyvatelstvo monarchie přihlásilo ke katolické víře nebo opustilo zemi. Vykonáním tohoto nařízení byli pověřeni krajští hetmani. Vlna emigrací, která pak zasáhla české země především v roce 1651, u nás do této doby neměla obdoby. Na Frýdlantsku byla jinak strastiplná pouť za hranice země usnadněna blízkostí hranic s nekatolickou Horní Lužicí, která po pražském míru z roku 1635 připadla definitivně Sasku. V roce 1651 mělo město Frýdlant 937 obyvatel, ale ještě téhož roku odešlo do Lužice celkem 388 lidí, tedy více než třetina. Nejvíce rodin frýdlantských uprchlíků pojalo město Bernstadt, kde našlo roku 1651 nový domov 21 rodin, což znamená 73 lidí a tedy plných 19 % všech frýdlantských exulantů. Dalších 19, resp. 17 rodin se usídlilo v Závidově a Zhořelci. Obydlí dalším frýdlantským rodinám pak poskytla i další lužická města Lesná (Marklissa), Žitava (Zittau), Weigsdorf, Schönberg a další.(9)

Frýdlantský venkov na tom nebyl o nic lépe. Z frýdlantského panství odešlo celkem na počátku padesátých let do exilu zhruba 3 180 osob(10), mnohdy byly vysídleny celé vsi, jako v případě Andělky (Engelsdorf) a Dolní Oldříše. Na konci padesátých let se na frýdlantském panství nacházelo 974 obydlených a 1 148 opuštěných usedlostí. V samotném Frýdlantu bylo po

odchodu emigrantů z celkových 379 domů 254 pustých či zbořených(11) Tyto údaje dokládají, jaké strašlivé stopy zanechaly války na Frýdlantsku. Do zahraničí navíc odešlo obrovské množství kvalifikovaných řemeslníků, mnohdy v produktivním věku. Takový úbytek pracovních sil musel samozřejmě ochromit řemeslnou výrobu ve městě i na celém panství.

Ve druhé polovině 17. století procházelo hospodářství Frýdlantska hlubokou krizí a na venkově rostl vrchnostenský tlak na poddané. Docházelo k zvyšování roboty a již tak dost velkých poddanských povinností, vrchnost zaváděla povinný nákup panských výrobků za maximální ceny a naopak nucený prodej vrchnosti za minimální rentu. Nespokojenost zbídačených poddaných s nelidskými podmínkami na venkově vyústila do otevřeného odporu v letech 1679 – 1680. Frýdlantští sedláci sepsali na tajných schůzkách stížnost císaři, kterou dopravila delegace v čele s kovářem Ondřejem (Andreas) Stelzigem císaři do Brandýsa nad Labem. Tato zprvu ojedinělá akce vyvolala vlnu deputací z dalších panství a vyvolala obavy císařských úřadů z poddanských nepokojů. Když frýdlantští sedláci neobdrželi do jara odpověď na své stížnosti, rozhodli se v dubnu 1680 bojkotovat jarní práce na vrchnostenských polích. V polovině dubna bylo Frýdlantsko obsazeno císařskou hotovostí a poddaní byli ujištěni, že vyjde nový císařský patent. Ten v červnu skutečně také vyšel, přinesl dlouho očekávané omezení roboty, ale zároveň poskytoval vrchnosti prostředky k jejímu libovolnému zvyšování.(12)

Nepokoje na venkově se odrazily nepochybně i na životě městského obyvatelstva ve Frýdlantu. Frýdlantští měšťané sympatizovali s rebelií na venkově, protože i oni byli nespokojeni se svojí životní úrovní a navíc vedli dlouholeté spory s Gallasy o frýdlantské várky. Tento konflikt byl sice ukončen dohodou na zámku Stránově v srpnu 1671, ale napjaté vztahy mezi městem a frýdlantskou vrchností ještě dlouho přetrvávaly. Hrabětem, který prokázal vstřícný postoj k měšťanům nejen ústupky ve sporu o várečné právo, ale i potvrzením privilegií všem frýdlantským cechům, byl Antonín Pankrác Rudolf z Gallasu (1662 – 1674). Ani on a další jeho nástupci však nevyřešili vleklou krizi městské výroby. Ani na přelomu 17. a 18. století se město nevzpamatovalo z následků třicetileté války/a proto roku 1700 obdrželo od císaře Leopolda I. ještě dva dobytčí trhy, aby se zotavilo ze „škod utrpených za válek se Švédy“.(13)

V roce 1726 se zásluhou hraběte Filipa Josefa rozrostla rodová držba Gallasů o panství grabštejnské a leberské, což přineslo rodu značné obohacení. Gallasové tak vytvořili na severu Čech souvislé dominium, jehož centrem byl Liberec. Frýdlant už v této době hrál na gallasovském panství druhořadou úlohu. V roce 1726 vydal Filip Josef z Gallasu pro frýdlantské

občany tzv. městský řád, který vymezoval pravomoci volených zástupců města. Správa města prošla v následujících letech ještě mnoha změnami. V roce 1756 byla ustavena funkce tzv. kvartálního purkmistra. Hodnost purkmistra obdržely čtyři osoby, které se v úřadu vystřídaly po jednom kvartálním období (po čtvrtroce). Roku 1762 pak byla dokončena reforma městské správy. Vedením města byla pověřena dvanáctičlenná rada, z jejíhož středu byl zvolen starosta.(14)

Hospodářský úpadek panství dává většina starších regionálních historiků za vinu Gallasům. Vytýkají jim nedostatečný zájem o chod panství, že více pozornosti věnovali dvorské a diplomatické kariéře a správou panství byli pověřeni zámečtí hejtmani. A. Ressel ve své knize uvádí, že bídu a utrpení poddaných, stejně jako kolaps řemeslné výroby zapříčinila chamtivost a touha hejtmánů po vlastním obohacení.(15) Příčiny těžké stagnace řemeslné produkce je však nutné vidět jinde. Jistý podíl na ožebračování poddaných zřejmě hejtmani měli, ale je třeba si rovněž uvědomit, že v krizi se potácelo celé rakouské hospodářství. Ekonomika monarchie se topila v dluzích a veškeré finanční prostředky, místo aby byly investovány do hospodářství, pokrývaly armádní výdaje.

České země se nestačily vzpamatovat z následků třicetileté války, a už se v polovině 18. století přes jejich území přehnaly války nové. Výsledkem tzv. slezských válek pro Habsburskou monarchii byla jednak ztráta slezských držav, ale především naprosté hospodářské vyčerpání země. Válečné boje se nevyhnuly ani frýdlantské oblasti, a tak se dovídáme, že přechodem armád přes území Frýdlantska byly poničeny a zpustošeny vsi Krásný Les (Schönwald), Předlance (Pridlanz), Andělka (Egelsdorf), Pertoltice (Berzdorf) a Srbská (Wünschendorf). Na panství pracovalo v polovině 18. století zhruba 530 řemeslných výrobců, z toho více než 300 na venkově. Řemeslná malovýroba se tedy v průběhu 18. století znatelně rozšířila i na frýdlantský venkov. Ve Frýdlantu se v roce 1757 nacházelo 252 domů.(16)

Roku 1756 vymřel rod Gallasů po meči. S dědičkou gallasovského majetku Annou Marií se oženil hrabě Kristián Filip z Clamu, který užíval za svým jménem přívlastek Clam-Gallas. V době vlády Kristiána Filipa a jeho syna Kristiána Kryštofa se podařilo vyvést hospodářství gallasovských panství z krize, což se projevilo i na rozšiřování řemeslné výroby. Gallasové však dobře viděli, že budoucnost průmyslu spočívá v zavádění a rozšiřování manufakturní výroby. Na svých panstvích proto v 19. století podporovali podnikatelské aktivity zakladatelů manufaktur.

Poznámky:

- 1) *Ressel, str. 18*
- 2) *Ressel, str. 62*
- 3) *Anděl, Husitství v severních Čechách, str. 42 – 146*
- 4) *Ressel, str. 67*
- 5) *tamtéž*
- 6) *Helbig, Beiträge. str. 25 – 50*
- 7) *Bílek, str. 732 – 832*
- 8) *Janáček, Valdštejn a jeho doba*
- 9) *Pohl, str. 55 – 68*
- 10) *Pohl, str. 55 – 200*
- 11) *Berní rula, str. 121*
- 12) *Anděl, Poddaný lid, str. 168 – 173*
- 13) *Ressel, str. 138*
- 14) *Ressel, str. 142 - 170*
- 15) *tamtéž*
- 16) *Tereziánský katastr, str. 79 - 81*

4. Vývoj městské řemeslné malovýroby v Čechách

4.1. Otázka vzniku cechovní organizace

Problémem vzniku řemeslných organizací na území našeho státu se zabývala celá řada renomovaných historiků. Mnozí z těchto odborníků se snažili o vytvoření standardní, obecně platné vývojové teorie přibližující vznik cechovní organizace u nás. Výsledkem však byla celá řada velice pravděpodobných a důvěryhodných, ale vzájemně si také odporujících hypotéz. Ani v současné době nemůžeme s jistotou říci, jak na našem území zakládání cechů probíhalo. Při této snaze narážíme na nedostatek pramenů, z nichž mnohé jsou v obecném měřítku nejasné či neprůkazné. Záleží tedy na interpretaci těchto dokladů, jak si historik dokáže pospojovat jednotlivé získané informace do kompaktního celku. Z toho vyplývá, že vytvoření jakékoliv koncepce vývoje cechů na našem území je přinejmenším nesnadné, a prohlašování takové teorie za obecně platnou je zavádějící. Ani tak důsledný badatel v oboru jako J. Janáček nakonec nedokázal formulovat jasnou tezi o procesu vzniku cechů. Tato diplomová práce si však neklade za cíl polemizovat s názory povolanějších odborníků a vytvářet vlastní hypotézu vývoje cechovní organizace u nás. Protože se ale otázka vzniku řemeslných organizací na našem území nepřímou týká jejího tématu, je třeba zaujmout k ní stanovisko. Většina teorií zabývajících se procesem zakládání řemeslných spolků na území českého státu je postavena na racionálním a pravděpodobném základu a nepostrádá logické souvislosti. Domnívám se, že na cestě ke vzniku prvních organizovaných řemeslných spolků mohlo existovat několik vývojových alternativ s řadou specifických rysů, daných oblastí, typem města, hospodářskou úrovní či odbytovými možnostmi řemesla v daném městě.

Důležitou roli při vzniku organizovaného řemesla u nás sehrál zřejmě vliv hospodářsky vyspělejších zemí. První představy o organizovaných spolcích řemeslníků k nám pronikají s tzv. vnější kolonizací ve 13. století. Na našem území dochází k obrovskému osidlování dosud neobydlených oblastí a zakládání nových osad. Důležitou úlohu v tomto procesu hrají především němečtí přistěhovalci, kteří k nám přicházejí z oblastí, kde řemeslná výroba již dostává podobu organizované politické síly. A zdá se, že jsou to nejčastěji právě němečtí řemeslníci usazující se v nově založených městech, kdo vytváří prostředí, ze kterého se rodí první požadavky na ochranu místní řemeslné výroby.

Velice zajímavou koncepci a představu o počátcích organizované řemeslné malovýroby u nás vytvořil ve svém podrobném díle Z. Winter. Vidí v podstatě dvě různé vývojové cesty, navzájem odlišné typem města, směřující k vytvoření cechovních organizací. První cestou, která se uplatňovala především na půdě královských měst, je přerod neorganizovaného městského řemesla v organizovanou cechovní instituci. Druhou alternativou je pak postupný vývoj z dvorového hospodářství v poddanských městech. U obou vývojových typů však do hry vstupuje i otázka prvotního stimulu vedoucího k organizování řemesla. Z. Winter rozlišuje, zda rozhodující podnět vyšel od samotných řemeslníků, tedy zda se jedná o snahu společně bránit odbyt své výroby proti konkurenčním výrobkům cizích řemeslníků, či zda impuls k založení řemeslné organizace dala městská správa nebo vrchnost. Motivem k tomuto kroku mohla být např. snaha vrchnosti o kontrolu výroby, potřeba finančních prostředků, nutnost ochrany města, finanční zajištění církevních potřeb apod.(1)

Cechovní organizace, jak ji známe ze středověku, se na našem území nevytvořila „ze dne na den“, ale byla výsledkem postupného a pomalého přerodu z nižších organizačních stupňů. V průběhu tohoto procesu docházelo k vytváření velkého množství mezičlánků a vývojově nižších forem řemeslných organizací. Vznikají tak u nás různé smluvené unie řemeslníků (*innung, unio, promissio, conjuratio*), spolky řemeslníků (*přímusy, hájemství*), spolky k vrchnostenské službě (*ministeria, officia, amty*), bratrstva (*fraternitas, zunft, caritates, conventio*) a autonomní asociace (*magisteria*). Vývoj řemesel na našem území byl ve své podstatě jednoznačný, směřoval neomylně k organizované samosprávné instituci. Jak dlouho tento vývoj trval a jak byl náročný a složitý, záleželo na vrchnosti, či na městské radě, do jaké míry a jak rychle byly schopny předat řemeslníkům patřičné pravomoci.

4.2. Počátky a vrcholné období cechů v Čechách

V éře vlády přemyslovských králů, ve 13. století, došlo na území českého státu k vlně masového zakládání měst. Zmizely velké plochy neprostupných hvozdů, byly vybudovány nové zemské cesty, jimiž se zkrátily vzdálenosti mezi osadami a oblastmi na území království, české země se staly frekventovanou obchodní křižovatkou. S příchodem zahraničních kolonizátorů vzrostl mohutným tempem počet městského obyvatelstva. Nově vzniklá města se snažila o vybudování soběstačné řemeslné základny. Potýkala se však s nedostatkem pracovních sil a

kvalifikovaných řemeslníků. To řešila přijímáním co největšího počtu řemeslných odborníků do měst, z nichž velká část pocházela z německy mluvících zemí. Pravidlem bylo, že nově přichozí řemeslník musel do městské pokladny zaplatit určitou sumu peněz, mnohdy však byli noví řemeslníci zvýhodněni do té míry, že jim byly dané poplatky prominuty. (2)

Královská města měla větší prostor pro vytváření široké řemeslné základny a zároveň se mohla opřít o všestrannou podporu panovníka. Docházelo v nich proto rychleji k vytváření sítě řemeslné výroby než u měst poddanských, kde bylo obyvatelstvo navíc vyčerpáváno těžkými poddanskými povinnostmi. Výrazem zvyšující se ekonomické a politické prestiže měst bylo vytváření městské samosprávy. V čele města stál rychtář, později purkmistr, odpovědný vrchnosti. O výrobě a trhu ve městě rozhodovali tzv. volení zástupci ke správě města, tedy konšelé. S rostoucí řemeslnou produkcí však vzniklo na půdě středověkých měst politicko – hospodářské pnutí. Objevily se dva protichůdné ekonomické tlaky. Na jedné straně usilovala městská správa o svobodný trh, ze kterého mělo město finanční prospěch, na druhé straně se řemeslníci snažili získat monopol své výroby ve městě. Tento postup řemeslníků byl samozřejmě motivován snahou eliminovat konkurenční zboží a získat neomezený odbyt svých výrobků. Městská správa byla nucena posléze v boji s politickými ambicemi cechů ustoupit. Řemeslníci obdrželi formou prvních statut a privilegií potvrzení svého dominantního postavení na městském trhu.

Snaha po rozšíření politického vlivu dovedla městské řemeslníky tak daleko, že se na přelomu 13. a 14. století začínají prosazovat i do městských rad. V roce 1296 se členem městské rady na Starém Městě pražském stal kožešník Jan. Další staroměstský kožešník se stal konšelem roku 1306. Ve stejném roce získali zastoupení v městské radě na Malé Straně také řezníci.(3) Účast na zasedáních městské rady umožňovala řemeslníkům větší a účinnější prosazování jejich požadavků. To svědčí o růstu jejich politické moci a prestiže.

Násilnou smrtí Václava III. skončila vláda přemyslovských králů v Čechách. V roce 1310 usedla na český trůn v osobě krále Jana lucemburská dynastie. Vláda Jana Lucemburského přinesla českému hospodářství mimo jiné i zesílení kontaktů s vyspělým západním světem, kde už dlouhá léta existovala rozvinutá řemeslná výroba s rozvinutou cechovní organizací.(4) V českých městech dochází kapacitou výroby, počtem řemeslníků, finančním zázemím a efektivností výroby k většímu rozlišení jednotlivých výrobních oborů. Vznikají oborové řemeslnické spolky s určitou hierarchií, které se snaží o vlastní prosazování na poli městské

produkce. Z původních spolků a bratrstev, které byly zaměřeny na charitativní a veřejně prospěšnou činnost, vznikají hospodářsky založené řemeslné organizace – cechy. První historicky doložený cech na našem území založili v roce 1318 staroměstští krejčí. Cechovní statuta obdrželi ještě ve dvacátých letech 14. století i pražští zlatníci a patrně i řezníci. Nejstarší „mimopražský“ cech zjišťujeme v roce 1337 v Českých Budějovicích, kde řezníci obdrželi od krále Jana „práva řezníků pražských“. Stejná privilegia pak o dva roky později obdrželi i řezníci v Plzni. Do poloviny 14. století pak vedle Prahy, Č. Budějovic a Plzně vznikají cechy i v Netolicích, Kutné Hoře a Jihlavě.(5)

Nejdříve tedy k zakládání cechů na našem území docházelo na území královských měst, posléze se řemeslné organizace začaly objevovat v městech poddanských. Cechy se staly důležitou správní jednotkou obce. Podílely se na strážním a protipožárním zabezpečení města, na jeho ochraně či na vnější reprezentaci. Zároveň s tím vzrostla i snaha cechů ovlivňovat správu města. Tyto politické ambice cechů však budily obavy jak u městské vrchnosti, tak u samotného panovníka. Jejich obavy byly ještě více posíleny událostmi v roce 1348 v sousedních německých zemích, kdy v Kolíně n. Rýnem a Norimberku došlo k otevřenému povstání řemeslníků proti městské radě.(6) Strach ze zvyšujících se požadavků řemeslníků i v českých městech přiměl českého krále k zakazování řemeslných spolků. Ve čtyřicátých a na počátku padesátých let 14. století tak došlo k zákazu cechů v Olomouci, Brně, Znojmě, Hradci Králové a Chrudimi. Záhy však byli řemeslné organizace a spolky v těchto městech opět povolovány a obnovovány. Stejnou vlnu rušení a následného znovuzakládání cechů zažili řemeslníci i v 80. letech za vlády Václava IV.(7)

Během vlády posledních Přemyslovců a lucemburské dynastie se český stát stal jedním z nejdůležitějších politických a kulturních center v Evropě. Hospodářství státu však svou výrobní pasivitou i nadále zaostávalo za ekonomicky vyspělými západními zeměmi. Kapacita výroby českých královských měst byla stále velice nízká a produkce měst poddanských v podstatě zanedbatelná. Stejně tak tržní možnosti českých výrobců byly značně omezené. Majetkové poměry nedovolovaly řemeslníkům rozšiřování výroby a české výrobky se na trzích za hranicemi země prakticky neprosadily.

Ke zvýšení objemu výroby a obchodní aktivity na území českého státu nepřispěly ani husitské války. Po vyhlášení křížových výprav proti Čechům nastal citelný odliv převážně německých řemeslníků z měst, jejich místo však zaujali řemeslníci z venkova. Na početní stav řemeslníků

v českých městech tedy války neměly podstatný vliv. Nositeli husitských myšlenek byla v první řadě města, která také nejvíce pocítila důsledky válek. Městská řemeslná výroba byla aktivní účastí měst ve válkách dočasně omezena, dopad na její hospodářský vývoj však nebyl tak tíživý, jak by se dalo předpokládat. Struktura řemeslné výroby ve městech byla po ukončení husitských válek v krátké době obnovena, navíc v českých městech radikálně vzrostl počet řemeslných oborů i jednotlivých řemeslníků. V českých zemích nastalo období prudkého rozvoje řemesel, který souvisel s rozkvětem a růstem počtu měst.

Funkci důležitého determinujícího faktoru při rozvoji řemeslné výroby hrál trh. Z hospodářského hlediska rozlišujeme trh místní a trhy vzdálenější. Místní trh byl tvořen ekonomickými vztahy uvnitř města. Vznikem místního trhu na půdě měst se upevnilo především jejich důležité hospodářsko-politické postavení v rámci českého státu. Výrobou pro lokální spotřebu se výrazně rozšířily odbytové možnosti městských řemeslníků, kteří svými výrobky zásobovali nejen spotřebitele ve městě, ale i na venkově. V rámci místního trhu tak fungovaly vzájemné ekonomické vztahy uvnitř města a zároveň i mezi městskými obyvateli a venkovem. Mezi městy a jejich okolními vesnicemi se vytvořily pevné vazby neboť venkovské usedlosti potřebovaly městské výrobky a řemeslná výroba ve městě byla závislá na dodávkách spotřebního zboží a surovin z venkova. Vytvářel se tak jakýsi tržní okruh zahrnující město s přilehlým okolím. Díky této závislosti byla prosperita městského řemesla často ovlivňována faktory a jevy souvisejícími s venkovským prostředím. Nutně se tak musely ve městě projevit důsledky neúrody, povodní, záplav či nepokojů venkovských obyvatel.

Vzdálenější trhy přesahovaly rámec místního trhu. Důležitým faktorem rozvoje řemeslné malovýroby pro vzdálené trhy byl úspěšně se rozvíjející obchod. Prostřednictvím obchodníků prezentovali městští řemeslníci své zboží na tzv. **oblastních trzích**. Jednalo se většinou o výroční trhy, jarmarky (Jahrmärkte), konané zpravidla jednou až dvakrát do roka, na kterých prodávali své výrobky řemeslníci z blízkého i vzdáleného okolí. Vyšším stupněm pak byl tzv. **zemský trh**, na kterém se setkávalo kvalitní a konkurenceschopné zboží z celé země se zahraničními výrobky. Nejvyšší české výrobky, které byly schopny se měřit i s kvalitní zahraniční výrobou pak byly exportovány na tzv. **zahraniční trh**. V 15. století však ve střední Evropě výroba pro export, až na některé výjimky, v podstatě neexistovala. Těmito výjimkami byly například některé druhy českého a lužického sukna, české šlojíře a roušky, rakouské nože a české a moravské klobouky. V globálním měřítku však byla městská řemeslná výroba orientována na místní trhy.(8)

Hlavní snahou městských řemeslníků v druhé polovině 15. století bylo dosáhnout výhodného postavení na městském trhu získáním mílového práva pro město. Tato výsada zaručovala městským řemeslníkům, že v okruhu jedné míle kolem města nesměl působit jiný výrobce. Mílové právo se stalo základním prostředkem, jak čelit konkurenční výrobě. Ukázalo se ale, že pouze prostředkem teoretickým. Na některá řemesla se mílové právo velice často nevztahovalo. Například řezníci neměli v poddanských městech stejné výsadní postavení jako v městech královských a museli se potýkat s konkurencí menších soukromých řezníků z venkova. Rovněž šlechta nebyla ochotna tolerovat práva měst a ve výsadním odbytovém teritoriu měst zakládala vrchnostenské podniky jako krčmy či pivovary.

Šlechta si na konci 15. století začala uvědomovat hospodářskou důležitost poddanských měst. Po celé 15. století byla moc šlechty omezována spory s panovníkem, z královských měst se mezitím stal vážný politický a hospodářský soupeř. Až za vlády Vladislava II. Jagellonského došlo k obratu. Slabý král rezignoval v boji o moc a šlechta se stala dominantní politickou silou v zemi. Ekonomická základna šlechty ovšem zaostávala za úspěšně prosperující městskou výrobou. Výnosy šlechty z poddanských dávek již nebyly tak velké, aby zajistily chod šlechtického panství. Šlechta náhle potřebovala najít jiné zdroje příjmů, aby si byla schopna udržet své mocenské postavení. Jediným východiskem z této situace bylo aktivní hospodaření, dnes bychom řekli podnikání. Hospodářská aktivita šlechty na přelomu 15. a 16. století se projevovala hned v několika směrech: budováním nových měst a trhů, stavbou pivovarů a zakládáním nových krčem, zaváděním nových cel na dovoz výrobků na městský trh a bráněním v odchodu pracovních sil do královských měst.

Šlechta se zaměřila především na rozvoj svých poddanských měst a městeček. Jejím prvořadým zájmem bylo, aby se tato města svojí hospodářskou úrovní a právním postavením co nejvíce přiblížila královským městům. Zároveň však královská města byla vzorem pro budování struktury poddanských měst. Základním kamenem hospodářství všech královských měst byla řemeslná výroba. Zájem šlechty se proto zaměřil na rozvoj městské řemeslné produkce, ze které plynuly do šlechtické pokladny značné příjmy. Zvýšení obrátu řemeslníků ve městech znamenalo následně zvýšený výnos z poplatků. Tyto poplatky tvořily nepřímé daně z obrátu obchodníků a řemeslníků, platy z krámů, tržnic a prodejních míst, poplatky za používání vrchnostenského zařízení, jako byly mlýny a valchy. Ve městě navíc fungovaly i vrchnostenské podniky, např. krčmy, jejichž výdělky putovaly do vrchnostenské pokladny.

Cechy se logicky musely jevit vrchnosti jako strategicky velice výhodný krok k ochraně místního trhu. A proto v zájmu rozšiřování řemeslné výroby přikročila šlechta k udělování výsad a privilegií jednotlivým řemeslným oborům v poddanských městech. Cechovní artikuly měly hned několik významů. Na jejich základě byla vytvořena přísná cechovní hierarchie. Široká řemeslnická obec se dělila na učně, tovaryše a mistry. Cechovní statuta dále obsahovala ustanovení o zásadách vyučení a o podmínkách při vstupu do cechu. Důležitou částí artikulů bylo i stanovení parametrů kvality výrobků. Dozor nad kvalitou výroby přešel z městské rady na volené zástupce cechovních řemeslníků, nejčastěji na samotného cechmistra.

Na území českého království tak docházelo ke vzniku tzv. šlechtického velkostatku. Aktivní hospodaření šlechty naráželo na odpor královských měst. Zpočátku se rozpory projevovaly jako soupeření mezi královskými městy a šlechtou, později však přerostly v obecné vyhocení hospodářské konkurence režijního velkostatku a městského hospodaření.

Cechy se staly v 16. století důležitými institucemi královských měst, které zásadně ovlivňovaly jejich hospodářskou strukturu. Svoji sílu demonstrovaly v letech 1534 až 1535, když svojí neústupností pokořili samotného Ferdinanda I. Zemský sněm odsouhlasil panovníkův návrh na zavedení tzv. daně třicátého peníze, která postihovala především městské řemeslníky. Proti jejímu zavádění se v českých městech zvedla velká vlna odporu. Ferdinand I. se snažil výhrůžkami a zastrašováním přimět městské cechy k poslušnosti, ale nakonec byl nucen ustoupit a vybírání daně zastavil.⁽⁹⁾

Důležitým mezníkem v historii královských měst se stal rok 1547, kdy opozice šlechty a měst vůči královskému majestátu přerostla v otevřený odpor. Ten byl panovníkem potlačen a veškerá vina za rozpoutání nepokojů padla na hlavu královských měst. Ferdinand využil porážku neúspěšného povstání k oslabení moci královských měst a k obohacení královské pokladny. Ačkoliv cechy nehrály v organizaci povstání aktivní úlohu, byl jedním z mnoha zákroků proti městským svobodám i všeobecný zákaz cechů na území státu. Funkčnost cechovní struktury ale přesto nebyla v zásadě narušena, a se souhlasem městských rad a vrchností fungovaly cechovní instituce dál.⁽¹⁰⁾ Důsledkem královských opatření z roku 1547 však byla trvalá ztráta hegemonie královských měst. Na jejich úkor se začala výrazněji rozvíjet města poddanská. Do konce 16. století dokázala exportní výroba poddanských měst zastínit produkci měst královských.

Po celé 16. století zůstala pro městskou řemeslnou malovýrobu charakteristická orientace na místní trh. Úspěšný rozvoj řemeslné výroby byl ovlivněn všeobecným růstem spotřeby.

Dominantní roli v řemeslné struktuře měst tak hrály řemeslné obory, které svými produkty zásobovaly právě místní trhy. Patřila mezi ně především potravinářská a oděvní řemesla, jejichž výrobky nacházely na místním trhu široký odbytový prostor. V druhé polovině 16. století však došlo vinou postupného nasycení místního trhu ke zhoršování odbytových možností těchto řemesel. Cechy na tuto situaci reagovaly jednak záměrným snižováním počtu mistrů v cechu, což se projevovalo zvyšováním poplatků za propůjčení či vydání mistrovského osvědčení, a dále vnitřní regulací výroby. Tato regulace spočívala například v omezování produkce jednotlivých dílen, či v limitování nákupu surovin nebo prodeje výrobků.⁽¹¹⁾ Do popředí městské výroby se naopak dostala produkce řemeslných oborů orientujících se na vzdálenější trhy. Jedním z mála průmyslových oborů, které si zachovaly exportní charakter byla textilní výroba. Vedle tradičních vývozních artiklů, sukna a plátna, se pak na zahraničních trzích objevovaly české nože, jihlavské klobouky a v příhraničních oblastech země se čile obchodovalo s českým sladem.⁽¹²⁾

Doba vlády císaře Rudolfa II. přinesla českým zemím rozvoj řemesel a obchodu. Praha se stala císařovým sídelním městem a Čechy důležitým obchodním uzlem. Pro řemeslné výrobce se prostřednictvím čilého obchodu otevřely nové možnosti odbytu výrobků. S rozšiřováním kapacity výroby zároveň rostl i kapitál cechů a zlepšily se investiční možnosti cechovních mistrů. A.Gindély napsal o této době: „Das Handwerk hatte für den Meister einen goldenen Boden“.⁽¹³⁾ Vysoká životní úroveň české společnosti úspěšně stoupala i v druhém desetiletí 17. století, než byl progresivní rozvoj řemesel a obchodu přerušen třicetiletou válkou.

4.3. Řemeslné cechy v novověku

Cechovní organizace v době třicetileté války v Čechách nezanikla. Snížil se však vinou války a násilné rekatolizace početní stav řemeslníků v ceších. Rovněž se zúžil odbytový prostor jednotlivých výrobců. Řemeslná výroba trpěla nedostatkem surovin a finančních prostředků. Některé průmyslové oblasti Čech přišly vinou války o vývozní oblasti. V severních Čechách byly například zpřetrhány dlouholeté hospodářské kontakty se saskými a lužickými městy.

V druhé polovině 17. století nastalo v zemích habsburské monarchie, které byly dlouhotrvající válkou vyčerpány, období ekonomické stagnace. Největší část státních výdajů monarchie tvořily náklady na císařskou armádu, ty však nezadržitelně rostly. Rakousko figurovalo po boku habsburského Španělska ve vleklém válečném konfliktu s Francií. Vedle toho se ale rakouská

monarchie musela potýkat s uherským odbojem řízeným vzpurným magnátem Thökölym a materiálně podporovaným ze zahraničí. U jihovýchodní hranice rakouského soustátí nebezpečně operovaly agresivní turecké armády. V roce 1683 bylo dokonce bezprostředně ohroženo hlavní město monarchie Vídeň. Za této situace potřebovala rakouská vláda stále větší finanční prostředky na vydržování silného vojska. Docházelo proto k neustálému zvyšování kontribucí a daní. V roce 1664 odsouhlasil český stavovský sněm kontribuci ve výši 1 952 000 zlatých, v roce 1695 kontribuce činila již 2 703 000 zlatých a na počátku 18. století se tato suma přehoupala přes hranici 3 000 000 zlatých. (14) Největší mírou se na pokrytí státních výdajů podílely české země, které byly nejprůmyslovější oblastí monarchie.

Neúnosnými daněmi byli nejvíce postiženi poddaní a městští řemeslníci. Na venkově došlo k utužení nevolnictví. Šlechta, která sama daně odvádět nemusela, uvalovala na poddané stále vyšší robotní povinnosti a poddanské dávky. Nutila poddané k bezvýhradnému nákupu vrchnostenských výrobků, jejichž cena byla nadhodnocena, naopak poddaní museli prodávat své zboží vrchnosti za minimální cenu. Docházelo tak přímo k nelidskému útlaku již tak ožebračených a zbídačených poddaných. Ekonomickému vysávání podléhala i městská řemeslná výroba. Česká města, průmyslová základna monarchie, trpěla nedostatkem pracovních sil a kvalifikovaných řemeslníků. Městská řemeslná malovýroba procházela hlubokou krizí. Obrovský exodus nekatolické části obyvatelstva oslabil především výrobní potenciál měst v Čechách. Odlivem pracovních sil a finančního kapitálu zdecimovaná městská výroba neměla čas, aby prošla poválečnou konjunkturou. Cechy v poddanských městech nejenže odváděly neúnosné daně, ale stejně jako venkovské obyvatelstvo byly vykořisťovány vrchnostmi, které musely platit stále se zvyšující poplatky z vyrobeného zboží a z vrchnostenských podniků a zařízení v městě. Doslova macešsky se k městským řemeslníkům chovalo i rakouské státní hospodářství. Rakouská celní politika se nesnažila chránit řemeslnou výrobu. Státní pokladna se obohacovala na zboží exportovaném na zahraniční trhy, naproti tomu ale nepostihovala dovoz cizích výrobků do země. Ekonomika monarchie se tak dostala do začarovaného kruhu. Rapidně se zvyšovaly výdaje státu, který finančně „ždímal“ poddané a řemeslníky, jejichž situace se tak ještě více zhoršovala.

Celá situace rychle směřovala k úpadku hospodářství státu. Nezadržitelný pád rakouské ekonomiky nemohly zachránit ani půjčky panovníka od bohatých feudálů a měšťanů, jako byly Černínové nebo hrabě Špork, kteří své peníze beztak již nikdy nedostaly zpět. Stav ekonomiky země se nepodařilo zlepšit ani půjčkami od vídeňských bankéřů Oppenheimera a Wertheimera,

stejně jako od amsterodamské banky Deutz.(15) Situaci bylo nutno řešit globální restrukturalizací rakouského hospodářství.

Bezvýhodný pohyb rakouské ekonomiky po smrtonosné spirále měl zastavit až nový ekonomický směr – merkantilismus. Jednalo se o strategický systém hospodářské politiky státu, který za zdroj národního bohatství považoval obchod a hromadění kapitálu, zejména ve formě zlata a stříbra. Jeho zásadním cílem byla aktivní obchodní bilance země. Jednou z hlavních bylo především omezení dovozu hotových výrobků. Důraz byl kladen na obchodní aktivitu a export zboží ze země. Vyváženy však neměly být v žádném případě suroviny, ale pouze hotové výrobky. Jako nejznámější merkantilisté vystupovali v monarchii Pavel Hynek Morgenthaler, F.Š. Malivský z Maliv(16), Wilhelm Schröder, P.W. Hornigk a především Johann Joachim Becher, který stál také v čele tzv. Komerčního kolegia (*Commercién Collegium*), utvořeného roku 1665 ve Vídni.(17) Úkolem tohoto kolegia bylo zjistit příčiny růstu i úbytku obchodu, stav obchodní bilance, stav výroby a surovinové základny v monarchii. Kolegium mělo rovněž určit podmínky pro zřizování manufaktur, bank, obchodů, skladišť a obchodních společností na území státu.

Rakouští merkantilisté posléze dospěli k názoru, že jednou z největších překážek rozvoje obchodu a výroby v monarchii jsou cechy, které bránily zakládání manufaktur. Ve zprávě českého místodržitelství z 11. srpna 1699 (18) se můžeme dočíst o důvodech škodlivosti cechů pro hospodářský rozvoj státu. Uvádí se v něm, že cechy brání zvýšení počtu odborných dělníků a řemeslníků na území měst. Trnem v oku rakouským merkantilistům byla rovněž přísná cechovní hierarchie. V každém cechu mohl působit pouze určitý, přesně stanovený počet mistrů a tovaryšů. Cechy rovněž znemožňovaly tovaryšům, aby se stali mistry, dále jim zakazovaly se ženit. Byl-li tovaryš ženatý, nesměl být přijímán do práce bez ohledu na jeho schopnosti. Mistrem se mohl stát řemeslník tehdy, pokud pocházel z mistrovské rodiny nebo si vzal za manželku vdovu po mistrovi. Pro mnoho začínajících řemeslných mistrů byl vstup do cechu velice finančně nákladný. Přijímání do cechu stálo řemeslníka často v celkovém přepočtu 200 – 500 zlatých, neboť musel po dlouhou dobu, často i několik týdnů, pracovat na mistrovském kuse. V této době představení cechu na jeho účet jedli a pili, a tím ho často přivedli na mizinu dříve, než začal provozovat vlastní živnost. Komise dospěla k názoru, že je třeba provést revizi všech privilegií, řádů, statutů a cechovních artikulů, a odstranit všechny jejich regresivní body. Ještě téhož roku se vláda obrátila na všechny vedoucí úřady jednotlivých zemí s dotazem, zda by bylo možné cechy

rozpustit. Obdržela vesměs zamítavé odpovědi odpovědných úředníků, kteří se báli vlny nepokojů mezi řemeslným obyvatelstvem.(19)

Silná proticechovní opozice ještě na počátku 18. století působila především na poli teoretickém. Cechovní forma byla stále ještě dominantním typem výroby a měla natolik silnou tradici, že se odpovědní úředníci neodvážili k razantnějším zákrokům vůči ní. Císařská kancelář zvolila cestu omezování hegemonie cechovní malovýroby postupným vydáváním drobných privilegií některým výrobcům, opravňujícím je k výrobě zboží, které bylo dosud monopolem cechů. Nejznámějším průkopníkem manufakturní výroby u nás se stal v první polovině 18. století soukenický podnikatel J.B.Fremmrich, který založil roku 1813 na panství A.Kounice v České Lípě první soukenickou manufakturu v Čechách.(20)

Hlavní snahou rakouských merkantilistů bylo dostat cechovní výrobu pod kontrolu státních úřadů. Za tímto účelem vydal rakouský císař Karel VI. v roce 1731 tzv. generální patent. Tento patent podstatně omezil pravomoci cechovních organizací a podřizoval cechovní správu odpovědným císařským úředníkům. Cechům bylo upřeno právo stanovovat si počet členů cechu a počet tovaryšů. Zároveň bylo zakázáno upřednostňovat při přijímání do cechu syny mistrů nebo ty, kteří se oženili s dcerou mistra nebo vdovou po něm. Patent v podstatě usnadňoval přístup tovaryšů k získání mistrovského osvědčení, ale zároveň obsahoval i přísné tresty pro vzpurné tovaryše. V zájmu sjednocení cechovních předpisů a zpřehlednění cechovní správy byly vypracovány a roku 1739 i vydány generální cechovní artikuly, které obsahovaly zásady a cíle naznačené již v generálním patentu.(21)

Za vlády Marie Terezie (1740 – 1780) se ještě více otevřely možnosti pro uplatnění manufaktur na poli průmyslové výroby rakouské monarchie. novými vyhláškami, doplňujícími generální artikuly Karla VI. se neustále rozšiřoval prostor pro hospodářské podnikání. již před vydáním Tolerančního patentu roku 1781 bylo umožňováno i nekatolíkům uplatňovat se v řemeslné výrobě, což generální artikuly ještě nedovolovaly.(22)

Podobně jako na počátku století udělovaly císařské úřady i nadále výrobní privilegia zakladatelům manufaktur. Kromě toho byl monopol cechovní malovýroby postupně odbouráván tím, že jednotlivé řemeslné obory byly prohlašovány za svobodné živnosti, jako například tkalcovství roku 1755. V roce 1776 došlo k rozdělení živností na policejní, které byly podřízeny místní správě, dále komerční, které se zodpovídaly zemským úřadům, a svobodné, bez povinnosti cechovní organizace. Mezi svobodná řemesla se řadili většinou umělci. K policejním živnostem

patřili především pekaři, řezníci, ševci, krejčí, zámečníci, truhláři a další výrobci orientující se na místní trh. V roce 1783 pak došlo k úplnému zrušení některých cechů.(23)

Roku 1811 byl vydán Všeobecný občanský zákoník, který vymezoval jakýkoliv pracovní poměr na vzájemnou dohodu mezi svobodným zaměstnavatelem a svobodným zaměstnancem. Cechovní mistři tak byli nuceni v první polovině 19. století provozovat svoji živnost na základě pracovního oprávnění, které jim dovolovalo zaměstnávat tři pomocníky, popřípadě učedníky.(24) Všeobecný vývoj průmyslové výroby v rakouské monarchii tak nezadržitelně spěl k odstranění cechovního systému a nastolení svobodné výroby.

Poznámky:

- 1) Winter, Zikmund, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v 14. a 15. století*. str. 3 – 70
- 2) Winter, *tamtéž*. str. 43 – 45
- 3) Winter, *tamtéž*. str. 183
- 4) Winter, *tamtéž*. str. 33
- 5) Janáček, *Přehled vývoje*. str. 108 – 109; a Winter, *Dějiny řemesel a obchodu*. str. 186 – 190
- 6) Winter, *Dějiny řemesel a obchodu*. str. 209 – 210
- 7) Janáček, *Řemeslná výroba*. str. 113 – 115
- 8) Janáček, *tamtéž*. str. 15 – 26
- 9) Janáček, *Zrušení cechů*. str. 235 – 236
- 10) Janáček, *tamtéž*. str. 236 – 242
- 11) Janáček, *Řemeslná výroba* str. 167 – 170
- 12) Janáček, *tamtéž*. str. 98 – 120
- 13) Gindély, *Das Zunftwesen*. str. 55
- 14) Klíma,
- 15) Klíma,
- 16) Klíma,
- 17) Schindler, str. 12 – 14
- 18) Klíma, str. 121
- 19) Klíma, str. 122
- 20) Šmída, str. 91 - 93

- 21) Joza str. 39
- 22) Joza str. 40
- 23) Lněnicková, str. 193
- 24) Lněnicková, str. 194

5. Cechy ve Frýdlantu v Čechách

5.1. Cech soukeníků (Tuchmacher)

Chceme-li zkoumat strukturu a vývoj cechu soukeníků ve Frýdlantu, je nutné si v krátkosti nastínit historii a postavení organizace v rámci výroby a struktury města. Soukenictví hrálo na poli řemeslné výroby Frýdlantu dominantní roli a ve městě bylo početně nejsilnějším řemeslem. Geografické podmínky, vhodné pro pěstování lnu a chov ovcí, jejichž vlna byla hlavní surovinou pro výrobu sukna, a blízkost hornolužických trhů vytvořily živnou půdu pro rozvoj textilního průmyslu na území celého panství. Na Frýdlantsku mělo soukenictví s ohledem na pozdní osídlení oblasti relativně dlouhou tradici. Soukání vlny se obyvatelé panství prokazatelně věnovali už ve 14. století. (1) Na rozšíření soukenického umění na území frýdlantského výběžku měli zřejmě největší podíl hornolužičtí řemeslníci a obchodníci. V době, kdy se totiž na frýdlantském panství postupně rodí základy úspěšného výrobního oboru, existuje už v hornolužických městech, jako byla Žitava (Zittau) či Zhořelec (Görlitz), rozvinutá soukenická výroba. (2) Ačkoliv nám schází jakékoliv přímé důkazy, zdá se nejpravděpodobnější, že první soukeničtí odborníci přicházeli do frýdlantské oblasti právě ze Žitavska a Zhořelecka. Hospodářské vztahy Frýdlantu a Horní Lužice byly v podstatě oboustranně výhodné. Málo rozvinutá oblast Frýdlantu poskytovala dostatek prostoru pro řemeslnou výrobu i pro široké uplatnění pracovních sil, na druhé straně hornolužické trhy představovaly vhodné odbytiště pro soukenné výrobky z Frýdlantska.

Soukenictví se ve svých počátcích rozvíjelo ve stínu rozvinutější plátenické výroby, ale již v průběhu 15. století vystupuje do popředí jako velice hospodářsky výhodné, neboť české sukno proniká nejen na zemský, ale i na zahraniční trh, kde dokáže konkurovat svojí nízkou cenou a přiměřenou kvalitou i tradičním a kvalitnějším výrobkům z Anglie, Nizozemska, či Belgie. Tento fakt si uvědomila i frýdlantská vrchnost, a proto již v roce 1441 obdrželi frýdlantští soukeníci cechovní statuta od Ulricha z Biberštejnu. (3) V době, kdy se na zemském a zahraničním trhu prosazovalo jindřichohradecké, písecké, rychnovské, českobudějovické, tábořské, či chrudimské sukno, dostalo se i frýdlantským řemeslníkům oficiálního potvrzení jejich výjimečného postavení uvnitř městské řemeslné výroby a vytvořilo se tak vhodné prostředí pro postupný rozvoj a hospodářskou expanzi řemesla.

Šestnácté století je současnými historiky všeobecně považováno za období hospodářské stagnace soukenického řemesla v Čechách. Nejedná se však o všeobecnou výrobní krizi, nýbrž o přemístění výrobních center českého soukenictví do jiných oblastí, které bylo způsobeno přesunem evropského obchodních uzlů a cest výhradně do západní Evropy.(4) Ve městech jako Jihlava, která se orientovala na východní trhy, soukenná výroba bez větších možností odbytu výrobků nezadržitelně upadala, zatímco pro jiné řemeslné oblasti se otvírali možnosti pronikání na zahraniční trhy především v Polsku, Sasku, Bavorsku a v rakouské části monarchie. Frýdlant zřejmě na přelomu 60. a 70. let 16. století ještě nepatřil mezi nejsilnější výrobce v Čechách. V letech 1568-1575 nefiguruje Frýdlant mezi městy, která byla oslovena císařskou komisí, aby se podílela na dodávkách sukna pro vojsko.(5) Od 80. let se však díky úpadku měst, orientujících se na dražší druhy sukna, dostávají do popředí města s levnější výrobou. Mezi hlavní české výrobce levného sukna na konci 16. století tak patřil vedle Broumova a Jindřichova Hradce také Frýdlant.

Centrum frýdlantského výběžku bylo jedním z mála měst v zemi, kde si výroba sukna zachovávala exportní charakter. Prosperita tohoto řemeslného oboru byla do značné míry podmíněna i blahodárným působením frýdlantské vrchnosti, o jejíž evidentní podpoře nemůže být pochyb. V roce 1532 vydává majitel panství Jáchym II. z Biberštejnu nově doplněné a upravené cechovní stanovy. Další nové úpravy cechovních statut se frýdlantští soukeníci dočkali o třicet let později, v roce 1562, od Friedricha z Biberštejnu.(6)

Důležitým determinantem pro rozvoj soukenného řemesla byl také přístup k surovinám. Zajistit pro cech stálé a cenově vyhovující dodávky surovin bylo někdy velice obtížné. Ceny surovin stoupaly často vlivem činnosti překupníků na trhu se surovinami, kteří skupovali na venkově vlnu od výrobců a následně zvyšovali její cenu. V roce 1545 si představitelé cechů vymohli generální privilegium od císaře Ferdinanda I., podle něhož měli výhradní právo na skupování vlny a trestání překupníků. Privilegium však prakticky nedosáhlo větších účinků a překupníci dál omezovali výrobní kapacitu cechů dodáváním drahé vlny.(7) Frýdlantští soukeníci nakupovali kvalitní vlnu zejména od vratislavských(8) a jiných polských(9) obchodníků, v menší míře pak na sousedním českodubském, resp. frýdštejském panství.(10)

Laciné sukno z Frýdlantu se v druhé polovině 16. století pravidelně objevuje na zahraničních trzích. Prokazatelně se například vedle broumovského a rychnovského sukna objevuje na výročních trzích ve Vratislavi.(11) Svojí výrobou se frýdlantští mistři samozřejmě nemohli měřit s vyhlášenými českými, resp. hornolužickými vývozci z Broumova či Zhořelce.

Jejich produkce výroby však nebyla v žádném případě zanedbatelná, například již v roce 1577 dokázali ve Frýdlantu vyrobit obdivuhodných 3397 postavů sukna.(12) Podobné množství se ve městě podařilo vyprodukovat až v letech před třicetiletou válkou. Současně však ve druhé polovině 16. století dochází k postupné krizi ve výrobě a odbytu, neboť na přelomu století, konkrétně v roce 1601, byl stav produkce soukenné výroby ve Frýdlantu už jen 1765 postavů sukna ročně.(13) Roční produkce soukenného zboží tak v průběhu posledních dvaceti let 16. století klesla bezmála o polovinu. V prvním desetiletí 17. století pak můžeme sledovat jakési probuzení výroby. V roce 1602 se roční produkce zvýšila na 1982 postavů , v následujícím roce se vyhoupla až na 2393 postavů a roku 1611 se ve Frýdlantu vyrobilo už 2729 postavů sukna ročně. Úroveň produkce výroby ze 70. let 16. století se však stále ještě nepodařilo dosáhnout. Chybějící prameny nám bohužel nedovolují jakýmkoliv způsobem podrobně analyzovat vývoj produkce soukenného zboží, lze se však domnívat , že soukenická malovýroba ve Frýdlantu překonala na konci 16. století výrobní krizi a spěla k pozvolnému ekonomickému růstu. Několikaletá stagnace frýdlantské výroby však neznamenalala ústup na zemském trhu, neboť v roce 1597 tvořil dovoz levného sukna z Frýdlantu více než třicetiprocentní podíl veškerého dovozu soukenného zboží na největší zemský trh do Prahy. V tomto roce bylo na pražský trh dodáno 1534 postavů sukna vyrobeného ve Frýdlantu. Převahu dovozců sukna tak tvořili obchodníci z Frýdlantu, největší měrou Christoph Zestermann , dále pak Christoph Hoffmann , Hans Lorman a Bernard Nysl. V malé míře pak na trh dodávali soukenné zboží ještě Hans Hoffmann a Christoph Brettschneider.(viz. tab. I.)

Tab.I.

Frýdlantští obchodníci zásobující pražský trh sukrem na konci 16. století (1597) (14)

jméno obchodníka	počet postavů	% celkového dovozu
Christoph Zestermann	535	11%
Christoph Hoffmann	358	7,4%
Hans Lorman	329	6,7%
Bernard Nysl	213	4,4%
Hans Hoffmann	74	1.5%
Christoph Brettschneider	25	0.5%

V průběhu druhého desetiletí 17. století procházela řemeslná soukenická malovýroba ozdravným procesem. Chybějící důkazy o množství vyrobeného sukna ve Frýdlantu nám nedovolují přesněji určit, kdy se produkce soukenné výroby dokázala vyrovnat produkci ze 70. let 16. století, a zda k takovému vyrovnání vůbec došlo. Můžeme si však utvořit alespoň hypotetickou představu o kvantitě výroby na základě dochovaného ročního vyúčtování cechu. (15) V dochované kronice cechu, o které jsem se podrobně zmínil již v jiné části ^{práce} mé práce, můžeme nalézt výsledky ročního vyúčtování cechu, tedy součet výdajů, resp. příjmů. Toto vyúčtování obsahuje samozřejmě hned několik položek jako jsou náklady na suroviny, různé poplatky z výroby, poplatky vrchnosti, drobné výdaje cechu apod.. Důležitou skutečností je pro nás fakt, že řemeslníci mistři soukenického cechu odevzdávali do cechovní pokladny určité procento z vyrobeného a prodaného sukna. O cenách frýdlantského sukna máme poměrně přesné záznamy. (16) Víme tedy, že navzdory tzv. cenové revoluci na přelomu 16. a 17. století se ceny frýdlantského sukna nijak radikálně nezvýšily. Budeme-li tedy předpokládat, že se ostatní položky kvartálního vyúčtování v průběhu let radikálně nezměnily, totiž že ceny surovin zůstaly v podstatě stejné, a budeme-li pokládat za jedinou proměnlivou položku právě poplatky z výroby, můžeme si vytvořit velmi pravděpodobný hrubý odhad produkce výroby cechu.

Z vyúčtování z roku 1611, kdy cech vyrobil již zmíněných 2729 postavů sukna, zjišťujeme, že roční hospodaření cechu tvořilo 123 zlatých. V roce 1614 se tato suma vyhoupla na 130 zlatých, došlo tedy o nárůst o 5.7%. Na konci roku 1619 bylo dokonce vyúčtováno 157 zlatých 50 krejcarů, což matematicky vyjádřeno činí vzrůst od roku 1614 o 20,77%. Můžeme tak dál už pouze teoreticky uvažovat, že stejným způsobem vzrostla i produkce sukna. Znamenalo by to, že v roce 1614 by výroba sukna stoupla přibližně na 2880 postavů ročně, v roce 1619 by pak roční produkce dosáhla množství okolo 3480 postavů a dosáhla by zřejmě úrovně ze 70. let 16. století.

Stoupající prosperita soukenné řemeslné výroby však byla na konci druhého desetiletí 17. století násilně ukončena třicetiletou válkou. V roce 1620 ještě majitel panství Kryštof (Christoph) z Redernu stihl před svým útekem do exilu potvrdit cechu soukeníků ve Frýdlantu nová cechovní statuta, která vydržela jako základní dokument soukenické cechovní organizace až do vydání generálních artikulů v roce 1731.

Statuta byla členěna do 45 bodů (17). Soukeníci se na jejich základě dělili do několika skupin podle druhu, resp. kvality, svého zboží. Výrobci orientující se na tenké levné plátno se nazývali

jednopečetníci (Einsiegler), neboť jejich výrobky byly opatřeny jednou městskou pečetí. Vyšší kvalifikaci měli tzv. dvojpečetníci (Zweisiegler) a na výrobu kvalitního plátna, které se vozilo na trh obdařené třemi pečetemi městské rady, se zaměřovali tzv. trojpečetníci (Dreisiegler). O udělení kvalifikace pro dvoj-, a trojpečetní sukno rozhodovali představení cechu. Kdo z dvojpečetníků by neuposlechl a vyráběl trojpečetní sukno bez neoprávněně, měl zaplatit 33 grošů, jednopečetníci pak 12 grošů do cechovní pokladny.

Rok 1620 však pro cech soukeníků znamenal především pokles majetkové bilance zhruba o 98 zlatých, matematicky vyjádřeno se jednalo o 62 procentní ztrátu oproti roku 1619.(18) Vysoká úroveň frýdlantské soukenné výroby nemohla uniknout pozornosti tak skvělého hospodáře, jakým byl Albrecht z Valdštejna. Nový majitel panství potřeboval neustálý přísun prostředků na vydržování náročné armády, a proto usiloval na svém území především o vytvoření silné průmyslové základny. Hospodářská podpora měla však i svoji druhou stránku. Hospodářské motivy totiž nehrály ve Valdštejnově jednání vždy nejdůležitější roli a mnohdy byly zastíněny jeho ctižádostí a honbou za kariérou. Důkazem toho může být například fakt, že Valdštejn zaručil soukeníkům na svém panství v čele s frýdlantskými stálé dodávky sukna své armádě. Cechy se však na těchto zakázkách nijak neobohatily, protože Valdštejn od nich kupoval toto sukno značně pod cenou. (19)

Ačkoliv zásobování armády nepřineslo cechu žádné obohacení, své výhody Valdštejnovo působení přece jen mělo. Kromě armádního zásobování se frýdlantští soukeníci podíleli na finančně lákavějších dodávkách armádním důstojníkům a úředníkům v Jičíně a zároveň i v době války jim Valdštejn dokázal zajistit stálý přísun surovin. Dále se pro frýdlantské a hlavně sousední liberecké soukeníky otevřely možnosti rozšíření odbytu výrobků, zvláště když se obchodu se suknem a plátnem z Liberecka a Frýdlantska ujal na Valdštejnův příkaz pražský židovský velkoobchodník Jakob Bassevi. Díky své lepší poloze a přístupu z vnitrozemí se v této době zřejmě liberecké soukenictví dostává více do popředí, o čemž svědčí i umístění textilního skladu Basseviho firmy právě v Liberci.(20)

Ačkoliv Albrecht z Valdštejna byl věrným služebníkem císařského majestátu, neprojevovalo se pronásledování nekatolicky založených poddaných na jeho panství tak ostře jako v jiných oblastech. Alespoň zpočátku byly zákroky proti nekatolíkům prováděny velice „liknavě“. V myšlení Albrechta z Valdštejna hrála při hodnocení poddaných větší úlohu jejich prospěšnost pro panství. Valdštejn dával přednost oceňování schopností jednotlivců před pronásledováním

jejich náboženské orientace. Tentokrát se zdá, že zvítězila stránka racionálně uvažujícího hospodáře Valdštejnovy osobnosti nad osobností kariéristy. V roce 1627 se však všeobecná vlna rekatolizace, vyvolaná vydáním Obnoveného zřízení, přelila i přes valdštejnské vévodství. V tomto roce zřejmě opustilo cech a město 11 soukenických mistrů - Michael König, Christoph Schubart, Jacob Völckel, Jacob Schaffar, Christoph Neumann, Christoph Mohaupt, Michal Schaffar a další čtyři, mezi nimiž figuruje například i Bartoloměj (Bartol) Völckel, člen představenstva cechu. V roce 1629 odešli z města tři mistři a do roku 1634 ještě dalších šest. (21)

Válečné utrpení, kterého byli obyvatelé Frýdlantu, stejně jako celého valdštejnského dominia, ušetřeni, poznali poddaní na vlastní kůži teprve až za nového pána hraběte Gallase. Pro frýdlantské obyvatelstvo nastala léta bídy, utrpení a válečných hrůz. Panství bylo v podstatě neustále rabováno, ničeno a vykořisťováno vojsky obou válčících stran. V této hektické době bylo velice obtížné pro soukenické řemeslníky se dostat k surovinám, neboť ovčí stáda v panství a blízkém okolí většinou bez výjimky padla za obětí válečnému drancování.

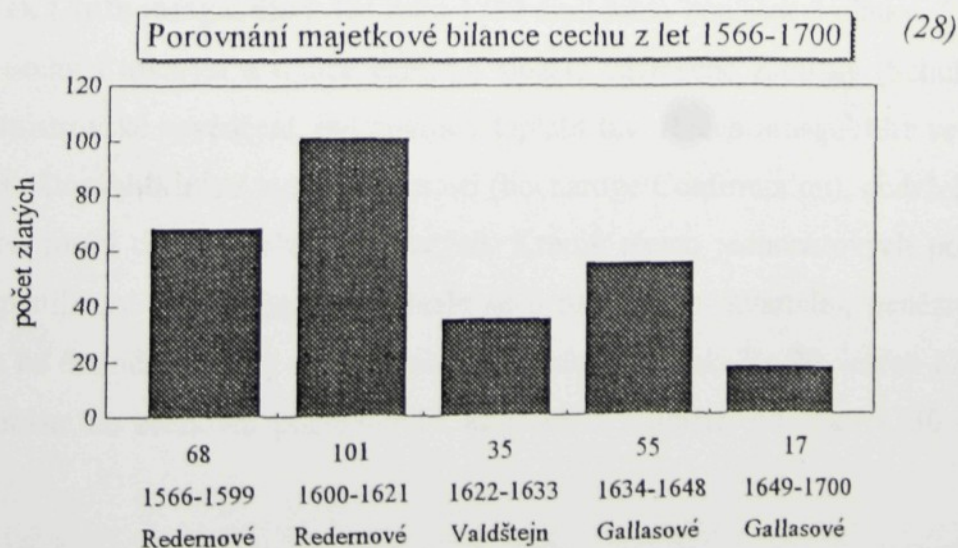
Podívejme se nyní, jaká situace byla ve 40. letech 17. století na frýdlantském panství. Ze soupisu poddaných, zpracovaném k roku 1651 hejtmanem panství, můžeme zjistit poměr katolíků a nekatolíků ve městech.(22) Zjišťujeme, že ve Frýdlantu bylo v této době registrováno 44 soukenických mistrů, 13 katolického vyznání a 31 nekatolíků, z nichž 23 je v seznamu vedeno se znaménkem - , to znamená bez naděje na přestoupení ke katolické víře. Udávaný počet 13 katolických mistrů je však velice diskutabilní. Již fakt, že většina manželek a dětí těchto mistrů se hlásila k náboženství protestantskému nasvědčuje, že musíme být při stanovování počtu katolíků v městě velice opatrní. Mnoho měšťanů totiž již v roce 1638 duchapřítomně přestoupilo ke katolické víře v domnění, že se vyhnou rekatolizačním perzekucím, ale posléze na přelomu 40. a 50. let volilo útěk do exilu. Tak tomu bylo například u Tobiasse Hübela, Jonase Martina, Christoha Petzlera, Christoha Scheibela, Andrease Schütze, Gabriela Schütze seniora a Jakoba Sichelschmidta.(23) Všichni tito soukeníci se stali roku 1638 katolíky, později však, jak se dočítáme v Pohlových seznamech exulantů, „přehodnotili“ svůj krok („es kann in sein Herz nicht bringen“) a odstěhovali se i se svými rodinami do Horní Lužice.

Kvůli vyznání opustilo město v období mezi lety 1638 a 1651 36 soukenických rodin.(24) O nelehké situaci těchto rodin, které opustily domov často i s malými dětmi, nemáme žádné bližší informace, ale z několika kusých zpráv se můžeme pouze domnívat, jak těžká změna to pro mnohé exulanty byla. Svoji novou existenci se vydali hledat do sousedních hornolužických měst

a vesnic. Naštěstí v oblasti na sever od českých hranic byl, alespoň zpočátku, pro frýdlantské soukeníky dostatek volných pracovních příležitostí. Mnozí ze soukeníků však museli bojovat o „holé živobytí“, nebylo výjimkou, že frýdlantský mistr přišel o svůj mistrovský statut, jako se to stalo Christophu Gerberovi a Christophu Hoffmannovi v Bernstadt, nebo byl nucen pracovat jako tovaryš (um den Lohn), jako v případě Michaela Schmidta a Gabriela Schütze juniora ve Zhořelci (Görlitz). Cílem většiny soukenických exulantů z Frýdlantu bylo městečko Bernstadt, kde se usadilo 13 frýdlantských rodin, 7 rodin pak našlo útočiště v městečku Marklissa a další cílovou oblastí se stal Zhořelec, kde se však českým řemeslníkům příliš nedařilo, a tak někteří, jako Michal Schäfer nebo Abraham Scholze, než aby pracovali jako tovaryši nebo nádeníci, se raději vrátili zpět do Frýdlantu.(25)

Následky hromadného odchodu soukenických mistrů byly pro cech strašlivé. Věkový průměr mistrů, kteří opustili frýdlantský soukenický cech byl okolo 41 let.(26) Cech přišel o většinu kvalifikovaných a zkušených řemeslníků. Nejhorší však bylo, že exulanti si s sebou odnesli také své obchodní kontakty a odborné znalosti. Jejich místo nemohli zaujmout ani místní venkovští výrobci, protože na venkově byla situace podobná. Soukenické řemeslo ve Frýdlantu tak upadlo do hluboké krize, ze které se nevzpamatovalo do konce 17. století. Sečteme-li výsledky ročního hospodaření cechu v období let 1649 - 1700, tedy od konce války do začátku nového století, zjistíme, že průměrná suma se pohybuje okolo 17 zlatých.(27) Porovnáním s majetkovou bilancí cechu v době redernovské, valdštejnské, či gallasovské za třicetileté války (viz. Graf I.) dojdeme k jasnému závěru, že soukenná produkce v posledních padesáti letech 17. století nedosáhla ani úrovně výroby válečných let.

Graf I.

Přiblížili jsme si tedy vývoj cechu soukeníků, ale stejně tak důležité je uvědomit si podobu a strukturu této organizace. Na základě upravených stanov z roku 1562 tvořili představenstvo cechu soukeníků čtyři mistři volení na jeden rok (die alten geschworenen).(29) Jejich úkolem byl dohled nad kvalitou výrobků, reprezentace cechu a vedení cechovní pokladny. Každý rok, většinou v podzimních měsících říjnu či listopadu se scházeli, aby provedli roční (kvartální) vyúčtování cechu, a předali funkci nově zvolené čtveřici.(30) Nikdo nesměl zastávat funkci představeného cechu ve dvou funkčních obdobích za sebou. Změnu přineslo vydání nových cechovních stanov v roce 1620. Od roku 1621 si členové cechu volili pětičlenné představenstvo.(31) V průběhu 18. století, zřejmě po vydání generálních artikulů, se počet představených opět omezil na čtyři členy.(32)

Počet členů cechu nebyl stanovami nijak omezen. Rozšiřování cechu bylo zřejmě možné, pokud to dovolovala momentální kapacita výroby. Množství soukenických řemeslníků ve městě se tak velmi často měnilo. V roce 1577 se soukáním sukna zabývalo 70 měšťanů,(33) cech v této době zřejmě dosáhl své početní hranice, o čemž svědčí i stěhování frýdlantských soukeníků do jiných měst. V roce 1579 tak do Liberce přišel z Frýdlantu soukenický mistr Christoph Krausse.(34) V době výrobní krize na konci 16. století se počet mistrů snižoval a pokud se kapacita cechu zvýšila v prvních dvaceti letech 17. století v době „probuzení“ výroby, třicetiletou válkou a rekatolizačním pronásledováním se jistě počet mistrů v cechu radikálně snížil. Roku 1625 klesl tento počet na 25 soukenických mistrů.(35) O početním stavu mistrů soukenického cechu ve 2. polovině nemáme bohužel žádné zprávy. V 1. polovině 18. století tvořilo cech zhruba 40 členů (36), na konci 18. století se začal počet mistrů v cechu opět zvyšovat, až v roce 1816 dosáhl téměř 90 členů.(37)

Při přijímání do cechu byl mistr povinen zaplatit určitou sumu peněz, tak zvaný **přijímací poplatek (Aufnahmgebühr)**. Od roku 1730 činil tento poplatek 3 zlatky. Částku ve stejné výši platili cechu i tovaryši a rodiče učňů po složení závěrečné zkoušky (Schulattest). Mistr, který získal mistrovské osvědčení, byl povinen zaplatit tzv. **Receptionsgebühr** ve výši 6 zlatých a 15 krejcarů. Dosáhl-li mistr vyšší odbornosti (hochartige Confirmation), obdržel zvláštní osvědčení, za které musel cechu zaplatit 15 zlatých. Kromě těchto jednorázových poplatků pak členové cechu platili tzv. **Auftragsgeld**. Jednalo se o roční, resp. kvartální, peněžní dávku, která byla použita na finanční pokrytí společných cechovních zakázek. Ve 20. letech 17. století odevzdával každý mistr do cechovní pokladny 15 krejcarů a 3 grešle, od roku 1730 činila tato částka 3

krejcary za jeden čtvrtrok (kvartál), tedy 12 krejcarů ročně. Tuto dávku byly povinny odevzdávat i vdovy po mistrech. Pro tovaryše platila stejná povinnost, platili 1 krejcar týdně, tedy 52 krejcarů ročně.(38) Například v roce 1782 vybral cech jen na ročních dávkách 7 zlatých a 12 krejcarů od mistrů, 1 zlatku a 6 krejcarů od vdov po mistrech a od čtyř tovaryšů 3 zlaté a 28 krejcarů.(39)

Mezi další příjmy do cechovní pokladny patřil i tzv. poplatek z cechovní váhy (Waaggebühr). Soukeničtí výrobci platili za používání cechovní váhy 1 krejcar z každého kamene vlny. Dalším zařízením, které soukeníci nutně potřebovali pro výrobu sukna byla obecní valcha. Valcha byla majetkem vrchnosti a cech musel platit za používání valchy jednak tzv. protočné (Wasser abgeführte Zünsung), které činilo 1 krejcar 1 1/3 grešle z každého kusu sukna, a dále tzv. poplatek z používání valchy ve výši 3 krejcarů z každého vyrobeného kusu plátna. V roce 1783 předala vrchnost obecní valchu do užívání cechu soukeníků. Soukeničtí mistři tak platili přímo do cechovní pokladny poplatek z užívání valchy (Walkgeld), který činil 3 krejcary, resp. od roku 1792 6 krejcarů. Výše tohoto poplatku byla od roku 1896 ¹⁷⁹⁶odstupňována podle kvality vyrobeného sukna. Tak byl v roce 1796 soukeníky zaplacen poplatek do cechovní pokladny z 420 kusů sukna po 9 krejcarech a z 419 kusů po 6 krejcarech. Jako vlastník valchy se cech obohacoval i na jiných řemeslnících než soukenických. Za používání valchy například vybíral od jirchářů (Weißgärber) po 1 zlatce a 20 krejcarech z každého lochu kůže. V roce 1783 zaplatili jircháři do soukenické pokladny více než 34 zlatých a v roce 1785 více než 37 zlatých.(40)

Vlastnictví valchy však pro cech znamenalo rovněž vysoké výdaje na údržbu a opravy. V roce 1783 činily výdaje na opravu valchy 20 zlatek, v následujícím roce stály opravy cechu 73 zlatých. Protože zastaralá valcha už neodpovídala výrobním požadavkům soukeníků, rozhodl se cech investovat do stavby nové valchy. V roce 1794 se začalo se stavbou, hrazenou z finančních prostředků cechu. O tom, jak značná to byla investice svědčí i roční náklady cechu na stavbu, které v letech 1799 a 1800 výrazně překročily hranici 300 zlatých.(41)

Úlohou cechu však nebyla pouze činnost na poli ekonomicko-hospodářském, ale důležitou roli hrála také humanitární stránka působení cechu. V účetních knihách se často můžeme dočíst o nezištné pomoci cechu nebo jeho členů. Velký důraz byl ve stanovách cechu kladen na finanční a materiální zabezpečení zchudlých či nemocných členů cechu. Nacházíme tak například zprávu z 20. ledna 1782, kdy cech poskytl jako almužnu (Allmosen) 3 zlaté a 30 krejcarů mistru Josephu Schützemu, umístěném v chudobinci (Haus Armen). Cech také hradil náklady na dopravu

nemocných mistrů a tovaryšů, v červnu 1785 bylo například zapláceno 5 zlatých na dopravu nemocného tovaryše do špitálu v Liberci. Na základě cechovních stanov bylo dále pravidlem, že za zemřelé mistry a tovaryše dával cech na své náklady sloužit mši. V roce 1782 tak cech například zaplatil 4 mše (die Heiligen Messen) za zemřelé soukeníky.(42)

Ze všech zjištěných skutečností o cechu soukeníků ve Frýdlantu můžeme tvrdit, že po létech stagnace výroby v druhé polovině 17. století se podařilo proces úpadku zastavit a od 30. let 18. století postupně překonat krizi. V druhé polovině 18. století pak znatelně vzrostla i kapacita produkce výroby. Zatímco se roku 1760 vyrobilo ve Frýdlantu 490 kusů sukna,(43) v roce 1796 stoupla produkce na 839 kusů a v roce 1803 už na 2209 kusů. (44) V průběhu 18. století dochází v cechu i k akumulaci kapitálu. Představení cechu se nebojí ani nákladných investic do výroby, jako je stavba nové valchy. Konečně o dobrém finančním stsvědčí i fakt, že cech měl natolik velké finanční rezervy, aby si mohl dovolit i poskytovat úvěry. V roce 1786 tak byly poskytnuty finanční prostředky v hotovosti v hodnotě 200 zlatých frýdlantskému děkanovi, 124 zlatých soukenickému mistru Josephu Peuckertovi a 36 zlatými se cech stal věřitelem i hraběcí pokladny.(45)

Poznámky:

- 1) Seeliger, E.A., *Die Geschichte des Friedländischen bis zum Ausbruch des dreißigjährigen Krieges, Heimatkunde des Bezirkes Friedland in Böhmen.* III, 2, Frýdlant 1926 §§
- 2) Joza, Jaroslav, *Z minulosti textilního průmyslu v libereckém kraji.* Liberec 1958, str. 7-9
- 3) SOKA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 112, kart. 25, kniha opisů
- 4) Joza, str. 8
- 5) Janáček, Josef, *České soukenictví v 16. století.* ČsČH 4/1956, str. 559
- 6) SOKA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 112, kart. 25, kniha opisů
- 7) Janáček, *České soukenictví*, str. 570
- 8) Joza, str.10
- 9) Janáček, Josef, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století.* Praha 1961, str. 114
- 10) Joza, str. 11
- 11) Janáček, *Řemeslná výroba.* str. 100
- 12) Seeliger, *Die Geschichte des Friedländischen*, str. 208

- 13) *tamtéž*
- 14) *Janáček, Dějiny obchodu*
- 15) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv. č. 111, kart. 25, kronika cechu*
- 16) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv. č. 123, kart. 26, statuta 1620*
- 17) *Janáček, Josef, Rudolfské drahotní řády. Rozpravy ČSAV roč.67, řada SV seš. 4, Praha 1957, str. 64, 69*
- 18) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 111, kart. 25, kronika cechu*
- 19) *Joza, str. 15*
- 20) *tamtéž*
- 21) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 111, kart. 25, kronika cechu*
- 22) *Pazderová, Alena, Soupis poddaných podle víry z roku, Boleslavsko 1,2. Praha 1994, str. 110-130*
- 23) *Pohl, Franz, Die Exulanten aus der Herrschaft Friedland im Sudetenland. Görlitz 1939, str. 55-69*
- 24) *tamtéž*
- 25) *tamtéž*
- 26) *tamtéž*
- 27) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 111, kart. 25, kronika cechu*
- 28) *Janáček, Dějiny obchodu*
- 28) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č.111, kart. 25, kronika cechu*
- 29) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č.112, kart. 25, opisy privilegií*
- 30) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 123, kart. 26, statuta 1620*
- 31) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 111, kart. 25, kronika cechu*
- 32) *Joza, str. 9*
- 33) *Joza, str. 10*
- 34) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 111, kart. 25, kronika cechu*
- 35) *Tereziánský katastr, str. 79*
- 36) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 115, kart. 25, kniha hosp.*
- 37) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 114, kart. 25, mistrovská kniha*
- 38) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 115, kart. 25, kniha hosp.*
- 39) *tamtéž*
- 40) *tamtéž*
- 41) *tamtéž*
- 42) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 114, kart. 25, mistrovská kniha*
- 43) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 115, kart. 25, kniha hosp.*
- 44) *tamtéž*

4.2 Cech tkalců (Leinweber)

Frýdlant!

Druhým textilním oborem na území Frýdlantska bylo tkalcovství. Stejně jako u úspěšně se rozvíjející soukenické výroby, byl progresivní vývoj produkce lněného plátna podmíněn přírodními podmínkami kopcovité oblasti frýdlantského výběžku. Na svazích kopců, pokrytých méně úrodnou půdou, kde bohatá sklizeň obilnin byla téměř vyloučena, se vytvořilo poměrně vhodné prostředí pro pěstování méně náročné zemědělské plodiny – lnu.

Počátky plátenické výroby na území Frýdlantska se nám dnes již zřejmě nepodaří spolehlivě datovat. Při jejich stanovení jsme odkázáni pouze na prameny nepodložené údaje v regionálně-historické literatuře. První zmínku o plátenické výrobě ve Frýdlantu nacházíme v Seeligerově vlastivědě. Tvrdí se zde, že již ve 14. století se někteří obyvatelé specializovali na výrobu lněného plátna, o čemž svědčí i poznámka o existenci valchy z roku 1381 (1). S ohledem na blízkost hornolužických měst s již rozvinutou textilní řemeslnou výrobou se nejedná o nijak nereálnou domněnku. Spolehlivé doklady o plátenické výrobě ve Frýdlantu však do 16. století nemáme. Pokud se tedy opravdu na Frýdlantsku objevili první pláteníci již ve 14. století, pocházeli pravděpodobně, stejně jako nejstarší soukeníci, z hornolužického prostředí.

Poměrně dost informací o frýdlantské plátenické výrobě máme ze 16. století. Severní a severovýchodní Čechy patřily ve středověku k územím s tradiční a rozsáhlou výrobou lněného plátna. J.Joza ve své knize(2) uvádí v podstatě tři geografické celky s rozvinutou plátenickou výrobou na území severních a severovýchodních Čech. Jako první zmiňuje šluknovsko-rumburskou oblast s nejvýznamnějšími centry Šluknovem, Rumburkem a Jiřetínem, dále pak oblast frýdlantskou a konečně podkrkonošskou, kde byla výroba soustředěna ve městech Vrchlabí a Trutnově. Na Frýdlantsku byla nejdůležitějšími středisky výroby města Frýdlant, Nové Město, Liberec a Závidov (Seydenberg, dnes Zawidów). Výroba plátna však nebyla omezena jen na zmíněná centra, například v okolí frýdlantského panství se tkalcovstvím živilo úspěšně i obyvatelé Českého Dubu, Jablonného, Chřibské, Cvikova, Mimoně a České Lípy. Vedle již zmíněných měst se plátenickému řemeslu dařilo i na venkově, ačkoliv zde byly odbyt a výroba všemožně omezovány městskými řemeslníky. Nejstarší plátenický cech v severních Čechách byl založen roku 1500 ve Šluknově, o patnáct let později v roce 1515 byl založen i cech v Rumburku. Ve Frýdlantě obdrželi pláteníci cechovní artikuly až v roce 1539 od Jana z Biberštejnu (3). Roku 1548 vydal Kryštof z Biberštejnu upravené cechovní artikuly, které

dostaly konečnou podobu v roce 1588.(4) Tyto stanovy vydané Kryštofem a Melchiorem z Redernu měly 16 článků. Dozvídáme se z nich například, že při vstupu do cechu musel mistr dát 2 libry masa cechovní hospodě, 1 bečku piva mistrům a 6 grošů do cechovní pokladny.

Obchod se svým plátnem si severočestí pláteníci zajišťovali sami. Zhruba v polovině 16. století vstoupily do obchodu s plátnem zahraniční obchodní firmy, pro které severočestí pláteníci vyráběli zboží v podstatě na zakázku. Nejdůležitější úlohu v oblasti severních Čech hrála firma **Gewandtschneider** z Norimberka, která sice na počátku 17. století prodělala hospodářský úpadek, ale obchodu v severních Čechách se ujala jiná norimberská firma **Viatis & Peller**. Zahraniční podnikatelé postupně vytvořili v severních Čechách s pomocí žitavských obchodníků poměrně dokonalý nákladnický systém.(5) Pro místní tkalce to znamenalo mimo jiné i určitou ztrátu výrobní svobody, protože nákladnická firma si diktovala podmínky výroby. Nespornou výhodou však bylo rozšíření plátenické výroby. Nákladnická firma zajistila řemeslníkům stálý odbyt jejich výrobků, poskytovala cechům zálohy na nákup surovin, pomohla frýdlantskému plátnu prosadit se i na další trhy a v neposlední řadě zvýšila kapacitu plátenické výroby, s níž se rozšířila i možnost pracovních příležitostí nejen ve městech, ale i na venkově. (6).

Frýdlantské plátenictví tak prodělalo v 16. a na počátku 17. století období prudkého rozvoje řemesla. Zatímco v roce 1577 pracovalo ve Frýdlantu 26 tkalcovských stavů, do konce 16. století se jejich počet zdvojnásobil, neboť v roce 1600 se ve městě nacházelo už 59 stavů. Ještě větší efekt mělo působení norimberských obchodníků na venkově. V roce 1577 pracovalo ve vesnicích okolo Frýdlantu 48 stavů, na přelomu století pak 199 a roku 1614 už plných 231 tkalcovských stavů. Nákladnický systém, zavedený na Frýdlantsku, dovoloval, aby se řemeslná výroba plátna rozšířila i na venkov. Norimberským obchodníkům bylo v podstatě jedno, zda se plátno vyrábí ve městě či na vsi. Důležitý byl co největší zisk a dostatek výrobců. A tak se v průběhu prvních desetiletí 17. století těžiště plátenické výroby postupně přesouvá z města na venkov, o čemž svědčí i údaje z poloviny 17. století, kdy drtivou část vesnických řemeslníků tvoří právě tkalci (7).

Frýdlantští cechovní řemeslníci jistě pohlíželi na venkovské tkalce se značnou nevraživostí, vzájemně si však nekonkurovali, o čemž svědčí i vysoká kapacita roční produkce na počátku 17. století. Krátce před vypuknutím třicetileté války bylo ve Frýdlantu vyrobeno ročně okolo 1500 kusů lněného plátna a v sousedním Novém Městě 800 kusů. Daleko nebezpečnější

hospodářský soupeř však frýdlantským řemeslníkům rostl na druhé straně Jizerských hor. Plátenictví v Liberci nemělo dlouhou tradici, začalo se rozvíjet vedle vyhlášených tkalcovských oblastí až v průběhu 2. poloviny 16. století. Krátce před třicetiletou válkou bylo v Liberci údajně vyrobeno ročně zhruba 1000 kusů plátna, liberecké tkalcovství tak dosáhlo úrovně dvou třetin produkce frýdlantských městských pláteníků ve stejné době (8).

Třicetiletá válka, stejně jako změny vrchnosti a divoké rekatolizační řádění poznamenaly zásadním způsobem i plátenickou výrobu na Frýdlantsku ve druhé čtvrtině 17. století. Nemáme bohužel k dispozici žádné konkrétní údaje o tom, jak se změnila řemeslnická základna cechu, neznáme počet plátenických mistrů, kteří byli donuceni opustit své domy ve Frýdlantu, a nemáme ani žádné zprávy o jejich osudech. Můžeme se jen domnívat, že frýdlantští tkalci se nevyhnuli stejným postihům jako jejich soukeničtí spoluobčané. Po vydání Obnoveného zřízení zemského v roce 1627 muselo evidentně opustit město značné množství plátenických řemeslníků, neboť zatímco na počátku století je ve městě doloženo téměř 60 tkalců, a jejich počet se s rozvíjející výrobou v prvních dvaceti letech 17. století jistě ještě zvýšil, nacházíme v roce 1633 ve městě už pouhých 16 tkalců. Tento počet se však záhy ještě zmenšil, protože v roce 1633 odešel Christoph Hoffmann i se svým synem, rovněž tkalcem, do Žitavy, kde se usadil a oženil s Uršulou Kunze (9).

Zásadní pro rozhodování o své další existenci byl pro většinu řemeslníků rok 1638, kdy vrchnostenští úředníci zjišťovali postoj podaných ke katolickému náboženství. Tři frýdlantští tkalci opustili své domovy a vydali se za hranice do Horní Lužice. Martin Peucker, z tradiční textilácké frýdlantské rodiny, a Martin Riediger (Rüdiger) se usadili hned na českolůžickém pomezí v Závidově (Seidenberg). O šedesátiletém mistru Martinu Schumannovi a jeho ženě však nemáme žádné zprávy. Třináct tkalcovských mistrů se rozhodlo zůstat. Na základě údajů o jejich věku a rodinném zázemí se můžeme domnívat, jaké motivy a důvody je k tomuto kroku vedly. U většiny řemeslníků, kteří opustili svůj majetek v roce 1638 se jednalo o mladé muže v produktivním věku bez rodiny, výjimkou nebyli ani M. Peucker a M. Riediger (10). Pro ně nebyl zas až tak velký problém opustit město a usadit se jinde. U řemeslníků, kteří však měli ženu a děti, a po dlouhá léta pečlivě budovanou živnost, bylo rozhodování těžší. Koneckonců válka ještě nebyla u konce a její výsledek mohl vypadat jakkoliv. Tři tkalcovští mistři přestoupili v roce 1638 ke katolické víře, jejich motivy jsou s ohledem na jejich vysoký věk zřejmě a pochopitelné. Matthes Hübel byl bez mála čtyřicetiletý muž, jeho manželka Dorothea byla ještě o deset let

starší, Christophu Gochovi a Hansi Richterovi staršímu bylo čtyřicet osm let. U těchto lidí bylo velice obtížné, aby se ve svém věku vydali za hranice hledat novou, velice nejistou, budoucnost. Volili tedy jediný způsob, který jim zaručoval, že i po válce budou smět žít ve svém rodném městě – změnu náboženské orientace. Ostatní tkalci zachovávali rozhodný postoj. Hlásili se k protestantské víře a přestup ke katolictví odmítli (11). Po skončení války však neměli jinou možnost, než se zřítci své víry či opustit zemi. Již v roce 1650 tak odešla z města vdova po frýdlantském barvíři plátna Anna Gemrichová, která se i se svým synem usadila v městečku Lesná (Marklissa). V následujícím roce se za hranice vydaly ještě další dvě plátenické rodiny, sedmdesátiletý Michel Jütler se ženou a synem zamířil do Markersdorfu, rodina Christopha Peuckera našla svůj druhý domov v tradičním cílovém městě většiny frýdlantských uprchlíků, v Bernstadtu (12)

Ve Frýdlantu tak zůstalo podle našich údajů pouze 10 tkalcovských rodin. V průběhu čtyřicátých let se stali členy cechu dva mistrovští synové Hans Richter junior a Heinrich Jütler, kteří zřejmě v padesátých letech přestoupili ke katolické víře, zůstali i s rodinami ve městě a tvořili základ budoucího tkalcovského cechu (13). Díky chybějícím pramenům se nám nepodaří odhadnout, kdy se podařilo zaplnit prázdná místa ve struktuře cechu, ani odkud sem noví mistři přicházeli. Nezdá se však jako pravděpodobné, že by oslabenou řemeslnou kapacitu doplnili pláteníci z frýdlantského venkova, kde byla situace podobná, na mnohých místech ještě horší.

Plátenický cech ve Frýdlantu procházel v období 2. poloviny 17. století nejhorší krizí své historie. Nákladnický systém, vybudovaný firmou Viatis & Peller, fungoval sice i po válce, a norimberská firma organizovala výrobu v naší oblasti až do 80. let 17. století, plátenická produkce však byla v úpadku. Tkalcovská města na českoluzickém pomezí ztratila odbytiště svých výrobků, neboť přičleněním lužických zemí k protestantskému Sasku byly zkomplikovány hospodářské vztahy mezi severočeskými a hornoluzickými městy. Česká města, ležící podél hranic byla rovněž ochuzena o příliv tovaryšů a kvalifikovaných řemeslníků z oblasti Horní Lužice, protože cechy nesměly zaměstnávat jiné než katolické řemeslníky (14). Nyní se stala zeměpisná poloha Frýdlantu z hospodářského hlediska krajně nevýhodnou, neboť město bylo odděleno na jedné straně zemskou hranicí od tradičních trhů a na straně druhé Jizerskými horami od nitra českých zemí. Všechny tyto společensko-hospodářské faktory, ke kterým se přidala i snaha vrchnosti ekonomicky vykořisťovat řemeslné cechy ve městech, způsobily výrobní kolaps plátenické malovýroby na Frýdlantsku.

Okolní města se s nepříznivými hospodářskými podmínkami dokázala vypořádat lépe a převyšovala produkci frýdlantskou výrobu. V roce 1660 činil vývoz firmy Viatis & Peller z Frýdlantu 359 kusů plátna, což je téměř pětkrát méně než na začátku století. Obrovskou stagnaci frýdlantského plátenictví navíc dokresluje i množství plátna vyprodukovaného v městech, která se objemem své výroby nemohla před válkou s Frýdlantem rovnat. Roku 1660 vyvezla stejná firma například z Nového Města 401 kusů plátna za rok. Na konci století se tyto rozdíly ještě více prohloubily. V roce 1682 vyvezla stejná norimberská společnost z Liberce 1000, z Nového Města 800 a z Frýdlantu pouhých 600 kusů lněného plátna (15). Z těchto údajů jasně vyplývá, že kdysi vyhlášená plátenická výroba ztrácí na své důležitosti a samotné město ztrácí své postavení nejsilnějšího výrobce lněného plátna nejen v oblasti Jizerských hor, ale i na frýdlantském panství.

(viz. tab. II.)

Tab. II.:

Vývoz lněného plátna obchodní společnosti Viatis & Peller z měst
v severních Čechách v roce 1682: (16)

Šluknov	3000 ks.
Rumburk	2000 ks.
Cvikov	1500 ks.
Liberec	1000 ks.
Nové Město	800 ks.
Frýdlant	600 ks.

Těžiště řemeslné malovýroby se přesunulo z města do okolních vesnic. Pro plátenickou výrobu v severních Čechách bylo typické, že byla stále ovlivňována a řízena cizím kapitálem. Poté, co firma Viatis & Peller prodělala na konci 18. století úpadek, vystřídaly jí na počátku nového století anglické obchodní firmy. Na Rumbursku například vytvořil široký nákladnický systém anglický podnikatel a obchodník Allason.(17) Nové technologie a výrobní postupy přinesla do severočeské oblasti stále se rozšiřující manufakturní výroba, propagovaná v severních

Čechách podnikatelem J. B. Fremmerichem. Hlavním centrem plátenické výroby v severních Čechách se stal Liberec(18), jehož produkce se kvalitou a objemem výroby stala vysoce uznávanou a žádanou v celé zemi. Byl to také Liberec, kde došlo v první polovině 18. století k vyhrocení sporů mezi tkalcovskými mistry a tovaryši. Roztržka nakonec vyústila ve stávkou tovaryšů a jejich odchod do zahraničí.

Frýdlantská plátenická výroba ztratila definitivně na počátku 18. století své výjimečné postavení na poli výrobců lněného plátna. Dostatek pracovních výrobních zakázek však poskytoval cechovním řemeslníkům předpoklady pro úspěšný rozvoj. Představenstvo cechu tvořilo šest volených zástupců řemeslníků, kteří měli v rámci organizace přesně vymezenou funkci. Například v roce 1790 tvořili cechovní radu představený cechu Anton Kratzmer, cechmistr Dominicus Pfeiffer, starší cechu Joseph Petters (cechmistrem v letech 1792-1793), Dominicus Schneider, Peter Lincke a Franz Wallisch, který plnil funkci tzv. pana otce (Gesellen Vater, Herberg Vater).(19) Vnější reprezentace cechu a styk s městskou radou a vrchností obstarával představený cechu (Vorsteher, Vorgeher). Cechmistr byl odpovědný za majetkový a finanční stav cechovní organizace. Jeho funkční období trvalo 1 rok. Po uplynutí této doby mohl být znovu zvolen do stejné funkce nebo vystřídán novým cechmistrem. Například Dominicus Pfeiffer působil ve funkci cechmistra v letech 1787 – 1790.(20) U tkalců se neuplatňovala stejná zásada jako u soukeníků, kde představení cechu nemohli zastávat tento úřad dvě funkční období za sebou. Představenstvo tkalcovského cechu tedy neprocházelo příliš radikálními obměnami, což jistě usnadňovalo stabilnější chod cechovní agendy, ale zároveň umožňovalo, aby se mezi řemeslníky vytvořila sociálně a majetkově nadřazenější vrstva. O tom však chybějí jakékoliv důkazy. Důležité místo v cechovní radě zastával tzv. Gesellen Vater, který vedl tovaryšskou hospodu, zodpovídal za tovaryše a zastupoval jejich práva na jednáních cechovního představenstva. Jeho funkce zahrnovala i povinnost starat se o vandrovní tovaryše. V roce 1786 tak například obdržel Franz Wallisch tři zlaté na podporu pro vandrovní tovaryše.(21)

U cechu tkalců se setkáváme se stejně silnou charitativní a veřejně prospěšnou funkcí této organizace jako u soukeníků. Z cechovní pokladny byly vydávány nezanedbatelné sumy na dobročinné účely. Cech přispíval pravidelně každý rok 2 zlatými a 30 krejcarey na almužny.(22) Bylo samozřejmostí, že cech se postaral o své členy, kteří se ocitli v nouzi. V roce 1786 tak vydal cech 2 zlaté jako přilepšení chudému mistru Karlu Kraussemu(23) a roku 1795 poskytl částku 4

zlatých nemocnému tovaryši na transport do libereckého špitálu.(24) Každoročně cech platil také 2 zlaté a 30 krejcarů frýdlantskému kostelu na čtyři mše v roce za zemřelé cechovní mistry.(25)

Po nástupu Marie Terezie na trůn byla rakouská monarchie vtažena do vyčerpávajících válek o Slezsko. Výsledkem byla ztráta této hospodářsky nejvyspělejší oblasti země s rozvinutou textilní výrobou. Ztráta slezských trhů ničivě zasáhla i řemeslnou výrobu v severních Čechách, neboť výrobci v této oblasti udržovali se Slezskem úzké hospodářské styky. Značná část severočeské plátenické a soukenické produkce byla exportována do zahraničí právě přes slezská města. Slezsko bylo také místem, kde docházelo ke konečné úpravě plátna vyrobeného v Čechách. Těžiště plátenické výroby se postupně přesouvalo z měst do okolních vesnic. Pro městské řemeslníky bylo stále těžší vyrovnat se produkci plátna z okolních vesnic, neboť levnější venkovská výroba samozřejmě více lákala obchodníky a podnikatele. V reskriptu vydaném v roce 1755 pro Čechy je také výslovně uvedeno právo venkovských řemeslníků zabývat se plátenictvím. Roku 1773 se pak plátenictví stalo svobodným řemeslem.(26) Všechna tato opatření i ztráta trhu a odbytových možností nepůsobily nijak blahodárně na rozvoj frýdlantského plátenictví. O značných výrobních potížích frýdlantského tkalcovského cechu svědčí i jeho velice nízká personální základna. V polovině 18. století pracovalo ve městě sotva 20 tkalců.(27) Roku 1786 pak bylo vyrobeno ve Frýdlantu pouhých 500 kusů plátna.(28)

Až v posledním desetiletí 18. století dochází k růstu řemeslné výroby ve městě a k širšímu pronikání frýdlantského plátna na vzdálenější trhy. Zvyšuje se rovněž počet řemeslníků. V letech 1790 – 1819 bylo přijato do cechu 136 nových mistrů.(29) To znamená, že do cechu bylo přijímáno v průměru 4-5 nových mistrů ročně. Toto značné rozšiřování cechovní základny svědčí o progresivním rozvoji výrobní kapacity cechu. V roce 1803 měl cech tkalců již 74 členů.(30) Znamená to, že počet městských pláteníků stoupl v průběhu 2. poloviny 18. století o plných 270 procent.

Na přelomu 18. a 19. století došlo k velkému rozšíření členské základny cechu. Znamenalo to nepochybně rozšíření řemeslné malovýroby, ale nemůžeme už mluvit o jakékoliv cechovní autonomii frýdlantských tkalců, neboť o kapacitě a druhu výroby rozhodovali cizí obchodníci, kteří také inkasovali největší zisky z prodeje frýdlantských výrobků. O tom, že na rozdíl od frýdlantských soukeníků tkalcovský cech nedisponoval v této době velkými finančními prostředky, svědčí i obchodní bilance cechu. Částka ročního vyúčtování cechu od roku 1786 do prvního desetiletí 19. století byla konstantní – 17 zlatých a 30 krejcarů.(31) Cech tkalců

neinvestoval žádné finanční prostředky jako například soukeníci. Jeho produkce tak byla plně ovládána obchodníky a cech neměl zájem o samostatné řízení svého odbytu a produkce. Frýdlantská plátenická malovýroba existovala ve stínu vysoce rozvinuté a kvalitní řemeslné výroby v Liberci, musela navíc čelit silné výrobní konkurenci venkovských tkalců. V první polovině 19. století pak význam tkalcovské výroby ve Frýdlantu ještě více upadal se stále se rozšiřující manufakturní, a později i tovární, výrobou.

Poznámky:

- 1) *Seeliger, Die Geschichte des Friedländischen. str. 109 – 121*
- 2) *Joza, str. 8*
- 3) *SOKA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 73, kart. 21, opisy privilegií*
- 4) *SOKA Liberec, Collectanea, str. 522 – 524, Privilegium čl. 1*
- 5) *Lukášek, str. 30*
- 6) *SOKA Liberec, Collectanea, str. 524, Privilegium čl. 15*
- 7) *Pazderová, str. 110 – 130*
- 8) *Joza, str. 8*
- 9) *Pohl, str. 55 – 69*
- 10) *tamtéž*
- 11) *Pazderová, str. 110 – 130*
- 12) *Pohl, str. 55 – 69*
- 13) *Pazderová, str. 110 – 130*
- 14) *Joza, str. 20*
- 15) *Joza, str. 35*
- 16) *tamtéž*
- 17) *Joza, str. 36*
- 18) *Joza, str. 20 – 36*
- 19) *SOKA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 85, kart. 21, matrika cechu*
- 20) *SOKA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 82, kart. 21, kniha hospodaření*
- 21) *SOKA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 82, kart. 21, kniha hosp. 1786*
- 22) *SOKA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 82, kart. 21, kniha hosp.*

- 23) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 82, kart. 21, kniha hosp. 1786*
- 24) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 82, kart. 21, kniha hosp. 1795*
- 25) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 82, kart. 21, kniha hosp.*
- 26) *Joza, str. 40*
- 27) *Tereziánský katastr, str. 81*
- 28) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 82, kart. 21, kniha hosp. 1786*
- 29) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 85, kart. 21, matrika cechu*
- 30) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 82, kart. 21, kniha hosp. 1803*
- 31) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 82, kart. 21, kniha hosp.*

5.3. Cech krejčí (Schneider)

Krejčovství bylo typickým řemeslným oborem orientujícím se na místní trh. Vývoz výrobků na vzdálenější trhy byl v podstatě vyloučen, protože doprava by se velice prodražila a výrobky by díky vysoké ceně nebyly schopny konkurovat místní výrobě v cizích městech.

Krejčovská výroba má na území českého státu dlouhou tradici. Již v době přemyslovských králů, ve 13. století, se v českých městech objevovali výrobci oděvů, tzv. sešívači. V době vlády Lucemburků prošlo řemeslo užší specializací. Jednotliví řemeslníci se začali orientovat pouze na určitý druh oděvů. Například kalhoty zhotovoval kalhotník, kabátce kabátník a košile z jemného plátna kytlér. Objevovali se i tzv. pláštníci, kteří šili pláště pro urozené vrstvy. Zvláštním odvětvím krejčovského řemesla pak byli vetešníci, kteří spravovali staré oděvy.⁽¹⁾ Krejčovské řemeslo neprodělalo během svého vývoje radikální změny způsobené objevením jiných, modernějších technologií, jako tomu bylo u jiných textilních oborů. Krejčovství podléhalo, stejně jako dnes, především módním trendům. Prosperita jednotlivých řemeslníků závisela v prvé řadě na jejich umu a šikovnosti, ale také na ekonomickém zázemí města, ve kterém krejčí působil a také na celkové životní úrovni v zemi. Je logické, že když se země potácela v bídě, musel se tento stav projevit i na odbytu krejčovských výrobků.

Krejčí se ve Frýdlantu objevovali nepochybně již v době vzniku města. V první polovině 16. století došlo v souvislosti s globálním rozvojem řemeslné malovýroby v českých městech i k rozmachu krejčovské produkce na půdě Frýdlantu. Bohatý odbytový prostor místního trhu zapříčinil růst kapacity výroby a rozšiřování výrobních možností řemesla. Vzrůstající poptávka

po krejčovském zboží poskytovala rovněž obživu více krejčovským řemeslníkům. Krejčí si začali uvědomovat rostoucí význam své živnosti i potřebu organizace a kontroly své výroby. Dne 19. března 1550 obdrželi frýdlantští krejčí od bratrů Františka Jana (Franz Johann) a Kryštofa z Biberštejnu cechovní stanovy.⁽²⁾ Stali se tak po obuvnících čtvrtým řemeslným oborem ve městě, který si utvořil cechovní organizaci. Roku 1592 potvrdil Melchior z Redernu jejich cechovní artikuly.⁽³⁾

Nedostatek pramenů nám bohužel neumožňuje určit strukturu a charakter organizace, a stejně tak i míru specializace jednotlivých mistrů. Nevíme, zda se v rámci cechu vyskytovali krejčí orientující se výhradně na určitý druh oděvů, jako to bylo běžné ve velkých královských městech. Není nám ani známo, zda se mezi jednotlivými výrobci objevovaly majetkové a sociální rozdíly, a zda se někteří mistři zaměřovali na šití dražších oděvů. Vzhledem k rozmanité a počtem omezené klientele města je nejpravděpodobnější, že krejčí byli nuceni vyrábět široké spektrum oděvů, od dámských sukní až po kabátce pro pány. O všestranné kvalifikaci krejčovských mistrů svědčí i výroba mistrovských kusů, při níž měli mistři před získáním mistrovského osvědčení dokázat kvalitu své práce. Tradičním úkolem frýdlantských krejčí při této zkoušce bylo zhotovení pánského kabátce a dámské sukně.⁽⁴⁾

Přesný početní stav cechu frýdlantských krejčí nám rovněž není znám. Během třicetileté války zřejmě došlo k citelnému snížení počtu krejčovských mistrů ve městě. Ani vláda Albrechta z Valdštejna nepřinesla patrně oděvním výrobcům ve Frýdlantu zlepšení výrobních a odbytových podmínek. Nemáme žádné důkazy, které by potvrzovaly, že by se frýdlantský cech podílel na dodávkách uniforem pro Valdštejnovo vojsko nebo oděvů pro vrchnostenské úředníky, jako tomu bylo u cechů soukeníků či pláteníků. S ohledem na značnou vzdálenost města od Valdštejnova úředního sídla v Jičíně se zdá být tato myšlenka nepravděpodobná.

V roce 1638 nacházíme ve městě 11 krejčovských mistrů. Ještě téhož roku však opustili své domy a majetek ve městě 4 mistři i se svými rodinami. V roce 1651 pak z Frýdlantu odešly další dvě krejčovské rodiny. Najít nový domov a usadit se za hranicemi nebylo pro frýdlantské krejčí nijak jednoduché. V oblasti Lužice nebylo tak velké množství pracovních příležitostí, které by je uživilo. Mezi frýdlantskými exulanty tak například nacházíme Hanse Waltera, který roku 1638 odešel do Weigsdorfu, v roce 1651 se ovšem usadil v městečku Lesná (Marklissa), kde se dále živil jako soukeník. Jiný krejčí, Gregor Richter nechal ve Frýdlantu v roce 1638 svoji rodinu a odešel za obživou do Lužice. V Markersdorfu se mu ovšem nedařilo, a proto se vrátil pro svoji

ženu a tři děti a posléze se s nimi usadil v Bernstadtu.(5) Po roce 1651 zůstalo ve městě pouze 5 „starousedlých“ krejčovských rodin. Zaplnění prázdných míst po uprchlých krejčovských mistrech zřejmě netrvalo příliš dlouho. Již v roce 1652 koupil od města dům po krejčím Gregoru Martinovi za 36 zlatých nový krejčí Hans Christoph Kolbe.(6)

Cech krejčí ve Frýdlantu netvořili jen městští mistři. Členská základna organizace byla rozšířena i na nejbližší okolí města. Mistři se tak rozlišovali na městské (Stadtmeister) a venkovské (Landmeister). Na základě informací o přijímání do cechu v letech 1764 – 1850¹ si můžeme udělat představu o oblasti, ve které působili cechovní mistři.(7) Do frýdlantského cechu tak patřili například krejčí z Raspenavy, Předlanců, Luhu, Mníšku, Dolní Oldříše, Řasnice a dalších vsí frýdlantského panství. Cech měl své členy téměř ve všech obcích, kromě východní části frýdlantského výběžku. Krejčí z Nového Města do frýdlantského cechu nikdy nepatřili. (viz. mapa č. 1) (8)

Informace o početním stavu frýdlantského cechu máme až z přelomu 18. a 19. století. Víme sice, že v roce 1757 pracovalo ve Frýdlantu 19 krejčí, neznáme však počet venkovských členů cechu.(9) V roce 1799 tvořili cech 33 frýdlantští mistři, 36 mistrů z okolních vsí a 6 vdov po mistrech. Roku 1805 obsahoval cech 59 mistrů, z toho byli 34 městští a 25 působil na venkově. Čtyři cechovní mistři měli vsi Raspenava a Předlance. V Bílém Potoku a Dětřichově pracovali 2 krejčí. Po jednom mistru pak měli vsi Poustka, Bulovka, Kristiánov, Habartice, Filipov, Kunratice, Luh, Arnoltice, Černousy, Boleslav, Loučná, Pertoltice a Ves.(10)

Kromě cechovních mistrů pracovali ve vsích okolo Frýdlantu ještě krejčí, kteří nebyli členy cechu, ale zřejmě pracovali pro frýdlantské mistry. V knize hospodaření cechu jsou uváděni jako „ungebrüfte“ Landmeister. Roku 1810 tvořili cech například 33 frýdlantští, 40 venkovských a 16 „nečlenských“ mistrů. Městští krejčí z Frýdlantu tak tvořili pouze 37% z celkového počtu členů. Ačkoliv byli menšinou, v organizaci měli privilegované postavení.(11)

1) Winter, *Dějiny řemesel a obchodu*, str. 137

2) SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, kart. 16, privilegium 1550

3) SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, kart. 16, privilegium 1592

4) SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 69, kart. 15, Tabella

5) Pazderová, str. 108 – 130; Pohl, str. 55 – 68

6) Pohl, str. 61

7) SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 94, kart. 23, mistrovská kniha

- 8) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 96, kart. 23, kvartální kniha*
- 9) *Tereziánský katastr, str. 79*
- 10) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 96, kart. 23, kvartální kniha 1799, 1805*
- 11) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 96, kart. 23, kvartální kniha 1810*

5.4. Cech ševců (Schuhmacher)

Nepostradatelným řemeslným oborem pro středověké město byli obuvníci. V nejstarších dobách městské historie u nás se dělili na ševce nováky a ševce vetešníky (prtáky).⁽¹⁾ Již z názvů vyplývá, že nováci se zaměřovali na výrobu obuvi z nové kůže. Vetešníci naopak spravovali a přešivali staré a obnošené boty. Mezi oběma obory docházelo k častým sporům a konfliktům. Vetešníci si velice často přivydělávali výrobou nové obuvi, stejně jako byli nováci ochotni opravit komukoliv poškozenou obuv. Správní úřady českých měst řešily tyto hádky nejčastěji sloučením obou odvětví do jednoho cechu. O podobných konfliktech mezi ševcovskými řemeslníky na Frýdlantsku nemáme žádné informace. Cech obuvníků byl ve Frýdlantu ustanoven 21. ledna 1550, kdy ševci obdrželi cechovní řád od Kryštofa z Biberštejnu. O velké aktivitě cechu a cílevědomé snaze frýdlantských ševců zlepšit své postavení na městském trhu, svědčí i časté žádosti představitelů cechu o doplnění stanov. V roce 1578 si ševci nechali potvrdit od Kryštofa z Redernu cechovní artikuly, které byly v roce 1594 rozšířeny o nové články a privilegia. Dalšího doplnění se cechovní statuta dočkala roku 1601 od Kateřiny z Redernu a v roce 1615 od následujícího frýdlantského majitele, Kryštofa z Redernu.⁽²⁾

O stavu cechu v éře Albrechta z Valdštejna nemáme žádné konkrétní zprávy. V době, kdy se majitelem panství stal Matyáš Gallas, nacházelo se ve městě 21 ševců.⁽³⁾ V roce 1638, kdy byla zjišťována náboženská orientace poddaných, přihlásilo 16 ševcovských mistrů k nekatolické víře. U zbylých pěti ševců je údajný vztah ke katolické víře značně podezřelý, neboť jejich manželky byly přísné protestantky. Ještě roku 1638 opustilo své domy a obchody ve městě 8 mistrů i s rodinami. Nový domov a uplatnění odešli do Lužice hledat Christoph Neumann, Michael Helbig sen., Georg Herrmann, Simon Hofmann, Hans Lanckisch, Matthias Schütze a také bratři Günzelové ze staré frýdlantské ševcovské rodiny. Nejstarší z bratrů, Tobiáš, odešel se ženou a dcerami do Weigsdorfu a posléze se usadil v Dornhennersdorfu. Nejmladší Martin našel s manželkou nový domov v Schönbergu. Pětatřicetiletý Jindřich Günzel setrval až do roku 1651

ve Frýdlantu, ale pak byl i on nucen odejít s rodinou za hranice. Stejně jako on zamířily roku 1651 do Lužice i rodiny dalších frýdlantských mistrů Georga Augstena a Friedricha Wagnera. V letech 1638-1651 tak vyhledalo azyl v Lužici 11 frýdlantských ševců v průměrném věku 38 let.(4) Cech ztratil polovinu své členské základny a zároveň přišel o nejproduktivnější generaci mistrů. Kapacita cechu se však zřejmě brzy znovu naplnila příchodem nových mistrů z venkova nebo vstupem bývalých tovaryšů mezi cechovní mistry. V roce 1653 tak například tovaryš Tobiáš Günzel (zřejmě synovec již zmíněných tří exulantů) zakoupil za 83 zlatých obchod po Georgu Augstenovi.(5)

Ševci pravděpodobně měli ve městě velice silnou politickou pozici. Své zástupce měli pravidelně v městské radě. V 60. a 70. letech 17. století zasedal v městské radě např. Christoph Richter.(6) Na přelomu 40. a 50. let 17. století dokonce ševcovský mistr Michael Gerlach působil ve funkci starosty města (Bürgermeister).(7) Část frýdlantských ševců prokazatelně patřila mezi zámožné vrstvy měšťanstva. Například mistr Christoph Vielkind koupil v roce 1652 dům a pole po uprchlém krejčovském mistrovi Friedrichu Beutnerovi. Celková kupní částka za majetek i dluhy činila více než 37 zlatých.(8) Jiný švec, Christian Lankisch, koupil za 50 zlatých pole po soukeníku Eliasi Richterovi jun..(9)

V 18. století se cech nevyhnul tomu, aby přijímal do svých řad i venkovské řemeslníky. Členská základna cechu se tak rozšířila i na venkovské oblasti kolem Frýdlantu. Z Tereziánského katastru víme, že v roce 1757 bylo na území města 20 ševců.(10) Pokud budeme předpokládat, že rozsah ševcovského cechu byl stejný nebo alespoň podobný jako u cechu krejčích, totiž že noví členové cechu pocházeli ze stejných vesnic, získáme pravděpodobný počet členů cechu k roku 1757. Potencionálními členy cechu mohlo být ještě pět ševců z Bulovky, Bílého Potoka, Hejnic, Oldřichova a Mníšku. Přesnější údaje o početním stavu frýdlantského cechu máme až z 80. let 18. století. V roce 1782 bylo členem cechu 24 městských (Stadtmeister) a 22 venkovští (Landmeister) mistři a 12 tovaryšů.(11) Z městských mistrů platil každý roční účastnický poplatek ve výši 3 krejcarů, venkovští mistři platili přesně polovinu a tovaryši odevzdávali do cechovní pokladny 1 krejcar za týden, tedy 52 krejcarů ročně. Na konci 80. let ovšem poplatky stouply a tak v roce 1787 platili 23 městští stejně jako 26 venkovských mistrů pevnou částku, 4 krejcare.(12) Z placení účastnických poplatků byli vyjmuti členové cechovní rady. Vedení cechu tvořilo, podobně jako u většiny ostatních organizací, šest starších. Při vstupu do cechu museli mistři povinně zaplatit 6 zlatých a 15 krejcarů jako tzv. Receptionsgebühr. Za učně platili jejich

odpovědní mistři 3 zlaté za rok. Tuto částku zaplatili např. v roce 1787 mistr Konrád Lankisch za svého učně Antona Neumanna a mistr Christoph Heinrich z Bílého Potoka za učně Josefa Krause.

I v hospodářských záznamech frýdlantských ševců nacházíme opět výdaje na charitativní účely. Cech poskytoval finanční podporu svým členům, kteří se ocitli v nouzi. V roce 1786 tak cech vyplatil 4 zlaté na almužny chudým mistrům a tovaryšům. Kromě toho platil cech každoročně 2 zlaté a 28 krejcarů za církevní obřady pro zemřelé mistry a tovaryše. Od roku 1788 pak platil i 2 zlaté a 4 krejcarech za roční requiem a dále po 27 krejcarech za jednu mši.(13)

Počet členů se v 90. letech 18. století pohyboval stabilně okolo 45 mistrů, až v roce 1822 se přehoupl přes padesát.(14) Cech tvořilo toho roku 55 mistrů, z toho bylo 25 městských. V dalších letech však počet cechovních mistrů opět klesl až pod 40 a přes hranici 50 členů se dostal až v roce 1812.

Poznámky:

- 1) *Winter, str. 588 - 590*
- 2) *SOka Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 152, kart. 30, opisy privilegií*
- 3) *Pazderová, str. 108 – 130; Pohl, str. 55 – 68*
- 4) *tamtéž*
- 5) *Pohl, str. 56*
- 6) *SOka Liberec, Collectanea I., str. 277*
- 7) *Pazderová, str. 108 – 130*
- 8) *Pohl, str. 56*
- 9) *Pohl, str. 63*
- 10) *Tereziánský katastr, str. 79 – 81*
- 11) *SOka Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 148, kart.29, kniha hosp. 1782*
- 12) *SOka Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 148, kart. 29, kniha hosp. 1787*
- 13) *SOka Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č.148,kart.29, kniha hosp.1786,1788*
- 14) *SOka Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 148, kart. 29, kniha hosp. 1782 - 1822*

5.5. Cech kovářů, zámečnicků a kolářů (Schmiede, Schlosser, Radmacher)

Na území města vznikly také dva spolucechy. Jednalo se o složené cechy, které vznikly spojením více řemeslných oborů do jedné organizace. K takovýmto jevům docházelo běžně po celém území Čech. Hlavně u těch řemeslných odvětví, jejichž základna nebyla natolik velká, aby si výrobci mohli založit vlastní cechovní organizaci. Například již ze 14. století máme doklady o složeném cechu uzdařů, sedlářů a ševců na Novém Městě pražském. Záhy si společný cech vytvořili i řemenáři a uzdaři na Starém Městě v Praze a například v Litomyšli vstoupili do společné organizace ševci a koželuzi.(1) Nejrozšířenějším a nejběžnějším typem spolucechu u nás byla častá sdružení mlynářů s pekaři. Z toho vyplývá, že spolucechy zakládala většinou řemesla, která si byla blízká technologií či používanými surovinami, nebo která byla v úzkém hospodářském kontaktu.

První z frýdlantských spolucechů sdružoval kovodělná řemesla. Vznikl na konci 16. století, v roce 1592, kdy Melchior z Redernu udělil cechovní artikuly kovářům, zámečnickům a modelářům.(2) Vůdčí roli v cechu hráli kováři. Ačkoliv kovářské řemeslo prošlo v Čechách rovněž silným procesem specializace, museli kováři na Frýdlantsku, a zejména pak na venkově, ovládat nejrozmanitější kovodělné práce. Kováři byli pro hospodářství v oblasti nepostradatelní, neboť vyráběli předměty a nástroje, které používala všechna ostatní řemesla. Kováři zhotovovali veškeré zemědělské nářadí, od motyk, rýčů, srpů a sekyr až po složitá rádlá. Při své profesi se dostávali do kontaktu se spoustou lidí. Často kovali koně sedlákům, či pracovali na zakázkách pro vrchnost, čímž se zvyšovala jejich prestiž mezi ostatními obyvateli. Na venkově měli proto výsadní postavení. Z kovářského řemesla se pod vlivem specializace vyčlenili zámečníci. Zaměřovali se především na jemnější práci. Vyráběli panty ke dveřím, kliky nebo zámky a klíče. Velice blízkým oborem kovářů a zámečnicků pak byli koláři. Vzhledem k tomu, že se na frýdlantském panství nenacházelo příliš mnoho povozů a kočárů, byl jejich počet v oblasti značně omezen. Je téměř jisté, že působnost cechu nemohla být zaměřena pouze na území města, ale že cech sdružoval kovodělné řemeslníky z širokého okolí Frýdlantu.

S ohledem na chybějící prameny nemůžeme bohužel odhadnout, kolik členů cech měl. Neznáme ani počet kovářů, zámečnicků a kolářů, kteří odešli z Frýdlantska po vydání Obnoveného zřízení zemského v roce 1627. Když v roce 1634 odkoupil Matyáš Gallas panství ve frýdlantském výběžku, vedlo ve městě svoji živnost 5 kovářů, jeden zámečnický a jeden hřebíčník

(Nadler). Po roce 1651 zůstali ve městě pouze kováři Andreas Friedrich a Hans Kischner a Georg Bredtschneider, kteří přijali katolickou víru. Před šířící se rekatolizací utekli ostatní kováři do Lužice. Blasius Treuring se s manželkou a třemi dětmi usadil blízko za hranicemi ve vsi Deutsch-Ossig, rodina Christopha Brochse si zařídila živnost v Oberweigsdorfu a hřebíčník Hans Meckel zamířil do Zhořelce. Do Lužice se vydala v roce 1651 i vdova po kováři Gebauerovi, Uršula, která odjela i s dětmi do Zhořelce, ale po třech letech se všichni vrátili zpět do Frýdlantu.(3)

O velice silném prestižním postavení kovářů mezi venkovským obyvatelstvem svědčí i události z konce sedmdesátých a počátku osmdesátých let 17. století, kdy se do čela poddanského hnutí na Frýdlansku postavil Ondřej (Andreas) Stelzig, kovář z Řasnice. Nemáme doklady o tom, zda tento charismatický mluvčí utiskovaného lidu byl určitě členem frýdlantského cechu. Nicméně rozsáhlá pomoc, jakou mu ve frýdlantském vězení poskytovali městští radní, svědčí o velice výjimečném postavení tohoto kováře.(4)

Na rozvoj kovářského řemesla příznivě působila vlna technizace českého průmyslu a zemědělství v 18. století. Větší poptávka po kovovém zboží poskytovala dostatek výrobních příležitostí. Zvýšení odbytu výrobků a vysoké množství zakázek umožnilo, aby se rozšířil počet členů cechu. Na přelomu 18. a 19. století přicházejí na frýdlantské panství řemeslníci i ze vzdálených oblastí. V roce 1780 byl například přijat do cechu Franz Rossel, kovář z Prahy. Z Chrastavy přišli v poslední čtvrtině 18. století na Frýdlantsko kováři Ambros Ebermann, Franz Herzog a zámečník Valentin Richter. Z České Lípy přišel roku 1813 kovář Anton Pohl. Vedle kovářů přicházeli i další kovodělní řemeslníci. V roce 1811 se stal členem cechu August Scheibler, kolář z Českého Brodu a roku 1814 českodubský zámečník Josef Ressler.(5)

Kovodělná řemesla se tedy na počátku 19. století úspěšně rozvíjela. S největší pravděpodobností se rozšířila členská základna a kapacita produkce cechu, o tom nám však bohužel chybí jakékoliv údaje. Máme k dispozici pouze jedinou informaci o počtu členů kovodělného cechu. V roce 1794 tvořilo cech 15 členů.(6) Oproti jiným cechovním organizacím ve Frýdlantu tak mělo sdružení kovářů, zámečníků a kolářů velice úzkou členskou základnu, která se ale na počátku 19. století postupně rozšiřovala.

Poznámky:

- 1) *Winter, Dějiny řemesel a obchodu, str. 456 – 458*
- 2) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, kart. 16, privilegium 1592*
- 3) *Pazderová, str. 108 – 130; Pohl, str. 56 – 68*
- 4) *Anděl, Poddanská hnutí*
- 5) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, kart. 31, listiny cechu*
- 6) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 69, kart. 15, Tabella*

5.6. Cech truhlářů, bednářů, tesařů, sklenářů a řezbářů

V první čtvrtině 17. století se na půdě Frýdlantu utvořil cech sdružující rozmanité řemeslné obory. Základ cechu tvořila dřevoobráběcí řemesla, v první řadě bednáři, dále pak truhláři, tesaři a soustružníci dřeva. Členy tohoto sdružení však byli také sklenáři nebo košíkáři. Cechovní statuta obdrželi zástupci těchto řemesel 26. července 1617 od Kryštofa z Redernu.⁽¹⁾ Ačkoliv o struktuře cechu nemáme žádné konkrétní informace, je pravděpodobné, že působnost organizace byla rozšířena i na vsi v okolí Frýdlantu, neboť na území samotného města byl počet uvedených řemeslníků velice nízký.

Ve 30. letech 17. století pracovali ve Frýdlantu 3 bednáři (Binder), truhlář (Tischler), tesař (Zimmermann) a sklenář (Glaser).⁽²⁾ V roce 1638 však téměř všichni opustili město a usadili se v Lužici. Bednáři Christoph Scheler a Christoph Schmidt a sklenář Georg Scholze našli nový domov na frýdlantsko-lužickém pomezí, v Závidově. Osmatřicetiletý tesař Michel Neumann odešel s manželkou a dvěma dcerami do Dornhennersdorfu. O osudech truhláře Martina Rittera, který rovněž odešel z Frýdlantu, nemáme žádné zprávy. Ve Frýdlantu tak zůstal po roce 1651 pouze jediný městský člen cechu, jedenapadesátiletý bednář Andreas Krolm. Členská základna cechu byla odchody svých mistrů na počátku 50. let 17. století značně oslabena. Nevíme, za jak dlouho se podařilo cechu doplnit svůj stav na určený počet řemeslníků, ani zda tito noví mistři přišli ze vzdálených oblastí či vsí na Frýdlantsku nebo zda se příležitosti chopili frýdlantští tovaryši a nádeníci.

Početní stav cechu v polovině 18. století činil 7 městských mistrů. Na půdě Frýdlantu provozovali své řemeslo 2 bednáři, 2 tesaři a po jednom truhlář, sklenář a řezbář.(3) Kromě těchto mistrů nacházíme ještě na venkově jednoho bednáře v Mníšku a jednoho truhláře ve Větrově.(4) Bednář byl rovněž v Srbské, ale protože tato ves leží mnohem blíže k Novému Městu než Frýdlantu, dá se spíše předpokládat, že tento řemeslný mistr k frýdlantskému cechu nepatřil. Reálný počet členů cechu ve Frýdlantu k roku 1757 byl tedy zřejmě 9 řemeslníků.(3)

Z účetních záznamů(5) se dovídáme, že mistři při vstupu do cechu platili jako tzv. Meisterrechtsgebühr 6 zlatých. Výjimku tvořili jen synové cechovních mistrů, kteří platili o 2 zlatky méně. V roce 1791 tak Anton Adler a bratři Karl a Wenzel Kriegerové odevzdali do cechovní pokladny každý čtyři zlaté. Všichni mistři platili rovněž roční účastnický poplatek ve výši 6 krejcarů. Jako u ostatních cechů ve Frýdlantu měla i organizace dřevozpracujících řemeslníků povinnost starat se o své členy. Některým členům tak cech hradil drahé léčebné výlohy. V roce 1781 vydal cech jednu zlatku a 48 krejcarů jako almužnu pro nemocného mistra a 45 krejcarů na léky pro nemocného tovaryše.(6) Následujícího roku zaplatil cech jeden zlatý a 15 krejcarů za dopravu nemocného tovaryše do špitálu. Ve stejném roce poskytla organizace 2 zlaté a 45 krejcarů jako almužnu pro chudobinec.(7)

Poválečná konjunktura v 80. a 90. letech 18. století spojená s růstem poptávky po řemeslných výrobcích se projevila i na stavu dřevozpracujících řemesel ve Frýdlantu. Cech tvořilo v roce 1781 již 12 mistrů. Roku 1790, o necelých 10 let později, stoupl počet členů na devatenáct. Noví mistři se začali usazovat zejména na venkově. V roce 1794 se tak členy cechu stali Anton Ressler z Libverdy a Aton Jäger z Neubersorfu. Členská základna cechu se rozšiřovala dál i na počátku 19. století a v roce 1821 tvořili cech už 24 řemeslníci.(8)

Poznámky:

- 1) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 60, kart. 16, statuta cechu 1617*
- 2) *Pazderová, str. 108 – 130; Pohl, str. 56 – 68*
- 3) *Tereziánský katastr, str. 79*
- 4) *Tereziánský katastr, str. 79 – 81*
- 5) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv. č. 108, kart. 24, bilance cechu 1789 – 1824*
- 6) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 108, kart. 24, bilance cechu 1781*

- 7) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 108, kart. 24, bilance cechu 1782*
8) *SOkA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 108, kart. 24, bilance cechu 1781, 1790, 1794, 1821*

5.7. Cech mlynářů (Mühler)

Miller

Organizovaný cech mlynářů patřil logicky mezi cechy, jejichž působnost přesahovala rámec města a byla rozšířena na celé panství. Nejedná se tedy v pravém slova smyslu o městský cech, nýbrž o organizaci, která měla ve Frýdlantu své centrum a sjednocovala mlynáře z celého panství. O mlynářích by se dalo říci, že jsou tradičním českým řemeslem. Již odedávna vznikaly na březích českých řek a potoků mlýny. Frýdlantský výběžek nabízel pro mlynářskou živnost nadmíru vhodné podmínky, neboť z úbočí Jizerských hor protékal panstvím dostatek dravých potoků a říček.

Mlynářské řemeslo bylo ovšem velice náročné a vyžadovalo od řemeslníků všestrannou zručnost. Svědčí o tom i náročnost mistrovského kusu, který byl mlynářům ukládán. Podmínkou pro získání mistrovství bylo, aby budoucí mistr byl schopen mlýn kompletně zkonstruovat a uvést do provozu. Řemeslník tak musel ovládat i znalosti jiných řemeslných oborů, neboť potřeboval vyrobit kola, hřídele, vytvarovat mlýnské kameny a zbudovat mlýnici. Zároveň se mlynáři museli vyznat i ve stavbách vodních zařízení, jako například jezů, mostů, papíren či vodáren. Do kompetence mlynářského řemesla patřila i stavba valch a valchování sukna a kůží. Správou valchy tak byli velice často pověřováni právě mlynáři. Mlynáři museli prokazovat také určité vodohospodářské znalosti, v jejich kvalifikaci bylo obsaženo i odvodňování hospodářských ploch a sklepů, zavlažování polí, stavba studní či úprava říčních koryt.(1)

Mlýny se navzájem lišily velikostí, konstrukcí a účelem. Nejmenším mlýnská zařízení byly tzv. mlýnky, mlýnce (Mühlichen), ve středních Čechách také nazývané škrtnice či škrťáky. jednalo se o nízkokapacitní mlýnky, které si mnohdy zřizovali sami pekaři, a které sloužili jen velice úzké klientele. Větší mlýny se rozlišovaly podle své výrobní kapacity na mlýny s jednou, dvěma či třemi mlýnskými stolicemi, tzv. slupěmi (Gänge).(2)

Na území Čech nebyl vznik autonomních mlynářských cechů do 16. století pravidlem. Mlynáři se zpravidla přidružovali k cechu pekařů. Na Frýdlantsku je existence jakéhokoliv samostatného mlynářského sdružení před polovinou 16. století zcela vyloučena, neboť většina

mlýnářů byla najímána vrchností na správu mlýna, a byla tak v přímém poddanském vztahu. První zmínku o mlynářském cechu na frýdlantském panství máme z roku 1701(3) a tento rok je možné považovat také za pravděpodobné datum založení cechu.

Provozování mlýnů na Frýdlantsku má však daleko větší tradici. Již ve třicátých letech 17. století máme doloženu existenci nejméně dvaceti mlýnských zařízení na potocích a říčkách frýdlantského výběžku.(4) Mlynáři se rozlišovali různým sociálním postavením a mírou závislosti na vrchnosti do dvou kategorií. Nižší postavení měli mlynáři najímání vrchností na spravování vrchnostenského mlýna na tzv. „službu náchlební“. Tito „služební“ mistři (Möller) v podstatě pracovali za mzdu v služebním poměru. V roce 1631 se nacházely tzv. vrchnostenské (herrschaftliche) mlýny ve Frýdlantu, Předlancích (Pridlanz), Luhu (Mildenau) a v Mníšku (Einsiedel). Vedle těchto zařízení se nacházelo na panství také 16 dědičných (erbliche) mlýnů. Majiteli těchto mlýnů byli tzv. svobodní mlynáři (Mühler). Čtyři mlýny patřily rychtářům v Dolní Řasnici (Rückersdorfu), Horní Řasnici (Bärnsdorf), Jindřichovicích (Heinersdorf) a Ludvíkově (Lusdorf). Kromě mlýnů v soukromém vlastnictví patřily mezi dědičné i obecní mlýn v Novém Městě (Neustadt) a zámecký mlýn nad Frýdlantem.

Ve zprávě J. Helbiga se dočítáme, že kromě již zmíněného zámeckého mlýnu nad Frýdlantem se přímo ve městě nacházely v roce 1631 dva mlýny, jeden o osmi, druhý o dvou slupích. Oba údajně spravoval jeden mlynář.(5) Ihned po přečtení těchto řádků nás ovšem musí něco zarazit. Je atypické, aby se mezi obilnými mlýny objevoval mlýn s osmi mlýnskými stolicemi, neboť běžně měly obilné mlýny v Čechách jednu až tři mlýnské stolice. Dalším zarážejícím faktem je, že na počátku 18. století, v roce 1701, nacházíme zmínku pouze o jednom mlýnu na území města. Tato zdánlivá absence by se snad dala vysvětlit tím, že jeden z mlýnů byl zničen či opuštěn a v průběhu let zchátral. S ohledem na to, že oba údajné frýdlantské mlýny patřily jedné vrchnosti, se jeví tato hypotéza jako velice nereálná. Nabízí se však jednodušší vysvětlení. Jak už bylo uvedeno, do kompetence mlynářů patřily mimo jiné i valchy, německy Walkmühle. Jak napovídá německý název, byly valchy na základě konstrukční podobnosti dávány do souvislosti s obilnými mlýny. Fakt, že valcha může být někdy považována, především v německy mluvící oblasti, za mlýnský stroj nebo zařízení, se projevil v podrobné zprávě J. Helbiga. Zdá se více než pravděpodobné, že onen mlýn s osmi slupěmi je vlastně valcha s osmi palicemi, kterou společně s panským mlýnem obhospodařoval jeden, vrchností najatý, mlynářský mistr.

Valchy sloužily k mechanickému zpracování vlněných tkanin. Hrubé sukno se nejdříve ponořilo do vody, kterou nasáklo a došlo tak ke zhutnění vláken. Dřevěnými kladivy či palicemi se pak sukno roztlouklo, tkanina zplstnatěla a její povrch se urovnal. Správci valchy měli mezi soukeníky výsadní postavení, jak to vyplývá ze soukenických artikulů z roku 1620. Píše se v nich: „Kdo by napadl či urazil milostivého (gnädigen) valcháře, dostaví se před vrchnost a valcháři vyplatí 8 krejcarů z každého postavu sukna.“(6)

K výrazné obměně personální základny mlynářského živnosti na území Frýdlantska zřejmě došlo na začátku padesátých let 17. století, po ukončení třicetileté války. V roce 1651 pracovalo na frýdlantském panství 34 mlýnů.(7) Mezi nimi bylo osm menších mlýnků. Velké mlýny patřily vrchnosti. Tak například Gallasům patřil mlýn se čtyřmi stolicemi ve Frýdlantu a mlýny o dvou slupích v Mníšku a Předlancích. V Poustce (Wustung) stál mlýn opatřený třemi mlýnskými stolicemi, který patřil hraběnce Lamottové. Na frýdlantském panství v této době působilo již 19 svobodných mlynářů, ostatní pracovali na základě nájemních smluv nebo za plat na vrchnostenských mlýnech. Zajímavou výjimkou byl pouze pětatřicetiletý Michael Anderss, který hospodařil ve mlýně hraběnky Lamottové v Poustce (Wustung) jako svobodný mlynář.(8) Velké množství vrchnostenských mlynářů se hlásilo k protestantskému vyznání. U většiny z nich je v Soupisu z roku 1651 uvedeno, že pochází z Lužice. Tento fakt má pro nás dva významy. Za prvé se zdá, že i v případě mlynářského řemesla na Frýdlantsku stáli u jeho zrodu odborní řemeslníci z lužických měst, stejně jako tomu bylo u zřejmě u prvních soukeníků a tkalců. Za druhé je logické, že většina nesvobodných mlynářů byla nucena před postupující rekatolizací odejít zpět do Lužice.

V průběhu druhé poloviny 17. století došlo patrně k mohutným změnám v majetkovém vlastnictví mlýnů a sociálním postavení většiny mlynářů. Z nesvobodných mlynářů se zřejmě stávají svobodní živnostníci. Společné schůzky a porady mlynářů z Frýdlantska se konaly zřejmě již v druhé polovině 17.století, k založení cechu však došlo nejspíš až na začátku 18. století. První jasnou zprávu o organizovaném cechovním sdružení mlynářů máme z roku 1701. Na dochovaném členském seznamu, patrně zakladatelů cechu, nacházíme 38 jmen.(9) K dramatickým změnám v počtu cechovních mistrů samozřejmě v průběhu let docházet nemohlo, protože mlynářská živnost je jedna z mála živností, která připoutává řemeslníka k jednomu místu. V roce 1754 tak cech tvořilo 46 mistrů(10) a na počátku 19. století, konkrétně roku 1801(11), jen o dva více. V roce 1722 se objevuje nový mlýn v Minkovicích (Münchendorf), jehož majitel

Gottfried Effenberg se stává členem cechu. Roku 1730 obdržel mistrovské osvědčení ve Frýdlantu Hans Christian Möller z „Nového Mlýna“ (in den neuen Mühl) a okolo roku 1734 si postavil nový mlýn u Boleslavi (Buntzendorf) Gottfried Hübner. Rozvětvená rodina Hübnerů ostatně patřila na území Frýdlantska k nejstarším a nejznámějším mlynářským rodům. V polovině 17. století působil například svobodný mlynář Hans Hübner v Novém Městě. Roku 1701 pak můžeme Hübnera nalézt v Luhu (Müldenau), v Předlancích (Pridlanz), ve Vsi (Wissa, dneš. Habartice) a v samotném frýdlantském mlýně.(12)

Rovněž mlynářský cech měl své šestičlenné představenstvo. O složení a obměnách cechovní rady se nám bohužel nezachovaly žádné doklady. Pouze u opisů privilegií z roku 1731 můžeme nalézt podpisy členů představenstva cechu. Víme tak, že toto představenstvo tvořili Michael Augten z Oldřichova (Ullersdorf), Johann Hübner, Daniel Andersch, Henrich Neumann, Andreas Appelt a Gottfried Ullrich.(13)

Dochované knihy cechovního hospodaření nám poskytují rovněž mnoho informací o finančním zázemí mlynářů či o jejich povinnostech vůči cechu. Při přijímání do cechu platili mistři 5 zlatých a 17 krejcarů. Ještě předtím ale musel mlynář zaplatit za udělení mistrovského práva. Ignatz Ressler a Anton Sommer zaplatili roku 1792 do cechovní pokladny za získání mistrovského osvědčení

4 zlaté a 15 krejcarů. Roční poplatek do cechovní pokladny činil na počátku 18. století většinou 7 krejcarů ročně, v druhé polovině století se pak tato částka zvýšila. V roce 1764 zaplatilo 16 mistrů po 26 krejcarech a 14 mistrů odvedlo cechu 15 krejcarů.(14)

Nedílnou složkou cechovního hospodaření byla i starost o vandrovní tovaryše. Na rozdíl od cechů jiných řemesel nenacházíme v účetních knihách frýdlantských mlynářů žádné výdaje na veřejně prospěšnou činnost nebo na charitativní účely, jak je to běžné například u soukeníků či tkalců. Vysvětlení je jednoduché. Cech sdružoval mlynáře z celého panství, tedy příslušníky jiných obcí. Nebyly tedy zainteresováni na podpoře veřejného života ve Frýdlantu do té míry jako jiné cechy.

Poznámky:

1) Winter, *Řemeslnictvo a živnosti*, str. 637

2) Winter, *Řemeslnictvo a živnosti*, str. 638 - 640

- 3) *SOka Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 163, kart. 33, mistrovská kniha*
- 4) *SOka Liberec, Collectanea I., str. 522*
- 5) „*In der Stadt (Friedland) sind 2 Mühlen, eine mit 8, die andere mit 2 Gängen, werden aber von einem Mühler versorgt, ...*“ - *SOka Liberec, Collectanea I., str. 522*
- 6) *SOka Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 123, kart. 26, soukenické artikuly 1620*
- 7) *Pazderová, str. 108 - 371*
- 8) „*Der Möller daselbst, so niemandt unterthänig ... seine Pachtung sich endet...*“ - *Pazderová, str. 263*
- 9) *SOka Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 163, kart. 33, mistrovská kniha*
- 10) *SOka Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 169, kart. 33, kvartální kniha*
- 11) *SOka Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 165, kart. 33, kniha hosp.*
- 12) *SOka Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 163, kart. 33, mistrovská kniha*
- 13) *SOka Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 167, kart. 33, opisy privilegií*
- 14) *SOka Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, inv.č. 165, kart. 33, kniha hosp.*

5.8. Cech pekařů (Bäcker)

Typickým městským výrobním oborem pokrývajícím výhradně spotřebu místního trhu bylo řemeslo pekařské. Jak už bylo řečeno, nemáme žádné prokazatelné informace o vztazích a organizovaném spojení frýdlantských pekařů s mlynáři, jako to bylo běžné v jiných městech. Můžeme se pouze domnívat, že dříve než si mlynáři frýdlantského panství založili svůj svrchovaný cech, měli své zastoupení v cechu pekařů. Jak uvádí ve svém díle Z. Winter byla obě řemesla příbuzná a vzájemně velice propojená.⁽¹⁾ V řadě případů obhospodařovali mlýny samotní pekaři, nebo naopak mlynáři vedli i pekařskou živnost.

V prvopočátcích své existence zásobovali pekaři městský trh veškerým druhem pečiva, pekli chléb, koláče, žemle, preclíky, housky a sladké pečivo k církevním svátkům. V jejich sortimentu se objevoval i perník. V době lucemburské pak prošlo pekařské řemeslo procesem specializace. Vedle pekařů zásobujících trh běžným pečivem, nacházíme v českých městech vyhraněné výrobce sladkého pečiva – mazanečníky a koláčníky. Ze skupiny výrobců pečiva se postupem času vyčlenili i perníkáři (Pfefferkuchler).

Frýdlantští pekaři obdrželi své cechovní artikuly v roce 1589 od bratrů Kryštofa a Melchiora z Redernu.⁽²⁾ Na základě stanov stáli v čele cechu dva volení starší. Jejich funkční období trvalo

jeden rok, a potom byli vystřídáni v úřadu jinou dvojicí. Mezi jejich pravomoci patřila i pravidelná kontrola výroby a kvality zboží. Podmínkou pro vstup do cechu byla bezúhonnost a „čistý“ původ kandidáta. Do cechu byli navíc přijímáni výhradně synové pekařských mistrů či manželé pekařských dcer. Cech přísně dohlížel na výrobu pečiva svých členů a uděloval zvláštní povolení některým mistrům. Vybraní pekaři tak například mohli péci pečivo i o svátcích, nebo jim byla uděleno právo na výrobu bílého pečiva. Kdo porušil taková nařízení a pekl bílý chléb bez zvláštního povolení, byl potrestán pokutou ve výši 6 grošů. Ve stanovách cechu nenacházíme žádnou zmínku o venkovských řemeslnících. Dovídáme se pouze, že členy cechu byli i pekaři z frýdlantského předměstí. Statuta obsahují i zmínku o zákazu dovážení pekařských výrobků na trh ze vzdálenějších míst, především pak ze Závidova. Artikuly tak poskytovaly cechu ochranu proti konkurenci a zároveň i chránily městský trh. Cech pekařů tak byl zřejmě v pravém slova smyslu městským cechem, jehož členy byli frýdlantští občané či řemeslníci z frýdlantského předměstí. Členská základna organizace byla zřejmě malá, jak to ostatně potvrzuje i omezený počet starších cechu. Hlavním účelem organizace pak byla ochrana městských výrobců před konkurenčními výrobky z blízkého i vzdáleného okolí města.

V roce 1638 máme doloženo ve Frýdlantu 10 pekařů a 2 perníkáře. Polovina mistrů se hlásila ke katolické víře, ostatní jsou v Soupisu poddaných vedeni jako „zapřísáhlí“ protestanti.⁽³⁾ Ještě roku 1638 odešli z Frýdlantu kvůli vyznání tři pekařské rodiny. Christoph Effenberg se usadil s manželkou a třemi dětmi v Schönbergu, stejně jako rodina Christopa Springholze. Posléze se obě rodiny odstěhovaly do Závidova. Další frýdlantský pekař, Hans Schneider, odešel s ženou a dětmi rovněž do Závidova, ale nepodařilo se mu založit si živnost, a proto v roce 1650 přestoupil s celou rodinou ke katolické víře a všichni se vrátili zpět do Frýdlantu. O tom, jaký tlak byl vyvíjen na nekatolické obyvatelstvo, svědčí i další vlna odchodů pekařských mistrů v roce 1651 do Lužice. Zámožný pekař Hans Alischer tak například zanechal ve Frýdlantu dobře zavedený obchod s pečivem a usadil se v Radgendorfu v Lužici. Město opustili i tři sourozenci, kteří se ve Frýdlantu živilí pekařstvím. Hans a Christoph Wenigerové odešli do Zhořelce, jejich starší bratr Bernhard se s manželkou, dcerou a matkou usadili v Trebusu.⁽⁴⁾

Počet pekařů ve městě se v průběhu let příliš nezměnil. I v polovině 17. století nacházíme ve městě stejné množství pekařských výrobců jako ve století předešlém. V roce 1757 pracovalo ve městě 8 pekařů a 2 perníkáři.⁽⁵⁾ Nevíme, zda se od poloviny 16. století nezměnil vztah městských a venkovských pekařů a zda frýdlantští mistři nepřijali do svého středu některé pekaře

z blízkého okolí města. Vše napovídá tomu, že pekařský cech byl po celou dobu své existence velice malou organizací, sdružující úzký okruh frýdlantských městských výrobců. Samotné sdružení nemělo na půdě města zřejmě velký politický vliv, ačkoliv jeho členy byli často majetní a vlivní občané. V roce 1651 byl členem městské rady pekař Mathes Kleßel.⁽⁶⁾ Tento úřad však patrně nezískal s pomocí pekařského cechu, ale především díky svým individuálním schopnostem.

Poznámky:

- 1) *Winter, Řemeslnictvo a živnosti, str. 637 – 640*
- 2) *SokA Liberec, Collectanea II., str. 93 – 95*
- 3) *Pazderová, str. 108 – 130*
- 4) *Pohl, str. 55 – 68*
- 5) *Tereziánský katastr, str. 79*
- 6) *Pazderová, str. 110*

5.9. Cech řezníků (Fleischer)

Řezníci byli tradičním potravinářským oborem českých měst. Z. Winterem jsou dokonce označováni za přední městské řemeslo, neboť zásobovali město nejnutnější potravinou.⁽¹⁾ Řezníci patřili rovněž k nejbohatším řemeslům na půdě královských měst a jejich obrat mnohdy několikrát převyšoval zisky jiných řemeslných odvětví. Pozice řezníků v poddanských městech však byla o mnoho těžší, protože museli čelit konkurenci venkovských výrobců. Řezníci v poddanských městech tak neměli ani možnost se specializovat na určitý druh řeznické činnosti. Aby se uživil, museli ovládat všechny základní znalosti a dovednosti svého řemesla. Poráželi a rozsekávali velký i drobný dobytek, udili masné výrobky a často i obchodovali s dobytkem.

Frýdlantští řezníci obdrželi cechovní privilegia v roce 1551 od Kryštofa z Redernu, tedy v posledním roce vlády Biberštejnů na Frýdlantu.⁽²⁾ Primárním cílem cechovních statut bylo zamezení přístupu konkurenčních venkovských řezníků na městský trh, či alespoň omezení jejich odbytu. Jakékoliv sloučení městských řeznických mistrů s venkovskými, jako jsme to poznali u jiných frýdlantských sdružení, bylo nejspíš vyloučeno.

V Soupisu poddaných z roku 1651 i z Pohlova seznamu exulantů vyplývá, že řezníci se rozlišovali na dvě kategorie, Fleischer a Fleischhacker (Fleischhauer).(3) Po nahlédnutí do německo – českého slovníku zjistíme, že se jedná o dva synonymní výrazy pro jednu řemeslnou profesi. Nikde nenajdeme ani zmínku o jakémkoliv odlišování městských řezníků. Nejedná se patrně o rozdíly v kvalifikaci či v pracovních postupech, ale pouze o společenské označení. Všichni řezníci označení jako Fleischer byli totiž přímo frýdlantskými občany (Bürger), zatímco Fleischhacker nosili pouze statut spoluobčanů (Mitbürger).(4) V roce 1638 mělo ve Frýdlantu živnost 10 řezníků, 6 z nich se označovalo jako Fleischer a 4 jako Fleischhacker. Cech řezníků byl zřejmě jediným frýdlantským cechem, na kterém se obrovská vlna odchodů do exilu v roce 1651 téměř neprojevila. Ačkoliv drtivá většina řezníků má u svého jména v Soupisu poddaných uvedené znaménko minus, což znamená „bez naděje na změnu víry“, do zahraničí odešli pouze dvě řeznické rodiny.(5) Martin Herzog (Fleischer) odešel v roce 1638 do Schönbergu se svou manželkou, která se po jeho smrti usadila v Bernstadtu. Druhý řezník, Georg Mohaubt, se přes Závidov dostal až do Weigsdorfu, kde se s ženou a dcerou usadili. Jeho dům a dvůr odkoupil za 100 zlatých jeho frýdlantský příbuzný Christoph Mohaubt.(6) Členská základna cechu tak zůstala po roce 1651 téměř neomezená. Prázdné místo vzniklé odchodem dvou mistrů zřejmě zaplnili frýdlantští tovaryši. Z roku 1654 máme zprávu, že řeznický tovaryš Hans Rössler zakoupil masný krám po Georgu Mohauptovi za 80 zlatých.(7)

Třicetiletá válka znamenala pro řezníky ve Frýdlantu určité obrovské snížení obratu. Na panství, které bylo několikrát vyrabováno válčícími vojsky, bylo velice těžké obstarat dostatek dobytka a čerstvého masa. Mnozí z řezníků však i přesto disponovali značnými majetkovými a finančními prostředky. Například řezník Hans Stracke koupil 3. dubna 1653 za 60 zlatých pole a louky po bohatém frýdlantském pekaři Hansi Alischerovi.(8)

Postupem času se frýdlantským řezníkům zřejmě podařilo výrobu venkovských řezníků nejen omezit, ale přímo zlikvidovat. V roce 1757 se nacházelo na půdě města 10 masných krámů.(9) V přilehlých vesnicích okolo Frýdlantu pak pracovali pouze dva venkovští řezníci, jeden v Hejnicích a druhý v Habarticích, tedy v osadách značně vzdálených od města. Frýdlantští řezníci tak zásobovali celou severní, střední a jižní část frýdlantského panství. Pouze východní část panství obhospodařovali v té době tři novoměstští řezníci. Počet řeznických mistrů v cechu byl stanoven tak, aby zvládli zásobovat usedlosti ve frýdlantském výběžku a aby jejich živnost prosperovala. Na konci 18. století se pak začala zřejmě zvětšovat kapacita odbytu masných

výrobků na Frýdlantsku, protože na přelomu 18. a 19. století se zvýšil i počet členů cechu na 14 řeznických mistrů.(10)

Poznámky:

- 1) Winter, *Řemeslnictvo a živnosti*, str. 652 – 653
- 2) SOKA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, kart. 16, *privilegia cechu řezníků*
- 3) Pazderová, str. 108 – 130; Pohl, str. 55 – 68
- 4) *tamtéž*
- 5) *tamtéž*
- 6) Pohl, str. 61
- 7) *tamtéž*
- 8) Pohl, str. 51
- 9) Tereziánský katastr, str. 79 – 81
- 10) SOKA Liberec-Machnín, MÚ Frýdlant, kart. 15, *Tabella – Fleischer 1798–1803*

5.10. Frýdlantští hrnčíři

Kromě řemeslníků organizovaných v již uvedených ceších se na půdě Frýdlantu nacházelo mnoho dalších profesí. Tradičně důležité místo mezi frýdlantskými řemeslníky zaujímali například provazníci (Seiler, též Sailer). V 50. letech 17. století byl provazník Christoph Heintze členem městské rady, společně s jirchárem (Weißgärber) Lorenzem Bittnerem či řemenářem (Riehmer) Georgem Dreßlerem.(1) Ve Frýdlantu úspěšně vedli svou živnost po staletí také mydláři (Seifensieder), puškaři (Büchsenmacher), zlatníci (Goldschmiede) či sedláři (Sattler). Velice rozšířeným řemeslným oborem ve Frýdlantu bylo rovněž hrnčířství. Při svém studiu pramenů ve frýdlantském fondu jsem však nenalezl sebemenší zmínku o cechovních stanovách či organizaci hrnčířů ve Frýdlantu. Poměrně vysoký počet hrnčířských řemeslníků však určitě umožňoval založení nějakého sdružení výrobců. Na existenci určitého spolku těchto řemeslníků poukazují zmínky v Pohlových seznamech exulantů.(2) Například u hrnčíře Michela Schütze se uvádí, že jeho mistrovské právo, stejně jako dům, odkoupil 5. července 1652 za 85 zlatých

Zacharias Brettschneider. Stejně tak u jiného hrnčíře Michela Riemera se píše, že jeho dům, dvůr, pole a mistrovské právo byly 11. srpna 1651 prodány hrnčíři Christophu Köhlerovi za 77 zlatých.⁽³⁾ Tyto dílčí informace o zakupování práva na provozování hrnčířské živnosti mohou naznačovat, že ve Frýdlantu opravdu fungoval nějaký spolek hrnčířských výrobců, který rozhodoval o vstupu nových výrobců na pole městské výroby. Nemusel to být ani v pravém smyslu slova cech, ale například určité volnější sdružení hrnčířských řemeslníků. Zrovna tak však tyto údaje mohou znamenat, že nad městskou hrnčířskou produkcí drželi dohled vrchnostenská či městská úředníci, v jejichž kompetenci bylo i povolování hrnčířské živnosti novým mistrům. Bez jasných důkazů se nám dnes sotva podaří tuto záhadu rozluštit, ale přinejmenším nás tyto údaje nutí brát možnost existence hrnčířského sdružení ve Frýdlantu v úvahu.

Poznámky:

- 1) Pazderová, str. 109
- 2) Pohl, str. 55 – 68
- 3) Pohl, str. 64, 66

6. Struktura řemeslné výroby ve Frýdlantu

Přiblížili jsme si, jak se vyvíjely řemeslné cechy na půdě Frýdlantu v 16. až 18. století. Nyní se zaměříme na strukturu a charakter samotné městské řemeslné malovýroby. Budeme se snažit vypátrat, jaký vliv měla řemeslná výroba na utváření městské společnosti, jakou pozici měli řemeslníci v sociálně-ekonomickém rozvrstvení a do jaké míry určovala řemesla charakter celého města. Údaje, které zjistíme, se pokusíme statisticky vyhodnotit, abychom dospěli k objektivním závěrům.

Nedostatek pramenů, které by podrobně charakterizovaly stav řemeslné výroby ve Frýdlantu k určitému období, nám dovoluje stanovit si pouze dva časové body, pro které máme velice přesné popisy profesní skladby měšťanů. Jsou to roky 1651 a 1757, kdy bylo prováděno na území Čech sčítání poddaných. Naším cílem tedy nebude vytvoření osy vývoje řemeslné výroby na základě většího množství zjištěných údajů, ale stanovení poměru profesní skladby frýdlantských měšťanů.

Do našeho výzkumu vstupuje ještě další faktor. Musíme si uvědomit, že stav řemesla ve městě ve zkoumaném období byl značně ovlivněn emigrací mnoha řemeslníků již ve třicátých letech 17. století. Ačkoliv po jejich odchodu začali provozovat živnost noví výrobci, nedá se předpokládat, že by došlo k úplnému obnovení řemeslné struktury města. Závěry, ke kterým dospějeme u roku 1651, bychom tedy neměli považovat za objektivní obraz řemeslné skladby Frýdlantu a nemůžeme je ani v plné míře srovnávat s údaji z roku 1757. To však neznamená, že jsou bezcenné, neboť vypovídají o době, která měla pro další rozvoj města a jeho výroby zásadní význam.

Abychom zjistili hospodářský charakter města, musíme stanovit k danému časovému bodu počet všech právoplatných občanů (Bürger), resp. spoluobčanů (Mitbürger), ve městě a určit jejich profesi. V roce 1651, jak zjišťujeme podle Soupisu poddaných (1), žilo na území města 188 právoplatných měšťanů, z nichž 137 se živilo řemeslem. Řemeslníci tedy tvořili bezmála tři čtvrtiny městského obyvatelstva Frýdlantu. Kromě již zmíněných řemeslníků nacházíme na půdě

města 9 vdov (Wittib), u nichž není uvedena žádná živnost, 10 nádeníků (Taglöhner), 6 městských zaměstnanců a 26 měšťanů bez bližšího uvedení profese. (viz. tab. III.)

Tab. III.: Podíl řemeslníků na struktuře města v roce 1651. (2)

řemeslníci	137	= 72,8 %
nádeníci	10	= 5,3 %
vdovy	9	= 4,9 %
městští zaměstnanci	6	= 3,2 %
bez určení	26	= 13,8 %
celkem občanů	188	= 100 %

V profesní skladbě frýdlantských řemeslníků v polovině 17. století zaujímalí dominantní postavení soukeníci. Soukeničtí řemeslníci tvořili téměř jednu třetinu všech řemeslníků ve městě. Početní převaha tohoto řemeslného odvětví souvisela s exportním charakterem frýdlantské soukenické výroby a s možností větších pracovních příležitostí. Na dalších místech v podílu na celkovém počtu řemeslníků ve městě se umístily tradiční městské obory zásobující svými výrobky místní trh – ševci, pekaři, krejčí a řezníci. Trochu překvapivý je poměrně vysoký počet 17 ševců. Když si uvědomíme, že Frýdlant měl v této době okolo 940 obyvatel, vycházelo by na jednoho ševce 55 lidí, což by asi na obživu všech obuvníků ve Frýdlantu nestačilo. Zdá se tedy, že frýdlantští ševci byli nuceni orientovat se i na poptávku na venkově. To je však pouze hypotéza. Celkový počet 28 řemeslných profesí svědčí o pestré a rozmanité výrobní struktuře města. (viz. tab. IV.)

Tab. IV.: Profesní skladba frýdlantských měšťanů k roku 1651.(3)

<u>profese</u>	<u>počet řemeslníků</u>	<u>podíl na celkovém počtu</u>
soukeníci	44	32,1 %
ševci	17	12,4 %
tkalci	12	8,8 %
pekaři	10	7,3 %
krejčí	9	6,6 %
řezníci	9	6,6 %
hrnčíři	8	5,8 %
kováři	4	2,9 %
provazníci	3	2,2 %
bednáři	2	1,5 %
perníkáři	2	1,5 %
postřihač, barvíř, punčochář, kloboučník, mlynář, rybář, zlatník, puškař, jirchář, sedlář, řemenář, tesař, papírník, mydlář, lazebník, krčmář a kuchař	po jednom	12,4 %
celkem: 28 profesí	137	100 %

Profesní skladba frýdlantských řemeslníků neprošla v průběhu jednoho století žádnými radikálními změnami a její stav v roce 1757 se příliš nelišil od situace v polovině 17. století. Silnou pozici si stále zachovávala textilní výroba, ale silně stoupl i význam spotřebních řemeslných odvětví, zejména oděvních. Zajímavé je, že v polovině 17. století, ačkoliv byla řemeslná základna města oslabena útoky exulantů, byl městský řemeslný trh pestřejší. V roce 1757 nacházíme ve Frýdlantu dokonce o dvě řemeslné profese méně. Z rozmanité škály městských řemesel se tak vytratili například puškaři. Tento fakt se dá vysvětlit nejsnáze tím, že tito odborníci na sestrojování palných zbraní, především mušket, přišli na panství s Albrechtem z Valdštejna, který jim mohl nabídnout dostatek zakázek. Ve Frýdlantu pracovali dva puškaři, bratři Hempelové, kteří v polovině 17. století odešli do Lužice.(4) Jejich živnost ve Frýdlantu zřejmě nikdo nepřevzal, protože v městě nemělo toto výrobní odvětví tradici. Dalšími řemeslníky, kteří ztratili svou pozici byli provazníci. V polovině 17. století patřili k uznávaným výrobcům, zasedali dokonce v městské radě. O sto let později se jejich počet snížil ze tří na jediného řemeslníka. Některé řemeslné obory prožívaly naopak v 18. století ve Frýdlantu období

rozkvětu. Největší rozšíření výrobní kapacity můžeme pozorovat u punčochářů, kteří v polovině 17. století stáli na okraji zájmu spotřebitelů, ale módní trend 18. století je vynesl na výsluní oděvních výrobců. Zatímco v roce 1651 působil v městě pouze jediný punčochář, o sto let později se stali pátým nejsilnějším řemeslem ve Frýdlantu. Stranou naší pozornosti nemůže zůstat ani rostoucí obchodní aktivita frýdlantských občanů. K roku 1757 působil ve městě 8 živnostníků, jejichž hlavním povoláním byl obchod. (viz. tab. V.)

Tab. V.: Profesní skladba frýdlantských měšťanů v roce 1757. (5)

<i>profese</i>	<i>počet řemeslníků</i>	<i>podíl na celkovém počtu</i>
soukeníci	40	22,7 %
ševci	20	11,4 %
tkalci	20	11,4 %
krejčí	19	10,8 %
punčocháři	14	8,0 %
řezníci	10	5,7 %
hrnčíři	9	5,1 %
pekaři	8	4,5 %
obchodníci	8	4,5 %
kováři	4	2,3 %
kramáři	3	1,8 %
postřihači, perníkáři, zámečníci, truhláři, bednáři a koláři	po 2	6,6 %
barvíř, jirchář, sedlář, řemenář, řezbář, provazník, mlynář, sklenář a mydlář	po jednom	5,2 %
celkem: 26 profesí	176	100 %

K tomu, abychom zjistili hlavní rysy městské řemeslné výroby ve Frýdlantu, použijeme rozdělení jednotlivých řemesel na výrobní skupiny podle J. Janáčka(6) , který rozdělil jednotlivá výrobní odvětví do skupin sdružujících příbuzná řemesla, resp. řemesla pracující s podobnými materiály.

Povaha řemeslné výroby Frýdlantu rovněž v průběhu let nedoznala žádných podstatných změn. Dominantním výrobním odvětvím, které také určovalo charakter města, byla textilní výroba. Ačkoliv v roce 1757 nebyla její převaha tak veliká jako v polovině 17. století, zůstávala dál nejpočetněji zastoupenou výrobní skupinou na půdě města. Mezi textilní výrobce patřili vedle soukeníků a tkalců také specialisté jako barvíři či postřihači sukna. Mimo textilní výroby se ovšem velmi úspěšně rozvíjely řemeslné obory orientující se na místní spotřebitelský trh. Zejména podíl oděvních řemeslníků na výrobní struktuře města stoupl o téměř 10 %. Ve Frýdlantu se v polovině 18. století vytvořila trojice odvětví se silnou členskou základnou. Krejčí, ševci a punčocháři tvořili padesátičlennou výrobní skupinu. Stabilní počet členů si zachovávala potravinářská řemesla sdružující pekaře, řezníky, perníkáře, mlynáře a rybáře. Kovodělná, dřevozpracující a kožedělná řemesla byla tvořena jednotlivými specialisty ve svém oboru, jako byli kovář a zámečník, resp. truhlář, bednář, tesař, kolář či jirchář, uzdař nebo řemenář. Nejmenší zastoupení pak mělo odvětví zpracovávající tuky, které bylo ve Frýdlantu reprezentováno pouze jedním mydlářem. Své tradiční místo ve výrobním spektru města pak mělo řemeslo zpracovávající zeminy, tzn. hrnčíři. (viz. tab. VI.)

Tab. VI.: Početní zastoupení a poměr mezi jednotlivými výrobními skupinami ve Frýdlantu.(7)

<u>řemesla</u>	<u>1651</u>	<u>1757</u>	<u>rozdíl</u>
textilní	58 výrobců (=42,4 %)	63 (=35,8 %)	- 6,6 %
oděvní	28 (=20,4 %)	53 (=30,1 %)	+ 9,7 %
potravinářská	23 (=16,8 %)	21 (=11,9 %)	- 4,9 %
zpracovávající zeminy	8 (=5,8 %)	10 (=5,7 %)	- 0,1 %
dřezozpracující	7 (=5,1 %)	8 (=4,5 %)	- 0,6 %
kovodělná	6 (=4,4 %)	6 (=3,4 %)	- 1,0 %
kožedělná	3 (=2,2 %)	3 (=1,7 %)	- 0,5 %
zpracovávající tuky	1 (=0,7 %)	1 (=0,6 %)	- 0,1 %
ostatní živnosti (obchodní, služby)	3 (=2,2 %)	11 (=6,3 %)	+ 4,1 %

Frýdlant byl, alespoň v 17. století, městem silně řemeslnickým, na jehož půdě se vytvořilo rozmanité spektrum řemeslné výroby. O silné řemeslné orientaci měšťanů vypovídá podíl řemeslníků mezi městským obyvatelstvem. Vysoce rozvinutá textilní výroba navíc dodávala Frýdlantu charakter exportního města. V průběhu druhé poloviny 17. a počátku 18. století však došlo k výrazné proměně rysů města. Frýdlantská textilní výroba postupně ztrácí svou vývozní schopnost a v důsledku přerušení kontaktů s lužickými trhy a surovinovými zdroji a díky růstu nového hospodářského konkurenta v podobě liberecké výroby vyklízí pozice na vzdálenějších trzích. Do popředí řemeslné výroby ve Frýdlantu se dostávají spotřební odvětví, která díky rozšiřujícímu se místnímu trhu zvětšila své výrobní možnosti. Město tak v 18. století stále více dostává ráz řemeslnicko-zemědělského města.

Poznámky:

- 1) *Pazderová, str.108 – 130*
- 2) *tamtéž*
- 3) *tamtéž*
- 4) *Pohl, str. 55 – 68*
- 5) *Tereziánský katastr, str. 79*
- 6) *Janáček, Řemeslná výroba. str. 210 – 211*
- 7) *Pazderová, str. 108 – 130; Pohl, str. 55 - 68*

Závěr

Na území města Frýdlantu v Čechách vzniklo devět cechovních organizací. O třech z nich můžeme tvrdit, že se jednalo o cechy v pravém smyslu slova městské, jejichž členskou základnu tvořili výhradně frýdlantští řemeslníci. Tyto organizace zaměřené v první řadě na ochranu vlastní produkce před konkurenčními výrobci z venkova si založili soukeníci, řezníci a pekaři. Cech frýdlantských tkalců byl rovněž omezen na území města, ale v průběhu své existence postupně ztrácel svou autonomii. Fungoval v podstatě jen jako formální organizace, protože rozsah a kapacita jeho výroby byly diktovány nákladnickými firmami. V 18. století se tkalci nedokázali ubránit růstu venkovské produkce a jejich cech postupně ztrácel na významu. Z ostatních řemeslných cechů mlynářů, kovářů, truhlářů, krejčí a ševců se vyvinuly „nadměstské“ organizace, které vedle městských mistrů sdružovaly i venkovské výrobce. V mnohých z nich dosáhli venkovští řemeslníci dokonce početní většiny, ale i přesto si rozhodující roli v jednotlivých sdruženích zachovali městští řemeslníci.

Většina cechů ve Frýdlantu vznikla v 16. století. Nejstarší cechovní organizaci na půdě města založili v roce 1441 frýdlantští soukeníci. U všech cechů se vyvinula podobná struktura i cechovní správa. Pro řemeslníky nepředstavovaly cechy pouze hospodářské sdružení, ale měly i důležitou úlohu společenskou a sociální. V případě nemoci či nouze řemeslník věděl, že se o něho organizace postará.

Cechy rozhodujícím způsobem utvářely charakter města. V době před třicetiletou válkou měl Frýdlant výhradně řemeslný ráz, patřil dokonce mezi jedny z mála českých exportních měst. Na vývoz svých produktů na vzdálenější trhy se orientovala textilní řemesla, především soukeníci. Textilní výroba také představovala početně nejsilnější výrobní odvětví ve Frýdlantu. V polovině 18. století se jí početně začala blížit oděvní a potravinářská řemesla. Většina frýdlantských cechů se orientovala na zásobování městských spotřebitelů (pekaři, krejčí) nebo na odbyt výrobků na místním trhu v rámci panství (řezníci, kováři, truhláři, hrnčíři). Pouze textilní obory dokázaly svými výrobky proniknout na cizí trhy. Jedinou hospodářsky silnou organizaci si dokázali vybudovat soukeníci. Zatímco ostatní cechy fungovaly pouze jako určitá volná sdružení suverénních živnostníků, frýdlantský soukenický cech dokázal jako jediný akumulovat kapitál a nashromážděné finanční prostředky investovat do výrobního zařízení.

Seznam příloh:

Mapa č. 1: Rozsah členské základny cechu krejčí ve Frýdlantu v letech 1799 – 1820

Příloha č. 1: strana z knihy hosp. cechu soukeníků

Příloha č. 2: titulní strana generálních cechovních artikulů

Příloha č. 3: fotografie okenních vitráží z radnice ve Frýdlantu

Soupis tabulek a grafů:

Tabulky:

tab. I.: str. 40 -Frýdlantští obchodníci se sukem na konci 16. století

tab. II.: str. 53 -Vývoz plátna společnosti Viatis & Peller ze severních Čech v roce 1682

tab. III.: str. 78 -Podíl řemeslníků na struktuře města v roce 1651

tab. IV.: str. 79 -Profesní skladba frýdlantských měšťanů k roku 1651

tab. V.: str. 80 -Profesní skladba frýdlantských měšťanů k roku 1757

tab. VI.: str. 82 -Početní zastoupení a poměr mezi jednotlivými výrobními skupinami

Graf: str. 44 –Majetková bilance soukenického cechu v letech 1566 – 1700

Seznam zkratek:

č	- číslo
dipl. práce	- diplomová práce
hist.	- historický
hosp.	- hospodaření
inv. č.	- inventární číslo
kart.	- karton
MÚ	- Městský úřad
resp.	- respektive
rkp.	- rukopis
SOkA	- Státní okresní archiv
str.	- strana
tzv.	- tak zvaný

Soupis použitých pramenů a literatury:

Archivní materiál:

Státní okresní archiv v Liberci, pobočka Machnín, fond MÚ Frýdlant:

- inv. č. 69, kart. 15, Tabella
- kart. 16, privilegia
- inv. č. 73, kart. 21, opisy privilegií
- inv. č. 82, kart. 21, Rechnungsbuch 1786 – 1810
- inv. č. 85, kart. 21, matrika cechu 1790 – 1812
- inv. č. 94, kart. 23, Meisterbuch
- inv. č. 96, kart. 23, Quartalbuch
- inv. č. 108, kart. 24, Approbation
- inv. č. 111, kart. 25, Zunftkronik
- inv. č. 112, kart. 25, kniha opisů
- inv. č. 114, kart. 25, Meisterbuch 1709 – 1846
- inv. č. 115, kart. 25, Rechnungsbuch 1782 – 1816
- inv. č. 127, kart. 26, privilegium 1620
- inv. č. 148, kart. 29, Rechnungsbuch
- inv. č. 152, kart. 30, opisy privilegií
- kart. 31, listiny
- inv. č. 163, kart. 33, Meisterbuch
- inv. č. 165, kart. 33, Rechnungsbuch
- inv. č. 167, kart. 33, opisy privilegií
- inv. č. 169, kart. 33, Quartalbuch

Státní okresní archiv v Liberci:

Collectanea zur Geschichte der Stadt und des Bezirkes Friedland i. B., rkp. J. Helbig

Tištěné prameny a literatura:

Anděl, Rudolf, Husitství v severních Čechách. Liberec 1961, 146 s.

Anděl, Rudolf, Kabíček, Jan, Hrady a zámky Severočeského kraje. Liberec 1962, STN, 326 s.

Anděl, Rudolf, Poddaný lid na drobných šlechtických velkostatech Frýdlantska v 17. století.

Český lid – separát, Praha 1971, s. 168 – 173

Anděl, Rudolf, Třicetiletá válka na Českolůžickém pomezí a v přilehlém Pojizeří. Sb. sev. muzea, Ústí n. L. 1991, s. 27 – 48

Bílek, T. V., Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618. 1. a 2. díl, Praha 1882, 1486 s.

Boháč, Zdeněk, České země a Lužice. Sursum, Budyšín 1993, 215 s.

Doskočil, Karel, Berní rula – Popis Čech r. 1654. 1. díl, Praha 1953, SPN? 485 s.

Fajtová, O., Ekonomická a sociální struktura lounských měšťanů v době předbělohorské.

Sborník OA v Lounech II/ 1988, s. 36 – 58

Gindely, Anton, Das Zunftwesen in Böhmen vom 16. bis 18. Jahrhundert. Zprávy ze zasedání České královské společnosti nauk v Praze, roč. 1884, s. 55 – 83

Hawelka, Walther, Geschichte des Kleingewerbes und Verlags in der reichenberger Tucherzeugung. Reichenberg 1932, 164 s.

Helbig, Julius, Beiträge zur Geschichte der Stadt und des Bezirkes Friedland in Böhmen. 1.-4. Band, Friedland i. B. 1892 – 93, J. Weber, 312 s.

Helbig, Julius, Friedland in Böhmen: Umriß der Stadt geschichte. Sonderdruck aus der Monatschrift Deutsche Arbeit, Prag 1916 —17, s. 598 – 642

Janáček, Josef, České soukenictví v 16. století. Československý časopis historický 4/1956.

Janáček, Josef, Dějiny obchodu v předbělohorské Praze, Praha 1955

Janáček, Josef, Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu. SPN, Praha 1963, 288 s.

Janáček, Josef, Rudolfinské drahotní řády. Rozpravy ČSAV, seš. 4/1957

Janáček, Josef, Řemeslná výroba v českých městech v 16. století. Praha 1961, 269 s.

Janáček, Josef, Valdštejn a jeho doba. Svoboda, Praha 1978, 587 s.

Janáček, Josef, Zrušení cechů r. 1547. Český časopis historický 7/1959, str. 231 – 242

Joza, Jaroslav, Z minulosti textilního průmyslu v libereckém kraji. Liberec 1958, 147 s.

- Kafka, František, Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v 1. polovině 16. století ve světle knih a rejstříků městské dávky. Hist. sborník 6/1959, str. 253 – 294
- Klíma, Arnošt, Manufakturní období v Čechách. Praha 1955, ČSAV, 523 s.
- Lněničková, Jitka, České země v době předbřeznové 1782 - 1848. Libri, Praha 1999, 463 s.
- Lukášek, J., Dějiny soukenického průmyslu v Humpolci. Praha 1946, 517 s.
- Melichar, F., Dějiny cechovníctví v Čechách. Praha 1803, 268 s.
- Mendl, Bedřich, Počátky našich cechů. Český časopis historický, 33/1927, str. 1 – 20; 307 – 346
- Palacký, František, Popis království českého. Praha 1848, 608 s.
- Pazderová, Alena, Frýdlantské panství, jeho správa a písemnosti v raném novověku. dipl. práce, Ústí n. L. 1976, 164 s.
- Pazderová, Alena, Soupis poddaných podle víry k roku 1651. I. a II., Praha 1994, 715 s.
- Pohl, Franz, Die Exulanten aus der Herrschaft Friedland im Sudetenland. Görlitz 1939, 200 s.
- Procházková, M., Vývoj průmyslu na Frýdlantsku. dipl. práce, Ústí n. L. 1969, 92 s.
- Přehled dějin Československa. 1/2 (1526 – 1848), Academia, Praha 1982
- Ressel, Anton, Geschichte des Friedländer Bezirkes. Friedlant i. B. 1902, 450 s.
- Seeliger, E. A., Die Geschichte des Friedländischen bis zum Ausbruch des dreißigjährigen Krieges. Heimatkunde des Bezirkes Friedland i. B., III/2, Frýdlant 1926
- Seeliger, E. A., Geschichte des Reichenberger Bezirkes bis zum Ausbruch des dreißigjährigen Krieges. Heimatkunde des Bezirkes Reichenberg in B., seš. III. 1936, 80 s.
- Schaller, Jaroslaus, Topographie des Königreichs Böhmen, Band IV. Bunzlauer Kreis, Prag und Wien 1790
- Schicketanz, Adolf, Die Geschichte des Kreises Friedland. Isergebirge, Friedland 1965, 218 s.
- Schindler, J. E., Merkantilismus a státní praxe v Rakousku za Leopolda I., otisk z Obzoru národohospodářského, roč. 9, Praha 1904, 85 s.
- Sommer, J. G., Das Königreich Böhmen, Band II., Bunzlauer Kreis, Prag 1834
- Šmída, Jan, Privilegia jako prostředek hospodářské politiky vlády v Čechách v letech 1700 – 1730. Časopis společnosti přátel starožitností 1951, č. 2, str. 87 – 93
- Štefanová, D., Sociální dějiny frýdlantského panství v 50. – 60. letech 17. století. dipl. práce, Ústí n. L. 1995, 203 s.
- Tereziánský katastr český. svazek 1., Archivní správa ministerstva vnitra, Praha 1964

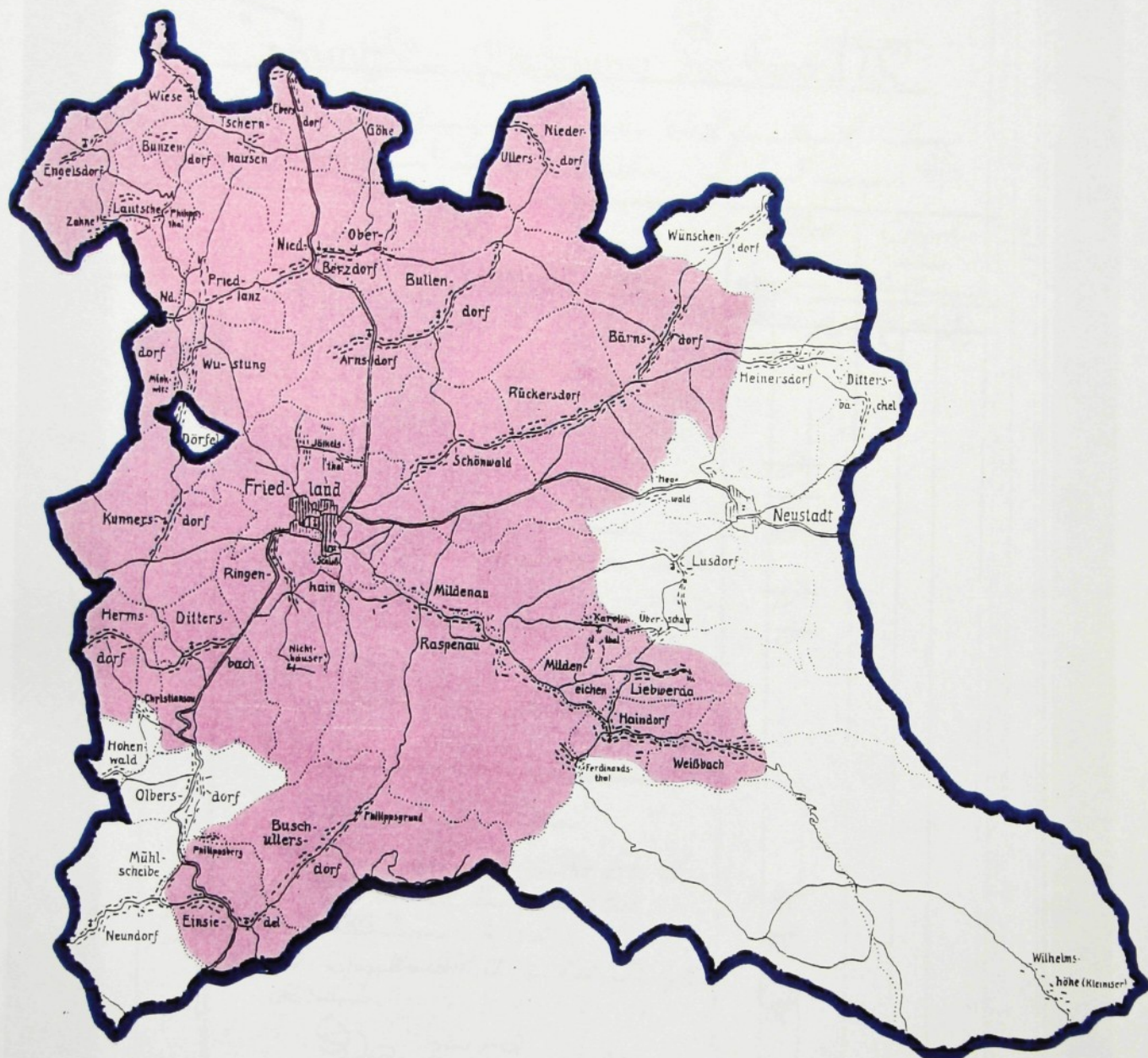
Winter, Zikmund, Český průmysl a obchod v 16. věku. Praha 1913, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 681 s.

Winter, Zikmund, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v 14. a 15. století. Praha 1906, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 976 s.

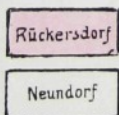
Winter, Zikmund, Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách. Praha 1909

Winter, Zikmund, Zlatá doba měst českých. Praha 1913, 263 s.

Mapa č. 1: Rozsah členské základny cechu krejčí ve Frýdlantu v letech 1799 – 1820. (8)

Vysvětlivky:

obec s krejčím frýdlantského cechu

obec, ve které členové frýdlantského cechu nepůsobili

Bunzlauer Kreis

Stadt Friedland

Fünftes Rechnung pro Anno 1782.

Der Fünft der Kaufmann aus der Stadt Friedland, über
Sammlung Zins und ausgeben Zinsen, und zwar:

Monat Tag	An Guthen	Nembla Empfang pro No. 1782	Debet wegen Zinsung		Credit wegen Ausgaben	
			pro	an	pro	an
		Laut der Kaufmann Rechnung überlieferte an Kaufmann und Heter zum Einkauf				
		Der Kaufmann Rechnung an Fünft				
		Endgültig an Kaufmann Rechnung				
		Hierzu müssen die Kaufmann, nicht Zinsung				
		An Heter Kaufmann				
		<u>Neuer Empfang</u>				
		<u>Vor der Auflösung</u>				
		<u>1. Quartal</u>				
		Der Kaufmann laut Fünft Heter des No. 1782. Heter 52. der Kaufmann a 100				148
		Der Kaufmann a 100				18
		Der Kaufmann Heter 21. a 100 laut Fünft Heter				52
		<u>Des 2. Quartals</u>				
		Der Kaufmann a 100				148
		Der Kaufmann a 100				18
		Der Kaufmann Heter 17. Heter a 100				15
		<u>Des 3. Quartals</u>				
		Der Kaufmann a 100				148
		Der Kaufmann a 100				18
		Der Kaufmann Heter 17. Heter a 100				52
		<u>Laut 9. 4.</u>				

De anno 1739
**GENERAL-
Bunfts-Artikulen**

Für die

Bunften

Deren

**Königl. Böheimbische
Erb-Landen.**

De Anno

1739.

~~~~~
Wien in Oesterreich /
Gedruckt bey Gregori Kürzböck / Königl. Böheimbischen Hof-Lang

Příloha č. 3: Fotografie okenních vitráží z frýdlantské radnice s vyobrazením řemeslných symbolů.

